

BAŞKENT
ÜNİVERSİTESİ

BÜGAM
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
Göç Araştırmaları Merkezi

IJHM

INTERNATIONAL JOURNAL OF
HUMAN MOBILITY

İNSAN HAREKETLİLİĞİ
ULUSLARARASI DERGİSİ

ISSUE | SAYI: 1

VOLUME | CİLT: 1

NOVEMBER | KASIM 2021

ISSN | 2792-0461

BAŞKENT
ÜNİVERSİTESİ

I J H M

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN MOBILITY
İNSAN HAREKETLİLİĞİ ULUSLARARASI DERGİSİ

SAYI | ISSUE: 1 CİLT | VOLUME: 1 KASIM 2021 ISSN | 2792-0461

SAHİBİ | OWNER

Prof. Dr. Ali Haberal (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

BAŞ EDITÖR | EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

EDİTÖRLER | EDITORS

Doç. Dr. Günnur Ertong Attar (Mersin Üniversitesi, Türkiye)

Dr. N. Ela Gökalp Aras (Swedish Research Institute in Istanbul, Türkiye)

Dr. Olgü Karan (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

DİL EDİTÖRLERİ | LANGUAGE EDITORS

Doç. Dr. Leyla Burcu Dünder (Türkçe) (Başkent Üniversitesi)

Doç. Dr. Deniz Örucü (İngilizce) (Başkent Üniversitesi)

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ (İNGİLİZCE) | BOOK REVIEW EDITOR (ENGLISH)

Dr. Nigel Carter (Oxford Community Action, İngiltere)

EDİTÖR ASİSTANI | ASSISTANT EDITOR

Uzman Semanur Bilgiç (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

TASARIM | DESIGN

Dr. Banu Erşanlı Taş (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

DİZGİ | TYPOGRAPHIC/LAYOUT

Özge Yıldırım Gürses (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

İLETİŞİM

Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km TR 06790 Etimesgut Ankara

+90 312 246 66 66 | webmaster@baskent.edu.tr

DANIŖMA KURULU | ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Aleksandra Ålund (Linköping University, İsveç)
- Prof. Dr. Ŗebnem Akçapar (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail Aydıngün (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Nuray Bayraktar (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Michael Burawoy (Berkeley University of California, ABD)
- Prof. Dr. Okan Cem Çırakoğlu (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Münire Arzu İçağasioğlu Çoban (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Murat Erdoğan (Türk- Alman Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Adnan Gümüş (Çukurova Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Elli Heikkilä (Migration Institute of Finland, Finlandiya)
- Prof. Dr. Ahmet İçduygu (Koç Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Sibel Kalayciođlu (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ayhan Kaya (Bilgi Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Birsen Ŗahin Kütük (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ŗebnem Ođuz (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ayşegül Özbakır (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Wendy Pojmann (Siena College, ABD)
- Prof. Dr. Jan Rath (University of Amsterdam, Hollanda)
- Prof. Dr. İbrahim Sirkeci (International British Business School, İngiltere)
- Prof. Dr. Helga Rittersberger Tılıç (ODTÜ, Türkiye)
- Prof. Dr. Tülay Uđuzman (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Abdülkadir Varođlu (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Özcan Yağcı (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Bezen Balamir Coşkun (TED Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Esra Dik (Mersin Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Leyla Burcu Dünder (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç Dr. Ayşegül Kayaoğlu (İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Eugenia Markova (Brighton University, İngiltere)
Doç. Dr. Adam Mrozowicki (University of Wroclaw, Polonya)
Doç. Dr. Deniz Örucü (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Anna Paraskevopoulou (Anglia Ruskin University, İngiltere)
Doç. Dr. Saime Özçürümez (Bilkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Cenk Saraçoğlu (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Deniz Sert (Özyeğin Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ulaş Sunata (Bahçeşehir Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. A. Didem Danış Şenyüz (Galatasaray Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Burcu Şimşek (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Gül İnce Beço (University of Bari, İtalya)
Dr. Nigel Carter (Oxford Community Action, İngiltere)
Dr. Bilge Çakır (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Görkem Dağdelen (Temple University, ABD)
Dr. Bülent İlik (BÜGAM, Türkiye)
Dr. Erhan Kurtarır (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Zeynep Şahin Mencütek (Bonn International Centre Conversion, Almanya)
Dr. Osman Özarslan (BÜGAM, Türkiye)
Dr. Neva Öztürk (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Susan Rootman (Özyeğin Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Banu Erşanlı Taş (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Fethiye Tilbe (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Besim Can Zırh (ODTÜ, Türkiye)
Aydoğan Asar (Uluslararası Göç Entegrasyonu Sınır Yönetimi Araştırmaları Merkezi Başkanı)
Arzu Fırlarer (Başkent Üniversitesi Türkiye)
Ertan Karabıyık (Kalkınma Atölyesi, Türkiye)

BAŞLARKEN

Covid-19 Pandemisinin daha da güçleştirdiği koşullar altında 2020 yılı Şubat ayında kurulan Başkent Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (BÜGAM), düzenlediği ulusal ve uluslararası toplantıların yanısıra, yayın yapmak gibi yeni bir faaliyete girişmenin ciddi sorumluluğunu ve Üniversitemize yeni bir hizmet sunmanın gururunu birlikte yaşamaktadır.

Gerek akademi içinden gerekse dışından bir çok kamu kuruluşu veya özel örgüt kadar sivil toplum kuruluşunda çalışanların göç olgusunu, mevzuata uygun biçimde farklılaşan nitelikleriyle ya da benimsenen yaklaşıma uygun kavramsallaştırmaya göre değişen, kapsadığı tüm farklı gruplarla, çocuk, genç, yaşlı, engelli, yoksul, kadın ,erkek, LGBTİ+ göçmen, zorunlu göç mağduru, sığınmacı veya mültecilerin, sağlık, eğitim, çalışma yaşamı, temel hak ve özgürlükler, hukuk, siyaset, kültür, sanat, dil ve dinsel yaşam temelli sorunları kadar ülke ve bölgeler düzeyinde göç politikaları, yönetim ve sınır güvenliği gibi konularda yaptıkları çalışmaları belirli ilkeler çerçevesinde senede iki kez , Türkçe ve İngilizce olarak iki dilli, hakemli bir e-dergi şeklinde yayınlamak istiyoruz.

Deneyimlenirken son derece karmaşık süreçleri içerisinde barındıran ve çok disiplinli olan göç alanında, bütüncül bir yaklaşımla yayınlanması planlanan Dergimiz, ampirik özgün araştırma, derleme, olgu tanıtımı, kısa yazı, kitap tanıtımları kadar sayı editörlüğü ve özel sayılar gibi oldukça esnek ve çok amaçlı yapısıyla bu alanda önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Dergimiz günümüzün değişen koşul ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde göç çalışmalarını çeşitlendirmek ve zenginleştirmek, klasik yaklaşımlara yer verilse de bunların da ötesine geçen, farklılık ve belirsizlikleri süreç temelli inceleyen ilişkisel çalışmaları desteklemek üzere kurulmuş bulunmaktadır. Çok disiplinli ve çok amaçlı dinamik bir yapılanma ile önce ulusal (ULAKBİM-TR Dizin) daha sonra da prestijli ve dünyada kabul gören uluslararası dizinler (ISI) tarafından taranan nitelikte bir dergi olmayı hedeflemektedir.

Dergimiz, oluşum aşamasında bize güvenerek görev kabul eden her biri ulusal ve uluslararası düzeydeki çalışmalarıyla tanınan, farklı kurumlarda görev yapan Danışma Kurulu üyelerimizin katkılarıyla değer kazanacaktır.

“Yayın ya da ölüm” diyenlerden çok farklı olarak, “Söz uçar; yazı kalır” anlayışıyla bilimsel çalışmalarını hızla yayına dönüştürmeyi çok önemseyen bir kimlik olarak, akademik yaşamımda öncelik tanıdığım yayın ve yayıncılık faaliyetlerimi Uluslararası İnsan Hareketliliği Dergisinin yayın hayatına başlamasında misyon üstlenerek sürdürmekten gurur duyduğumu belirtmek isterim.

Dergimiz ve onun çevresinde başta Danışma Kurulu üyelerimiz, editörlerimiz, hakemlerimiz ve yazarlarımızla oluşmasına çalışacağımız epistemolojik topluluğun, göç konusunda ulusal, uluslararası, bölgesel ve küresel düzeyde gözlenen kuramsal, metodolojik ve paradigmatik yetersizliklerin tartışılacağı bir platform oluşturması, özellikle de merkez konumundaki ülkelerin sınırlarını aşarak “metodolojik nasyonalizm” ile yarışmaya katkıda bulunması potansiyeli bulunduğu önemle altını çizmek isterim.

Üniversitemizin kurucusu, ilkeleri ve çalışmalarıyla dergimize rehberlik eden, ufuk açıcı önerileriyle bugünkü aşamaya gelmemizi sağlayan, değerli bilim insanı Prof Dr. Mehmet Haberal’a öncelikle teşekkürü bir borç biliriz.

Uzun soluklu bir yayın yaşamına sahip olacağına inandığım Dergimizin sahibi Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Ali Haberal başta olmak üzere, görev kabul eden tüm Danışma Kurulu üyelerimiz ile titizlikle koza örer gibi çalışan editörlerimiz N. Ela Gökalp Aras, Günnur Ertong Attar ve Olgu Karan’a teşekkür eder, üstün başarılar dilerim.

Aytül Kasapoğlu
Ankara - Kasım- 2021

PREFACE

Başkent University Migration Research Centre (BUGAM), which was established on February 25, 2020, has the serious responsibility and pride of undertaking a new activity such as publishing a journal, in addition to the three meetings it has organized under the conditions of Covid-19 Pandemic.

The main purpose of our journal is to publish studies on immigration - asylum seekers, migrants or refugees that vary according to the terminology they accept - made by different public or private organizations and non-governmental organizations, both within and outside the academy. Systematic and process-based studies on issues such as the health, education, working life, fundamental human rights and freedoms, law, politics, culture, art, language and religious life-based problems of immigrants, as well as immigration governance policies and border security at the country, regional or global level, will be published twice in Turkish and English as a bilingual, peer-reviewed e-journal.

The importance of our journal stems from the fact that it will start its publication life with an interdisciplinary and holistic approach in a multi-disciplinary field such as migration, which has become a multi-layered and complex global problem. In this context, our journal will fill a significant gap with its highly flexible and multi-purpose structure such as empirical original research, review, case presentation, short article, book review, and issue editor and special issue.

Our journal has been established to diversify and enrich migration studies that are stuck in a very limited subject area, meet the changing conditions and needs of today, and support relational studies that go beyond classical approaches and examine differences and uncertainties based on the process. With a multi-disciplinary and multi-purpose dynamic structuring, it aims to be a journal reviewed first by national (ULAKBIM-TR) and then by international indexes (ISI).

Our journal will gain value with the contributions of our Advisory Board members, each of whom is recognized for their work at the national and international level, who accepted a duty at the formation stage.

Unlike those who say "publish or perish", I would like to express that I am proud to continue my publishing activities through International Journal of Human Mobility, as an identity that attaches great importance to rapidly transforming scientific studies into publications with the understanding of "Even if words disappear, writing remains".

Our first goal is to create a platform where the theoretical, methodological and paradigmatic deficiencies observed at all national, international, regional and global levels on migration will be discussed with the epistemological community formed with our Advisory Board members, reviewers and authors. I would like to underline that our journal has the potential to compete with the central countries and contribute to the competition with “methodological nationalism”.

First of all, we would like to thank the founder of our University, Honorary President Prof. Dr. Mehmet Haberal for guiding our Journal with his scientific imagination, principles and works and enabling us to reach today's stage with his stimulating suggestions.

Our primary goal is for our journal to have a sustainable and long publishing life. In this context, I would like to thank our Rector Prof. Dr. Ali Haberal and all our Advisory Board members who accepted our proposal to work together, and our editors N. Ela Gökalp Aras, Günnur Ertong Attar and Olgu Karan, who worked with great devotion, and I wish you outstanding success.

Aytül Kasapoglu
Ankara-November-2021

Araştırma Makalesi / Research Article

Almanya ve Hollanda'daki Türklerin Geri Dönüş Niyetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma
The Comparative Study on Return Intention of Turkish Migrants living in Germany and The Netherlands

Birsen Şahin Kütük 10-29

Araştırma Makalesi / Research Article

1970'ler Sonrası Almanya Kültürünün Tersyüz Edilmesi: Kanaklar
Reversion of German Culture After 1970s: The Kanake

Akın Bakıoğlu 30-43

Araştırma Makalesi / Research Article

Hatay ve Niğde Örneğinde Sokakta Çalışan Suriye Kökenli Erkek Çocukların Yaşam Koşulları ve Uyum Problemleri
Living Conditions and Adaptation Problems of Male Children of Syrian Origin Working on The Street in Hatay and Niğde

Yonca Yüce - Ercan Geçgin 44-77

Araştırma Makalesi / Research Article

Egemenliğin Sınırlarından, Göçmenlik ve Umudun Filtre Sınırlarına
From the Borders of Sovereignty to the Filter Borders of Hope and Immigration

Osman Özarslan 78-89

Deneme / Essay

Türkçede Göç: Sözcükler ve Kavramlar
Migration in Turkish Vocabulary: Words and Concepts

Dursun Ayan 90-119

Kitap Kritiği / Book Review

Understanding 'Sufferation' by thinking about 'Differential (Im)mobilities'

Nigel Carter 120-127

Proje Tanıtımı / Presentation

Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Modeli

Pota GeoHUB Platformu 128-131

Araştırma Makalesi

Almanya ve Hollanda'daki Türklerin Geri Dönüş Niyetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma¹

Birsen Şahin Kütük²

Öz

Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine yönelik emek göçünden bu yana yaklaşık altmış yıl geçmiş ve Türkler bu ülkelerde kalıcı bir toplum haline gelmiştir. Bu çalışmada ulus-ötesi toplum olarak da adlandırılan Almanya ve Hollanda'daki Türklerin, Türkiye'ye geri dönme niyetleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Nicel araştırma deseni kullanılan çalışmada Almanya'nın Frankfurt ve Duisburg, Hollanda'nın Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven ve s-Hertogenbosch kent merkezlerindeki 596 Türk göçmenden anket formu ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda, girişimci olma durumu ve vatandaşlığın geri dönme niyeti ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca ev sahibi toplumun kültürünü, kimliğini benimseme ve ev sahibi toplumla iletişimin geri dönüş niyetinin yordayıcıları olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra Türk kimliğini benimseme, Türklerle iletişim ve Türkiye'deki Türklerle iletişim ve önyargı da geri dönüş niyetinin yordayıcıları arasında yer almaktadır. Bu sonuçlar, geri dönüş niyetinin sadece bireysel faktörlerden değil, aynı zamanda ülkelerin göç politikalarından da etkilendiğini göstermektedir. Almanya ve Hollanda'daki Türklerin geri dönüş niyetinde bireysel ve yapısal faktörlerler birlikte etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tersine göç, geri dönüş niyeti, ulus-aşırı göçmen, ulus-aşırı toplum, Türk göçmenler, Türk toplumu, kültürleşme, kimlik.

¹ Makale Geliş Tarihi: 29.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 13.11.2021

² Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, 06800, Ankara, e-mail: birsahin@hacettepe.edu.tr.
ORCID NO:0000-0002-6337-2528

Research Article

The Comparative Study on Return Intention of Turkish Migrants living in Germany and The Netherlands

Abstract

About sixty years have passed since the labor migration from Turkey to Western European Countries and Turks have become a permanent society in these countries. In this study, the return intention of Turks to Turkey is examined comparatively in Germany and the Netherlands. In this quantitative study, data was collected by questionnaire from 596 Turkish immigrants who live in the city centers of Frankfurt and Duisburg in Germany, Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, and s-Hertogenbosch in the Netherlands. The results of the research showed that employment status and citizenship are related to return intentions. In addition, host country identification, contact with the host society, orientation toward host culture, Turkish identity, contact with Turks, prejudice, and country were predictors of return intentions. These results are showed that the return intention is not only affected by individual factors, but also by the immigration policies of countries. Both individual and structural factors are contributed to the return intention of Turks in Germany and the Netherlands.

Anahtar Kelimeler: Return migration, return intention, transnational migration, transnational society, Turkish migrants, Turkish society, acculturation, identity.

Giriş

Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine emek göçü yaklaşık 1950’li yıllardan bu yana devam etmektedir. İçinde bulunduğumuz 2021 yılı ise Almanya ile Türkiye arasında imzalanan ikili işgücü anlaşmasının 60. yılı. Bu altmış yıl içinde, başlarda misafir işçi olarak görülen Türkler artık Batı Avrupa ülkelerinde kalıcı bir toplum haline gelmişlerdir.

Türkiye’nin ikili işgücü anlaşmalarının başlangıç süreci, Türkiye’deki sanayileşme çabaları ile aynı dönemde yaşanmıştır. 1960’lı yıllarda, Türkiye bir yandan sanayileşme adına adımlar atarken, bir yandan da ülkede yoğun iç/dış göç yaşanmış ve istihdam alanında yetersizlikler kendini göstermeye başlamıştır. İstihdam yaratma alanındaki sıkıntı ve bunun çözümü için arayışlar ise Birinci 5 Yıllık Kalkınma Programı’nın 4. Maddesinde kalifiye eleman ihtiyacı kaybı konusunda önlem alınmasına da vurgu yapılmıştır.

“...işgücü fazlasının, işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracı...” şeklinde yansımıştır. Türkiye işgücü fazlalığı olan fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı arttırabilir. Bu sakıncanın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması şarttır (Kalkınma Planı, 1963, s. 456).

Bu kapsamda Batı Avrupa ülkelerine gönderilen Türk işçilerin bir süre bu ülkelerde sanayi alanında çalışması ve deneyim kazandıktan sonra Türkiye’ye geri dönerek ihtiyaç duyulan kalifiye eleman ihtiyacını giderecekleri fikri alınacak önlemler arasında yerini almıştır.

Peki, yurtdışına giden işçilerin deneyim kazanıp, vasıflı eleman ihtiyacını giderecek özellikler edinip Türkiye’ye geri dönüşü (rotasyon) beklentisi yıllar içinde gerçekleşmiş midir? Göçün gerçekleştiği ilk on yıllık süreç içinde bu sorunun yanıtı “hayır” olmuştur. Bunun pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki giden işçilerin büyük bir kısmının hedeflendiği gibi sanayi alanında kalifiye eleman olarak çalışabilecekleri yerlerde istihdam edilmemeleridir. Diğer bir neden ise sanayi sektöründe çalışan ve kalifiye eleman olanların bir kısmının elde ettikleri yüksek gelir dolayısıyla geri dönmek istememeleridir. Geri dönenlerin ise vasıflarına uygun çalışabilecekleri sektörlerin Türkiye’de yeterince gelişmemiş ve/veya yaygın olmaması, bu kişilerin iş bulamamalarına sebep olmuştur. Geri dönüp iş bulamayanlar, bu nedenlerle kendi iş yerini açma, taksi alma vb. gibi alanlara yönelmişlerdir. Böylece rotasyon düşüncesi o yıllarda bir hayal olmuş ve adeta unutulmuştur³.

³ Bu konuda detaylı bilgi için N. Abadan Unat’ın “Bitmeyen Göç”, 2006, s. 58-63, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Batı Avrupa Ülkelerine giden Türk işçilerin ilk kitlesel geri dönüşleri 1960'lı yılların sonunda Avrupa ülkelerinde yaşanan ekonomik durgunluk sonrasında gerçekleşmiştir. Özellikle 1967 yılında Almanya'da ekonomik durgunluğa ve krize önlem için göçmen işçilerin sözleşmelerinin yenilenmemesi ve yazılı olmasa da sözlü olarak geri dönmeleri konusundaki söylemler sonrasında Türkiye'ye geri dönüşler gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle Dünya Petrol Krizi öncesinde yaşanan ekonomik durgunluğu giderecek bir çözüm yolu olarak düşünülen bu uygulama ile Türk işçilerin ilk geri dönüş dalgası gerçekleşmiştir (Tuna, 1968). 1967 yılında geri dönenlerin sayısı 54.510 kişi olmuştur (Alman Ulusal İstatistik Ofisi, 1967). Geri dönüşü başlatan bu karardan sonra, 1970'li yıllarda ekonomik kriz nedeni ile Avrupa ülkelerinin kitlesel işçi alımını durdurması ve sonrasında 1980'li yıllarda devlet tarafından uygulanan geri dönüşü teşvik politikası geri dönüş kapsamındaki diğer uygulamaları oluşturmuştur.

Almanya'da, 28 Kasım 1983'te "yabancıların dönüşlerini özendirme" yasası ile geri döndürme politikasında yazılı bir uygulama dönemine geçilmiştir. Dönen işçilerin hem kendilerine (10.500 DM) hem de (her bir) çocukları için (1.500 DM) geri dönüş teşviki getirilmiştir. Ayrıca işçilerin emeklilik kesintilerinin hemen iade edilmesi de bu teşvike eklenmiştir. Bu kapsamda 1984 yılında 250.000 Türk işçi geri dönmüştür (Abadan Unat, 2006, ss. 72-75). Almanya Federal İstatistik Ofisinin verilerine göre bu dönemde 1982-1985 yılları arasında Türkiye'ye dönenlerin oranı Almanya'ya giden Türklerin sayısından fazla olmuştur. Türkiye'den toplam 153.879 kişi Almanya'ya giriş yaparken, 463.464 Türk işçisi geri dönüş yapmıştır. Bir başka deyişle Türkiye'ye geri dönüş yapanların oranı Almanya'ya gidenlerin oranının yaklaşık üç katı olmuştur.

1990'lı yıllarda ise geri dönenlerin oranı yeniden düşmüştür. 1970'li yıllarda tanınan aile birleşimi hakkı ile Türk göçmenlerin ailelerini yanlarına aldırması ve ailece daha fazla kazanıp daha iyi bir yaşam için birlikte mücadele süreçleri bu düşüşte etkili olmuştur. Aile birleşimi ile Türkler artık Batı Avrupa ülkelerinde kalıcı bir toplum haline gelmiş, geri dönüşü teşvik eden politikalar istenilen sonucu vermemiştir.

İkili anlaşmalar ile Batı Avrupa Ülkelerine giden ve orada kalıcı bir toplum haline gelen Türklerin yaşamları küreselleşmenin etkisinden kurtulamamıştır. Küreselleşmenin getirdiği yeni yaşam alanları olarak ifade edebileceğimiz ulus-aşırı alanlar tüm göçmenlerin yaşamlarında olduğu gibi Türk göçmenlerin yaşamlarında da önemli değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Yaşamlarında ulus-aşırı alanların yoğun etkisi olan Türk göçmenler Faist (2003) tarafından ulus-aşırı göçmenler olarak değerlendirilmektedir. Birden fazla ülkeye aidiyet hissedilen, çoklu kimliği benimseyen, çifte vatandaşlığı olabilen, aynı anda birden fazla yerde hayatı olan göçmenler olarak tarif edebileceğimiz ulus-ötesi göçmen kavramının Batı Avrupa'daki Türkler için geçerliliği konusunu T. Faist'in Uluslararası Göç ve Ulus-aşırı Toplumsal Alanlar isimli eserinde detaylı şekilde anlatmaktadır.

Türklerin ulus-aşırı göçmen olduklarının tartışıldığı bu yıllarda, 1990'lı yıllardan itibaren düşük olan geri dönüş oranlarında 2008 sonrasında görece olarak yükselme yaşanmıştır. Pusch ve Splitt'in (2013) Alman Federal İstatistik Ofisi'nin 1961-2010 arasındaki verileri üzerinden, Almanya'ya gelen ve Almanya'dan ayrılanlar değerlendirmesi yaptıkları çalışmalarında 2008 yılından itibaren Almanya'dan ayrılanların oranının Almanya'ya gelenlerin oranından daha yüksek olduğu görülmüştür. Hollanda'da ise, 1970'li yılların başından itibaren ülkeye gelenlerin sayısı ülkeden ayrılanların sayısından yüksek iken, ilk defa 2010'lu yıllarda ülkeden ayrılanların sayısı yaklaşık iki katına çıkmış ve ülkeye gelenlerin sayısına yaklaşmıştır (CBS, 2021).

2010 sonrasındaki durumu yine Alman Federal İstatistik Ofisi'nin verileri üzerinden incelediğimizde ise ayrılanların oranının gelenlerin oranından yüksek olduğunu görürüz. Ancak bu oran 2015 yılında hemen hemen eşitlenmiş, 2016 yılından sonra ise yeniden gelenlerin oranı ayrılanların oranından kısmen daha yüksek olmaya başlamıştır (Alman Federal İstatistik Ofisi, 2010-2016). Hollanda'da ise 2019 ve 2020 yıllarında, ülkeye gelenlerin sayısında yeniden artış olmuş ve ayrılanların sayısında düşüş yaşanmıştır (CBS, 2021).

Bu veriler doğrudan geri dönenlere ilişkindir. Geri dönüş yapan göçmenlerin geri dönme nedenleri konusunda yapılan akademik çalışmalarda ise geri dönme nedeni olarak özellikle emeklilik ve iş imkanları konusu ön plana çıkmaktadır. Bu konudaki çalışmalardan Pusch ve Splitt'in (2013) araştırma sonuçlarına göre geri dönenleri; emeklilik sonrası geri dönenler ya da yılın belli bir kısmını ev sahibi ülkede bir kısmını da anavatanında geçirenler ile iş imkanlarından faydalanmak için anavatanına geri dönen eğitim düzeyi yüksek ikinci ve üçüncü kuşak oluşturmaktadır. Biz buna özellikle anavatanlarında eğitim almak için gelen üçüncü ve dördüncü kuşağı da dahil edebiliriz (Şahin Kütük vd., 2018; Ergün vd., 2016).

Akademik çalışmalarda göçmenlerin geri dönme niyeti, geri dönenlere ilişkin çalışmalara göre daha kısıtlıdır. Ancak geri dönme niyeti konusu da geri dönenler konusu kadar önemlidir. Geri dönme niyeti, geri dönme kararı öncesindeki süreci ifade eder. Kişilerde geri dönme niyeti olsa bile geri dönme ihtimalleri düşük olabilir. Burada geri dönme niyetinde olanların ne kadarının geri dönebildiği kadar, geri dönme niyetini hangi faktörlerin belirlediği de literatürde eksik kalan bir konudur ve geri dönüş göçü çalışmaları açısından önemlidir.

Bu çalışmada Almanya ve Hollanda'da yaşayan Türklerin, tersine göç niyetleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Araştırma sonucunda, Batı Avrupa'da yaşayan Türklerin en yoğun olduğu ülkeler arasında yer alan Almanya ve Hollanda'daki Türklerin geri dönüş niyetinin yordayıcılarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece bu çalışma ile tersine göç literatürüne ve politika yapıcılara, geri dönme niyeti ve bunun belirleyicileri konusunda katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1. Tersine Göç ve Tersine Göç Niyeti

Modern toplumda emek göçünün bir kısmı geri dönme düşüncesi üzerine kurulu olarak gerçekleşmiştir. Ancak, göç veren ülke ile göç alan ülke arasındaki ekonomik gelişmişlik uçurumunun zamanla artması, gelişmiş ülkelere işçi olarak giden göçmenlerin geri dönme niyetlerinde düşmeyi beraberinde getirmiştir. Yukarıda söz ettiğimiz göçmen işçilerin geri dönme istatistikleri de bunun bir göstergesi olarak okunabilir.

Son otuz yılda küreselleşmenin etkisinin en yoğun yaşandığı alanlardan biri de göçtür. Hem emek göçünün yeni aktörleri için hizmet sektörünün gelişmesi, hem istihdam piyasasındaki değişimler, hem ucuz emek ihtiyacı kapsamında emek göçü talebindeki artış, hem de uzun yıllar önce göç eden işçilerin gündelik yaşamlarındaki değişim açısından küreselleşme göçmenlerin yaşamında önemli bir değişken haline gelmiştir. Küreselleşme ile göçmenler hem ev sahibi ülkede, hem de geldikleri ülkede eş zamanlı ilişkiler ve yaşamlar kurabilmekte, birden fazla kimliğe aidiyet geliştirebilmekte ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Bu aynı zamanda geri dönüş göçünü de kolaylaştırmaktadır. Ulus-aşırı alanlar ve bunun sunduğu imkanlar sayesinde göçmenler artık iki ülkede birden yaşam kurma bağlamında geri dönme ve iki ülkedeki bağlarının devam ettiği bir yaşamı tercih edebilmektedir. Kısaca küreselleşmenin yarattığı ulus-aşırı alanların geri dönüş göçünü de etkilediğini söyleyebiliriz.

Tersine göç/geri dönüş göçü literatüründe geri dönüş; köklerini neo-klasik ekonomi yaklaşımından alan teorilerde göçmenin başarısızlığı olarak görülmektedir. Yeni işgücü göçü ekonomisi yaklaşımında, çalışıp, biriktirilen paralar ve yapılan yatırımlarla geri dönüş, planlanan ve başarılı bir durum olarak görülmektedir. Merkez-çevre kuramında geri dönüş kararı ne göçmenin başarısızlığı ne de başarısı üzerinden değil, göçmenlerin anavatanları (çevre) ile göç ettikleri ülkelerin (merkez) ekonomik yapısı ve bu yapının beraberinde getirdiği koşullarla bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Ulus-aşırı göç teorilerinde ise küreselleşmenin, gelişen iletişim ve ulaşım teknolojisinin yarattığı ulus-aşırı alanlar sayesinde, sosyal ve kültürel sermayeye katkı olarak göçmenlerin anavatanı ile bağlarını devam ettirdikleri söylemi hakimdir. Bu yaklaşımda kültürel ve sosyal sermayeleri her iki ülkede de güçlü olan göçmenlerin, doğrusal bir göç hareketinden ziyade dairesel göç hareketi gerçekleştirdikleri kabul edilmektedir. Bu durumda tersine göç kesin dönüş şeklinde değil, iki ülkede yaşam olanağı bağlamında ele alınmaktadır (Cassarino, 2004).

Tersine göçü ele alan bu teorik açıklamaların uygulamalı çalışmaların sonuçları ile örtüşüp örtüşmediği sorusuna ise hemen hemen bütün teorik söylemlerin görece olarak araştırma sonuçlarında bir karşılık bulunduğu şeklinde cevap verebiliriz. Şöyle ki, ekonomik kuramı temel alan bazı çalışmalarda geri dönen göçmenlerin bu kararı alma nedenlerinin başarısızlık olduğu (De Hass & Fokkema, 2011; Sinatti, 2011), bazı çalışmalarda göçmenlerin

bunu planlı şekilde yaptığı, çalışıp, para biriktirerek gerçekleştirdiği, bir başka ifade ile bunun bir başarı olduğu (Ahlburg & Brown, 2007; Dustmann & Mestres, 2008) görülmektedir. Bazı çalışmalar ise eğitim düzeyi yüksek ancak düşük vasıflı işlerde çalışan/ düşük ücret alan göçmenlerde geri dönüşün yüksek; gelir düzeyi yüksek, işi ve evi olan göçmenlerde ise geri dönüş oranının daha düşük olduğunu ortaya koymuştur (De Haas & Fokkema, 2011; Constant & Zimmermann, 2012; Kuhlenkasper & Steinhardt, 2012).

Ulus-aşırı göç teorileri ve sosyal sermaye kavramını merkez alan çalışmaların sonuçları ise anavatanı ile bağlarını sürdüren ve bu kapsamda sosyal sermayesi güçlü olan göçmenlerin geri dönüş kararını daha kolay aldıklarını göstermektedir (Carling & Pettersen, 2014; Cassarino, 2004; De Haas & Fokkema, 2011). Bazı araştırmalar ise geri dönme niyeti düşük olanların, ev sahibi topluma entegrasyonunun yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Constant & Massey, 2002; De Haas & Fokkema, 2011). Bunun yanı sıra ekonomik uyum ve göçmen politikalarının tersine göç ile önemli bir ilişkisi olmadığı (Fokkema, 2011) yönünde araştırma sonuçları da vardır.

Kaas ve Manger (2010), aynı iş için aynı özgeçmişle (CV) Türk ismi ile yapılan başvurular ile Alman ismi ile yapılan başvurulara geri dönüş oranlarını ele aldıkları çalışmalarında, işe Alman isimli başvurulara, Türk isimli başvurulara oranla %14 daha fazla geri dönüş olduğunu saptamışlardır. Bu sonuçlar göçmenler ve önyargı yaşama arasındaki ilişkinin önemli bir göstergesi olarak düşünülebilir. Yaşanan önyargı ile geri dönme arasında bir ilişki olup olmadığı konusundaki literatürde ise yaşanan ön yargının geri dönüşü belirleyen faktörler arasında olduğu görülmektedir (Diehl & Liebau, 2014; Fibbi, Lerch & Wanner, 2006; Şahin, 2010). Kısaca, tersine göç ve göç niyeti konusunda yapılan çalışmalarda gelir durumu, gelinen ülke ile kültürel, sosyal ve ekonomik bağların devam etmesi, ev sahibi topluma aidiyet ve önyargı yaşama durumu, geri dönüş/kararının belirleyicileri arasında yer almaktadır.

Yukarıda özetlenen çalışmalar daha çok ev sahibi ülkenin politikalarını merkeze alarak yapılmış çalışmalardır. Literatürde göç veren ülkenin politikaları ve ekonomik koşullarının tersine göç kararını etkilediği yönünde de araştırma sonuçları vardır. Bunlardan son dönemde Diehl ve Liebau'nun (2014) Almanya'da yaptıkları çalışmada, birinci kuşağın 2001 sonrası artan geri dönüş niyeti üzerinde eğitim, kimlik ve ayrımcılığın belirgin bir etkisi saptanmamış, bu bağlamda geldikleri ülkedeki (anavatandaki) değişimin bu karar üzerinde daha etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, ise geri dönüş göçü; sosyo-demografik faktörler ile ev sahibi toplum ve anavatana olan aidiyet, sosyal sermaye, ev sahibi ülkenin göçmen politikaları bağlamında vatandaşlık durumu ve önyargı değişkenlerinin tersine göç niyeti üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekildedir.

H1: Tersine göç niyeti ile sosyo-demografik faktörler (cinsiyet, yaş, eğitim, girişimci olma, vatandaşlık) arasında ilişki vardır.

H2: Geline ülkeyle bağların devam etmesi (Türk kimliğini ve kültürünü benimseme, Türklerle iletişim, Türkiye'deki yakınları ile iletişim), tersine göç niyetini etkiler.

H3: Ev sahibi toplumun kimliğini, kültürünü benimseme ve ev sahibi toplumla iletişim kurma, tersine göç niyetini etkiler.

H4: Önyargı yaşama göç niyetini etkiler.

H5: Yaşanan ülke tersine göç niyetini etkiler.

Bu çalışmada, Almanya ile çok kültürlü göçmen politikası ile uzun yıllar Almanya'dan farklı olan ve 2005 yılından sonra göçmen politikasında negatif yönde değişim yaşanan Hollanda'da yaşayan Türklerin geri dönüş niyet düzeyleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu sayede tersine göç niyeti üzerinde ev sahibi ülke ve gelinen ülkenin yapısal unsurları ve göçmen politikalarının etkisinin de ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Almanya ve Hollanda'daki Türklerin geri dönüş niyetlerini karşılaştırmalı olarak incelemek amacı ile yapılan bu çalışmada nicel araştırma deseni kullanılmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Türklerin Avrupa'da en yoğun nüfusa sahip oldukları ülkeler sıralamasında Almanya ilk, Hollanda üçüncü sırada yer almaktadır. Araştırmanın evreni olarak bu iki ülkedeki farklı etnik kökenden göçmeni barındıran şehirler ile özellikle Türk göçmenlerin yoğunlukta yaşadıkları şehirler belirlenmiştir. Bu kapsamda farklı etnik kökenden göçmenin yaşadığı şehirlerden Almanya'da Frankfurt, Hollanda'da ise Amsterdam ve Rotterdam evren olarak belirlenmiştir. Göçmenlerin az olduğu ancak Türk göçmenlerin yoğun yaşadıkları şehirlerden ise Almanya'da Duisburg, Hollanda'dan ise Eindhoven ve s-Hertogenbosch şehir merkezleri araştırma evrenine dahil edilmiştir. Olasılıklı olmayan örnekleme tekniklerinden amaçlı örnekleme ile cinsiyet, ev sahibi toplumda yaşanan süre ve çalışma durumu bağlamında, Almanya'da Frankfurt ve Duisburg'da yaşayan toplam 400 Türk göçmene, Hollanda'da ise Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven ve s-Hertogenbosch'ta yaşayan toplam 235 Türk göçmene ulaşılmış ve anket formu ile veri toplanmıştır. Çalışma kapsamında önemli olan bazı soruların boş bırakıldığı 39 anket analize dahil edilmemiş, böylece toplam 596 anket üzerinden analizler yapılmıştır. Örneklem sosyo-demografik özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Çalışmada Almanya örnekleminin %58'ini kadın, %42'sini erkek katılımcılar, Hollanda örnekleminin ise yarısını kadın, yarısını erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Yaş ortalaması Almanya ve Hollanda örnekleminde

birbirine yakındır (Almanya örnekleminde 32, Hollanda örnekleminde 28). Eğitim sistemi iki ülkede birbirinden farklı olduğundan, çalışmada eğitim düzeyi bitirilen okul üzerinden değil, toplam okula gidilen yıl üzerinden kodlanmıştır. Bu sayede çalışmada iki ülkenin eğitim düzeyi karşılaştırma yapılabilecek bir değişken haline getirilmiştir⁴.

Araştırmadan bağımsız olarak Hollanda ve Almanya'daki Türklerin vatandaşlık dağılımına baktığımızda, Hollanda'da çifte vatandaş olanların oranının, Almanya'da ise Türk vatandaşı olanların oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma katılımcıları içinde ise Hollanda'da çifte vatandaş olanların oranı % 45 ile en yüksek orana sahiptir, bu oran Almanya örnekleminde % 24'tür. Almanya'daki katılımcılar içinde en yüksek oran % 41 ile Türk vatandaşı olanlara aittir, bu oran Hollanda örneklemini için % 31'dir. Her iki ülkedeki katılımcıların içinde en düşük oran ev sahibi toplumun vatandaşlığına sahip olanlara aittir (Almanya: % 26, Hollanda: % 24). Bu oranlar iki ülkedeki Türklerin genel vatandaşlık dağılım oranlarına yakındır. Gelir ortalaması Almanya örnekleminde 2.500 Euro, Hollanda örnekleminde ise 2300 Euro' dur. Hollanda'da çalışmaya katılan girişimci oranı % 9 iken bu Almanya'da %17'dir.⁵

İki ülke örnekleminde toplanan verilerin genel anlamda birbiri ile karşılaştırılabilir nitelikte olduğunu, sosyo-demografik özellikler açısından iki ülkeden seçilen örneklem arasında çok büyük farklılıklar olmadığını söyleyebiliriz. Sadece Hollanda'da ulaşılabilen girişimci oranı daha düşüktür. Bunun nedeni ise gerek toplam nüfusun gerekse Türk nüfusunun fazla olduğu Almanya'da özellikle Türk işletmelerin de sayısal olarak fazla olmasıdır.

2.2. Veri Toplama ve Analiz Teknikleri

Nicel araştırma deseninin kullanıldığı bu çalışmada veri toplamak için anket formu kullanılmıştır. Anket formu sosyo-demografik sorular, kültürleşme, kimlik ve iletişim ölçekleri ile göç süreci ve geri dönme konusundaki soruları içermektedir.

Çalışmada kullanılan Kültürleşme Ölçeği Berry tarafından geliştirilmiş, Almanya örneklemini için Bongard ve diğerlerince (2007) Almanca olarak düzenlenmiş, Şahin (2010) tarafından ise Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçeğin Felemenkçe uyarlaması için ise Şahin Kütük'ün (2015) Flemenkçe-Türkçe uyarlaması kullanılmıştır.

⁴ Buna göre eğitim: 1. Herhangi bir okul mezunu değil 2.) 4-8 yıl, 3.) 9 yıl, 4.)10-11 yıl, 5.) 12 yıl, 6.) 13 yıl, 7.) 14 yıl, 8.) Üniversite şeklinde kodlanmıştır.

⁵ Çalışmaya katılan girişimcilerin Almanya'da daha fazla olmasından dolayı, gelir ortalaması Almanya'da Hollanda'dan daha yüksektir.

Çalışma kapsamında kültürleşme ölçeği ev sahibi ülkenin kültürünü benimseme, geldiği ülkenin kültürünü devam ettirme ve geri dönme düşüncesi olarak üç alt boyuta ele alınmıştır. Ölçekte yanıtlar “kesinlikle katılmıyorum”dan, “kesinlikle katılıyorum”a doğru yedili likert tipi seçenek içermektedir. Almanca versiyonunu düzenleyen Bongard ve diğerlerinin (2007) çalışmasında güvenilirlik testi sonucunda cronbach alpha değeri 0,80’in üzerinde bulunmuştur. Şahin’in (2010) Türkçe-Almanca uyarlama çalışmasında cronbach alpha değeri 0,80’in ve Şahin Kütük’ün (2015) Türkçe-Flemenkçe uyarlama çalışmasında ise cronbach alpha değeri yine 0,80’in üzerinde bulunmuştur. Bu araştırmada da ölçeğin cronbach alpha değeri 0,80’in üzerindedir. Anket her iki ülkede de ev sahibi ülkenin dili ve gelinen ülkenin dili olmak üzere iki dilli şekilde kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan İletişim Ölçeği’ninin orijinali van Dick ve diğerleri (2004) tarafından geliştirilmiş, Şahin (2010) tarafından Almanca-Türkçe ve Şahin Kütük (2015) tarafından ise Flemenkçe-Türkçe versiyonunu düzenlemiştir. Ölçek, “Türklerle iletişimi” içeren altı, “Almanlarla/Hollandalılarla iletişimi” içeren altı olmak üzere toplam on iki ifadeden oluşmaktadır. “İletişim Ölçeği”nde yanıtlar “kesinlikle katılmıyorum”dan, “kesinlikle katılıyorum”a doğru beşli likert tipi seçenek içermektedir. Ölçeğin orijinalinde van Dick ve diğerleri güvenilirlik testinde cronbach alpha değerini 0.85’den yüksek bulmuşlardır. Şahin (2010)’in Almanca-Türkçe ve Şahin Kütük’ün (2015) Flemenkçe-Türkçe versiyonlarında da cronbach alpha değerleri 0.80’den yüksektir. Bu araştırmada ise ölçeğin cronbach alpha değeri hem Almanca-Türkçe versiyonda, hem de Flemenkçe-Türkçe versiyonda yine 0.80’in üzerinde bulunmuştur.

Çalışmada kullanılan son ölçek ise Doosje, Ellemers ve Spears’in (1995, ss. 410-436) geliştirdiği ‘Sosyal Kimlik Ölçeği’dir. Ölçek, “Türk kimliği” ve “Alman/Hollandalı kimliği” şeklinde iki alt boyuttan oluşmaktadır. Yanıtlar “kesinlikle katılmıyorum”dan, “kesinlikle katılıyorum”a doğru beşli Likert tipi seçenek içermektedir. Ölçeğin Almanca ve Türkçe versiyonu için Şahin (2010), Flemenkçe ve Türkçe versiyonunu için ise Şahin Kütük’ün (2015) uyarlaması kullanılmıştır. Doosje, Ellemers ve Spears’in çalışmalarına yapılan güvenilirlik testi sonucunda ölçeğin cronbach alphası 0.80’nin üzerinde bulunmuştur. Şahin’in (2010) Almanca-Türkçe versiyonu için cronbach alpha değeri 0.75’in, Şahin Kütük’ün (2015) Flemenkçe-Türkçe versiyonu için cronbach alpha değeri 0.80’nin üzerinde bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin hem Almanca-Türkçe versiyonu hem de Flemenkçe-Türkçe versiyonu için cronbach alpha değerleri 0.80’nin üzerinde bulunmuştur.

Verilerin analizi için IBM SPSS 22 istatistik paket programı kullanılmıştır. Betimsel analizler için frekans ve çapraz tablolar alınmış, hipotez testleri için ise korelasyon ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tersine Göç Niyeti

Araştırmanın temel amacı olan Avrupa'daki Türklerin Türkiye'ye geri dönüş niyetinin saptanması için sorulan "Bütün hayatım boyunca burada kalmak istiyorum" ifadesine hem Almanya hem de Hollanda örnekleminin yaklaşık yarısı katılmaktadır. "Gelecekte kendi ülkemde yaşamayı düşünebilirim" ifadesine katılma oranı ise Almanya'da %48.3, Hollanda'da %44.9'dur.

Tablo 1. Tersine Göçe İlişkin Düşünceler

Bütün hayatım boyunca burada kalmak istiyorum.	Almanya Örneklemi		Hollanda Örneklemi		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kesinlikle uymuyor	47	12,7	29	12,9	76	12,8
Uymuyor	38	10,2	21	9,3	59	9,9
Kısmen uymuyor	30	8,1	15	6,7	45	7,6
Ne uyuyor ne uymuyor	64	17,3	29	12,9	93	15,6
Kısmen uyuyor	37	10,0	18	8,0	55	9,2
Uyuyor	56	15,1	24	10	79	13,3
Kesinlikle uyuyor	99	26,7	89	40,0	189	31,7
Toplam	371	100,0	225	100,0	596	100,0
Gelecekte kendi ülkemde yaşamayı düşünebilirim.	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kesinlikle uymuyor	49	13,2	46	20,4	95	15,9
Uymuyor	52	14,0	51	22,7	103	17,3
Kısmen uymuyor	21	5,7	8	3,6	29	4,9
Ne uyuyor ne uymuyor	70	18,9	19	8,4	89	14,9
Kısmen uyuyor	57	15,4	28	12,4	85	14,3
Uyuyor	55	14,8	20	8,9	75	12,6
Kesinlikle uyuyor	67	18,1	53	23,6	120	20,1
Toplam	371	100,0	225	100,0	596	100,0

Geri dönüş düşüncesinin hangi değişkenlerle ilişki olduğu ise korelasyon analizi ile incelenmiştir (Tablo 2). Tüm örneklem dahil edilerek yapılan korelasyon analizi sonrasında örneklemin geri dönüş niyeti ile cinsiyet, vatandaşlık, Türk kimliği, Türklerle iletişim, Türkiye'dekilerle ilişkiler ve önyargı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca yaş, girişimci olma, ev sahibi ülkenin kimliğini benimseme, ev sahibi toplumlara

Tablo 2. Örneklerin Tersine Göç Niyetine İlişkin Korelasyon Analizi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.Geri dönüş düşüncesi		,193**	-,334**	-,386**	,097*	-,445**	,008	-,081*	,166**	-,073	,004	,006	,134**	,177**	-,022	,172**	,113*
2.Türk kimliğini benimsememe		-,266**	,006	,427**	-,242**	,524**	,032	-,052	,257**	-,178**	-,106**	,071	,212**	-,173**	,177**	,083	
3.Ev sahibi ülke kimliğini benimsememe		,377**	-,050	,449**	-,279**	,167**	,011	-,039	,103*	-,049	-,016	-,079	-,020	-,020	-,026	,106*	
4.Ev sahibi toplumla iletişim		,150**	,450**	-,079	,483**	-,006	,126**	-,159**	,141**	,078	-,142**	-,093*	-,103*	-,017	-,108**	,220**	
5.Türklerle iletişim		-,079	,483**	-,001	-,095*	,145**	-,079	-,091*	-,002	,065	-,050	,056	,061				
6.Ev sahibi ülke kültürünü benimsememe		-,290**	,025	-,025	-,055	,146**	,031	-,098*	-,145**	,071	-,163**	,185**					
7.Türk kültürünü benimsememe		-,070	-,216**	,357**	-,212**	-,196**	,040	,077	-,246**	,130**	,074						
8.Yaşanan ülke		,098*	-,156**	,038	,065	,063	,010	,069	,021	-,056							
9.Cinsiyet		-,568**	,210**	,543**	-,024	,060	,295**	,025	-,045								
10.Yaş		-,348**	-,499**	,062	,055	-,468**	,169**	,148**									
11.Eğitim		,151**	,069	-,176**	,267**	-,185**	-,039										
12.Girişimci olma durumu		,029	-,057	,355**	-,137**	-,103											
13.Önyargı		-,120**	-,051	,002	-,035												
14.Öldüğünde nerede gömülmek istendiği		-,154**	,324**	,077													
15. Ev sahibi ülkede yaşama süresi		-,150**	-,119*														
16.Vatandaşlık		-,064															
17.Türkiye'dekilerle ilişkiler																	

*P<0.05, ** P<0.01, ***P<0.001

iletişim, ev sahibi toplumun kültürünü benimseme ve yaşanan ülke ile geri dönme niyeti arasından negatif yönlü anlamlı ilişki vardır. Geri dönme düşüncesinin eğitim, gelir ve Türk kültürünü benimseme değişkenleriyle ise anlamlı bir ilişkisi yoktur. Bir başka ifade ile yaş, girişimci olma durumu, ev sahibi toplumun kimliğini, kültürünü benimseme ve ev sahibi toplumla iletişim arttıkça geri dönme niyeti azalmaktadır. Türk vatandaşı veya çifte vatandaş olma durumu, Türk kimliğini benimseme, bulunduğu ülkede Türklerle ve Türkiye'dekilerle ilişkilerini devam ettirme ve önyargı yaşama durumu arttıkça, geri dönme düşüncesi artmaktadır.

Türk göçmenlerin Türkiye'ye geri dönme niyetlerinin yordayıcılarının belirlenmesi için yapılan çoklu hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, kurulan modelin geri dönme niyetindeki varyansı kısmen açıkladığı görülmüştür. İlk aşamada cinsiyet, yaş, eğitim, girişimci olma durumu, gelir ve vatandaşlık analize dahil edilmiş ve bu varyansın % 7'sini açıklamıştır ($F(6,577)=7.38, p<0.001$). Bu adımda, cinsiyet ve vatandaşlık ile geri dönme niyeti ilişkilidir ve H1 kısmen doğrulanmıştır.

İkinci aşamada analize ev sahibi toplumun kimliğini benimseme, ev sahibi toplumla iletişim ve ev sahibi toplumun kültürünü benimseme eklenmiştir. Bu model varyansın %22'sini açıklamıştır ($F(3,574)=59.39, p<0.001$) ve H2 doğrulanmıştır. Üçüncü aşamada Türk kimliğini ve kültürünü benimseme, Türklerle iletişim ve Türkiye'deki yakınları ile iletişim analize dahil edilmiş, bu model de varyansın % 4'ünü açıklamıştır ($F(4,570)=9.45, p<0.001$). H3 ise Türk kültürünü benimseme ve Türkiye'deki yakınları ile iletişimin tersine göç niyetini etkilediği dışında doğrulanmıştır. Dördüncü aşamada önyargı yaşama analize dahil edilmiş, bu model varyansın % 0.5'ini açıklamış ($F(1, 569)=4.28, p<0.021$), H4 doğrulanmıştır. Son aşamada ise yaşanan ülke analize girilmiş, bu model varyansın %0.07'sini açıklamış ($F(1,568)=5.82, p<0.030$) ve H5 doğrulanmıştır.

Tablo 3. Almanya ve Hollanda'da Yaşayan Türklerin Geri Dönüş Niyetine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi

	Step 1 β	Step 2 β	Step 3 β	Step 4 β	Step 5 β
Cinsiyet	0.12**	0.10*	0.06	0.07	0.07
Yaş	-0.04	-0.033	-0.039	-0.045	-0.061
Eğitim	-0.001	0.062	0.055	0.043	0.041
Girişimci olma durumu	-0.012	-0.004	-0.005	-0.027	-0.092*
Gelir	-0.016	0.021	0.015	0.018	0.018
Vatandaşlık	.172***	118**	103**	.104**	106**
Ev sahibi toplumun kimliğini benimseme		-.140**	-.120**	.125**	-.112**
Ev sahibi toplumla iletişim		-.167***	-.160***	.153***	-.140**
Ev sahibi toplumun kültürünü benimseme		.299***	.316***	.310***	-.316***
Türk kimliğini benimseme			.213***	.206***	.216***
Türk kültürünü benimseme			-0.153	-0.153	-0.156
Türk toplumu ile iletişim			-.110**	-.109**	.110**
Türkiye'deki Türklerle iletişim			0.052	0.054	0.052
Önyargı yaşama				.072*	.078*
Yaşanan ülke					-.086*
R2	0.071	0.29	0.33	0.34	0.35
ΔR^2	0.071	0.22	0.04	0.005	0.007
Fchange	7.38	59.39	9.45	4.28	5.82
Δdf	6/577	3/577	4/570	1/569	1/568

Not: * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001; vatandaşlık 1= ev sahibi ülkenin vatandaşlığı, 2=Türk /çifte vatandaşlık; yaşanan ülke, Almanya=0, Hollanda=1 olarak yeniden kodlanmıştır.

Geri dönme niyetinin yordayıcıları üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığında ise şunlar söylenebilir. Geri dönme niyeti yordayıcıları olarak test edilen Türk kimliğini benimseme ve Türklerle iletişim düzeyi ile geri dönme niyeti arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki vardır; Türk kimliğini benimseme düzeyi ve Türklerle iletişim düzeyi arttıkça, geri dönme niyeti artmaktadır ($\beta=.21$, $p<0.000$). Yordayıcılar arasında ev sahibi toplumla iletişim ($\beta= -.14$, $p<0.000$), ev sahibi toplumun kimliğini benimseme ($\beta= -.11$, $p<0.001$) ve ev sahibi ülkenin kültürünü benimseme ($\beta=.31$, $p<0.000$) ile geri dönme niyeti arasında negatif yönlü anlamlı ilişki vardır. Ev sahibi toplumla iletişim, ev sahibi toplumun kimliğini ve kültürünü benimseme düzeyi arttıkça geri dönme niyeti düşmektedir. Yordayıcılardan olan vatandaşlık ile geri dönme niyeti arasında da ilişki vardır ($\beta= .10$, $p<0.001$) ve Türk ve çifte vatandaş olma durumunda geri dönme niyeti daha yüksektir. Modeldeki katkı oranında göre son sıralarda yer alan yordayıcılar olan girişimci olma durumu ($\beta= -.09$, $p<0.05$) ve yaşanan ülke ($\beta= -.86$, $p<0.05$) ile geri dönme

niyeti arasında negatif yönlü anlamlı ilişki vardır. Girişimci olma durumu ve Hollanda’da yaşama durumu arttıkça geri dönme niyeti azalmaktadır. Girişimci olmayanlarda ve Almanya’da yaşayanlarda geri dönme niyeti daha yüksektir.

Sonuç ve Tartışma

Batı Avrupa’ya işçi göçü, gerçekleşme biçimi ve Türklerin Avrupa’daki yaşamları açısından farklı dönemsel özellikler göstermektedir. Batı Avrupa Ülkelerinde oluşan Türk toplum yapısı da farklı ülkelere göre farklı özellikler göstermektedir (Adıgüzel, 2010). Batı Avrupa’ya göçün ilk dönemi 1950’li yıllardaki bireysel ya da “stajyer” söylemi üzerinden kurumsal girişimler aracılığı ile Batı Avrupa ülkelerine gidiş sürecini içermektedir. Sonraki dönem ise Türkiye’de bir kamu politikası bağlamında, Türkiye’nin ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1962-67) “artan işgücü ihracatı” ve “rotasyon” ile işçilerin vasıflı işçiler olarak Türkiye’ye geri dönecekleri varsayımı ile ikili anlaşmalar dönemidir. Bu aşamada göç kitlesel bir boyut kazanmıştır. Ancak 1967 yılında yaşanan ekonomik durgunluk sonrasında Almanya yazılı olmasa da Türk işçileri kendi ülkelerine geri dönmeleri konusunda teşvik edilmişlerdir. Bu çerçevede Türklere yapılan iş sözleşmelerinin yenilenmeyeceği, ülkelere dönmelerinin onlar için daha iyi olacağı şeklinde söylemlerde artış yaşanmıştır. Bu süreçte yaşanan işsizlik nedeni ile kısa sürede 20 bin işçi Türkiye’ye geri dönmüştür. Ancak bu geri dönüş, Türkiye’de 1960’lı yılların kamu politikaları bağlamında “Avrupa’ya gidecek işçilerin rotasyonla kalifiye elemanlar olarak geri dönüp, sanayi sektöründe çalışacakları” beklentisine uygun olmamıştır. Tuna (1968) ve Unat (1972)’a göre bunun nedeni hem Türkiye’de bu tarz işçi istihdam edecek alanların olmaması, hem de dönenlerin yaptıkları birikimlerle kendi işleri ile uğraşmak istemeleridir.

1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi nedeni ile ekonomik sorunların daha da arttığı Avrupa Ülkelerinde kitlesel işçi alımı durdurulmuştur. Önceden gelen işçilere ise ailelerini yanlarını almalarını sağlayan aile birleşimi konusunda hak tanınmıştır. Artık yurtlarda (Heim) yaşamak yerine işçiler, aileleri ile beraber daha uygun konutlarda yaşamaya başlamış, kültürel ve dini ihtiyaçlarına cevap verecek alanlar inşa etmeye başlamışlardır. Bu aynı zamanda Batı Avrupa Ülkelerine gelen misafir işçilerin aileleri ile ilgili yeni kamu politikalarının da şekillenmesi ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Göçün üçüncü dönemi olarak adlandırılan 1970’li yıllar Türkiye açısından ise Türkiye’ye gelen işçi tasarruflarının değerlendirilmesine yönelik bir “devlet politikasının şekillendiği yıllar” (Şenel, 1975, s. 39) olmuştur. Bu süreçte geri dönüşlerden çok, umutların hala Avrupa’da olması nedeni ile aile birleşimi yolu ile Avrupa ülkelerine göç devam etmiş ve Türkler Avrupa’da kalıcı bir toplum haline gelmişlerdir.

1980’li yıllar ise çocukların eğitim sorunları, dernekleşme hareketleri, ibadethaneler, etnik marketler kapsamındaki altyapı çalışmaları, sığınma istekleri ve vize politikası gibi Türklerin kalıcılığının beraberinde getirdiği sorunlar

ve belli haklar için mücadele sürecinin yaşandığı göçün dördüncü dönemi olarak anılmaktadır. Bu döneme damgasını vuran temel özellik, göç alan ülkelerin artık göçmen işçiler için eğitim, sağlık gibi alanlarda yeni politikalar geliştirmesinin bir zorunluluk olduğunun anlaşılması olmuştur. Bu durum ise bir başka hususu da beraberinde getirmiş, başta Almanya olmak üzere “geri dönüşü özendirici politikalar” yeniden uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu sefer teşvik sadece sözleşme yenilememe ve eve dönmeleri yönündeki nasihatler şeklinde olmamış, doğrudan teşvik olarak para verilmiştir. Geri dönüşü teşvik kapsamında verilen parayı alarak yaklaşık 250 bin işçi Türkiye’ye dönmüştür.

Göçün bir sonraki dönemi olarak geçen 1990’lı yıllar, yabancılar yasası, yabancı düşmanlığı ve kimlik tartışmalarının yaşandığı bir dönem olmuş, ancak geri dönüş oranları hızla düşmüştür. 2000’li yıllar ise entegrasyon ve çokkültürlülük politikalarının getirildiği, fakat sonradan getirilen uygulamalarla “Asimilasyonist politikalara geri dönüş mü?” tartışmalarının yaşandığı bir dönem olmuştur. “Çok kimlikli bir kimliksizleştirme süreci ve birden fazla kimlikle yaşamın zorluğu” (Keskin, 2011), Euro İslam ve Euro Türkler gibi söylemler Batı Avrupa’daki Türkler açısından kimlik tartışmalarının olduğu göçün altıncı dönemini oluşturmuştur. Bu yıllar aynı zamanda 11 Eylül 2001 saldırısının yaşanması sonucunda Türklere ve Müslümanlara yönelik önyargı ve şiddet olaylarının tüm Avrupa’da arttığı ve İslamofobi söyleminin yaygınlaştığı yıllar olmuştur ve bu günümüzde de devam etmektedir.

Gerek ekonomik krizler gerekse önyargılar ve İslamofobi nedeni ile Türkler arasındaki işsizlik oranı son yıllarda artmıştır. Bu gelişmelerle birlikte yaşanan bir başka durum ise daha önceki yıllarda yapıldığı gibi bir devlet politikası dahilinde bir teşvik programı olmaksızın, 2008’den itibaren Türkler arasında geri dönenlerin oranlarında dikkat çeken yükseliştir.

Avrupa’da Türkler arasında artan işsizliğe çözüm olarak, devlet ve aile desteği ile yaşamını devam ettirme durumu (Şen, 2005), ailenin desteği ile kendi işyerini açma (Şahin, 2012) ve özellikle kalifiye olanların geçici süreyle Türkiye’de çalışması (Zeyneloğlu & Sirkeci, 2014) gibi farklı yollar kullanılmıştır. Buna örnek olarak günümüz Türkiye’sinde emeklilik sonrası yılın yarıya yakını Türkiye’de geçiren 1. Kuşak, Türkiye’de yabancı sermaye tarafından işletilen büyük işletme ve bankalarda Avrupa’da yaşayan 3. kuşak Türklerin orta ve üst düzey yönetici ya da profesyonel meslek elemanı olarak çalışmaları gösterilebilir. Ancak bu durumun daha çok eğitilmiş ve kalifiye olan gençler için geçerli olduğu söylenebilir.

Almanya ve Hollanda’da yaşayan Türklerin, Türkiye’ye geri dönme konusundaki niyetlerinin karşılaştırmalı olarak ele alındığı bu araştırmanın sonucunda geri dönme niyetinin belirleyicileri olarak şunlar saptanmıştır. Türk kimliğini benimseme ve Türklerle iletişim kurma düzeyi ile geri dönme niyeti arasındaki pozitif ilişki vardır.

Bu ilişki, literatürde daha önceki çalışmaların sonuçları ile (Carling & Pettersen, 2014; De Haas & Fokkema, 2011;) örtüşmektedir ve Avrupa'daki Türk nüfusunun geleceği açısından (Özdemir, 2005) da önemlidir. Ev sahibi toplumun kimliğini, kültürünü benimseme ve ev sahibi toplumla iletişim değişkenlerinin geri dönme niyeti ile negatif yönlü anlamlı ilişkili olması yönündeki araştırma sonucumuz ise yine literatürle örtüşmektedir (Constant & Massey, 2002; De Haas & Fokkema, 2011).

Hem Almanya hem de Hollanda'daki örneklemin yarıdan biraz azı geri dönme niyetindedir. Yapılan regresyon analizi sonrasında, yaşanan ülkenin geri dönme niyetinin yordayıcısı olduğu görülmüştür. Geri dönülecek ülkenin Türkiye ve geri döneceklerin de Türk olmasına rağmen, Almanya'da geri dönme niyetinin Hollanda'dan daha yüksek olması durumu, geri dönme niyetinin bireysel özelliklerle birlikte, ev sahibi ülkenin kamu politikalarından da etkilendiğini düşündürmektedir. Ayrıca Türk ya da Çifte vatandaşlığa sahip olanlarda geri dönme niyeti ev sahibi toplumun vatandaşlığı olanlardan daha yüksektir. Önyargı yaşama oranı yüksek olanlarda geri dönme niyeti yüksektir ve bu durum literatürdeki geri dönme ile önyargı yaşama arasında ilişki olduğu (Kaas & Manger, 2010) yönündeki çalışmaları desteklemektedir. Bu sonuçlar geri dönme niyetinin sadece bireysel özelliklerden değil aynı zamanda ülkelerin göçmen politikalarından da etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, elde edilen sonuçların ve geri dönme niyetinin yordayıcıları olarak bulunan bireysel ve yapısal faktörlerin etkisinin temsili örnekleme tekniği ile daha geniş bir örneklem kitlesine ulaşılarak incelenmesi, Almanya ve Hollanda'da yaşayan Türklerin geri dönüş niyetleri hakkında genellenebilir bir bilgiye ulaşılmasını açısından alana katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (1972). Yurtdışına göçen Türk iş gücü ve dönüş eğilimleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(2), 183–206.
- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç - konuk işçilikten ulus - ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2010). Diasporadaki kimlik algılamalarına göç tipinin etkisi: Almanya ve İngiltere Türk toplumlarının karşılaştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 3(20), 91–119.
- Ahlburg, D. & Brown, R. P. C. (1998). Migrants' intentions to return home and capital transfers: A study of Tongans and Samoans in Australia. *The Journal of Development Studies*, 35(2), 125–151.
- Alman Federal İstatistik Ofisi. (2021). Wanderungen von Türkischen Staatsangehörigen zwischen Deutschland und dem Ausland, von 1962 bis 2020.
- Bongard, S. (2007). Akkulturation und gesundheitliche beschwerden bei drei migrantenstichproben. In Deutschland. H., Heim-Dreger, U. & Kohlmann, C.W. (Hrsg), Beiträge zur Gesundheits-psychologie. Schwäbisch Gmünd: Gmünder Hochschulreihe Band Eschenbeck, 29– 53.
- CBS. (2021). Open Data. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/en/dataset/37259eng/table?searchKeywords=return%20migration>
- Carling, J. & Pettersen, S. V. (2014). Return migration intentions in the integration-transnationalizm matrix. *International Migration*, 52(6), 13–29.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Constant, A. F. & Massey, D. S. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration*, 40(4), 5–38.
- Constant, A. F. & Zimmermann, .K. F. (2012). The dynamics of repeat migration: A markov chain analysis. *International Migration Review*, 46(2), 362–388.
- De Hass, H. & Fokkema, T. (2011). The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. *Demographic Research*, 25, 755–782.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>
- Diehl, C. & Liebau, E. (2014). *Turning back to Turkey–or turning the back to Germany? Remigration intentions and behavior of Turkish immigrants in Germany between 1984 and 2011*. Soep papers on multidisciplinary panel data research, 637, Berlin: DIW SOEP.
- Doosje, B. Ellemers, N. & Spears, R. (1995). Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology* 31, 410–436.

- Dustmann, C. & Mestres, J. (2008). Remittances and temporary migration. *Journal of Development Economics*, 92 (1), 62–70.
- Ergün, N., Çoban, S., Şahin Kütük, B., & Gökalp Alpaslan, G. (2016). Batı Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye üniversite eğitimi için gelen Türk öğrencilerin sosyal bütünleşme süreçleri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 67–88.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve uluslararası toplumsal alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Fibbi, R. Lerch, M. & Wanner, P. (2006). Unemployment and discrimination against youth of immigrant origin in Switzerland: When the name makes the difference. *Journal of Integrational Migration and Integration*, 7 (3), 351–366.
- Fokkema, T. (2011). Return' migration intentions among second-generation Turks in Europe: The effect of integration and transnationalism in a cross-national perspective. *Journal of Mediterranean Studies*, 20(2), 365–388.
- Kaas, L. & Manger, C. (2010). *Ethnic discrimination in Germany's labour market: A Field Experiment*. IZA Discussion Paper No. 4741.
- Keskin, H. (2011). *Türklerin gölgesinde Almanya, geleceğe yönelik uyum politikası için görüşler*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kuhlenkasper, T. & Steinhardt, M. F. (2012). *Who leaves and when? – selective outmigration of immigrants from Germany*. Hamburg: HWWI Research Paper, No. 128.
- Özdemir, Ç. (2005). Avrupa'daki Türkiye: Avrupa'da Türk nüfusu ve geleceği. Mustafa Yılmaz, Yonca Anzerlioğlu, Yasemin Doğaner (der.) *Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu, Ulusal Egemenliğin Sonu mu?* İçinde, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 147–161.
- Pusch, B. & Splitt, J. (2013). Binding the Almanci to the 'homeland'- notes from Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 129–166.
- Sinatti, G. (2011). Mobile transmigrants' or 'unsettled returnees'? Myth of return and permanent resettlement among senelagese migrants. *Population, Space and Place*, 17, 153–166.
- Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Şahin Kütük, B., Ergün, N., Coban, S., & Gökalp Alpaslan, G. (2018). Return migration of ethnic Turkish youth to Turkish universities. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 46 (7), 1133–1142.
- Şen, F. (2005). Almanya'daki Türkler – entegrasyon veya gettolaşma [Turks in Germany-Integration and ghettos]. <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/13faruk.pdf>.
- Tuna, O. (1968). İşçilerimizin yurda dönüş meseleleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 19, 351–372.

- Van Dick, R. (2004). Role of perceived importance in intergroup contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 211–227.
- Van Huis, M. Han, N. & Croes, M. (2007). Migration of the four largest cities in the Netherlands. Statistics Netherlands Department of Population. http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/24BAD_693-1CB9-4D14-9BC8-FA94A87F6727/0/migration.pdf
- Zeyneloğlu, S. & Sirkeci, İ. (2014). Türkiye’de Almanlar ve Almanlılar. *Göç Dergisi*, 1(1), 77–118.

Araştırma Makalesi

1970'ler Sonrası Almanya Kültürünün Tersyüz Edilmesi: Kanaklar¹

Akın Bakioğlu²

Öz

Bu çalışma, 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye ile Almanya arasında örülen göç ağlarının birbirinden farklı dönemlerdeki görünümelerini ortaya koyarak, Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin inşa ettikleri Kanak kültürünün günümüzdeki yansımalarını ele almaktadır.

Çalışma, 90'lı yılların sonuna doğru, özellikle ikinci nesil Türkiyeli göçmenlerin çalışma kültürü, sosyal uyum ve entegrasyonunun egemen Alman kültürüne karşı oluşumunu; Kanak kültürünün Almanya'daki görünümü üzerinden incelemeyi amaç edinmektedir. Misafir işçilikten vatandaşlığa kadar geçen altmış yıllık süreçte, iki farklı kültürün teması ve karşılıklı etkileşimi sonucunda her iki kültürden ciddi izler taşıyan yeni bir kültür ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye'den gelenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde görülen bu kültür, günümüzde "Kanak" ya da "Kanaken" isimleriyle anılmaktadır.

Çalışma bir yandan Almanya'daki Türkiyeli göçmenlerin nesilleri arasındaki kültürel farklılıklarına odaklanırken diğer yandan da Türkiyeli göçmenlerin Alman kültürü içerisinde oluşturdukları Kanak kültürünü içeren sanatsal üretimler üzerinden, egemen kültürel kodların diasporik kültürel öğelerle çatışmasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Almancı, kanak, kanaken, uluslararası göç, emek hareketleri, kültür

¹ Makale Geliş Tarihi: 25.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 02.11.2021

² Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, e-mail: akin.bakioğlu@gmail.com ORCID NO:0000-0002-5108-2152

Research Article

Reversion of German Culture After 1970s: The Kanake

Abstract

This research deals with the present-day reflections of the Kanak culture, which was established by the Turkish immigrants who lived in Germany, by presenting the immigration network scenes from different periods that had started to develop between Turkey and Germany since 1960s.

The research aims to analyze, especially, the second-generation Turkish immigrants' formation of working culture, social adaptation, and integration against the dominant German culture through the Kanak culture scenes in Germany. In the process of 60 years of becoming a citizen after being a guest worker, a new culture which bears grave traces of both cultures has emerged because of the contact and interaction of the two cultures. The culture is referred to as "Kanak" or "Kanaken," which is seen in the neighborhoods occupied by those who came from especially Turkey.

The research, on the one hand, focuses on the cultural differences between generations of Turkish immigrants in Germany. On the other hand, it analyzes the clash of dominant cultural codes with the diasporic cultural factors through the artistic productions which includes the Kanak culture that was formed by the Turkish immigrants among German culture.

Keywords: German Turks, kanak, kanaken, international immigration, labor mobility, culture

Giriş

1960'lı yıllarda, dünyanın çeşitli yerlerinden Avrupa'ya doğru işçi hareketliliği yaşanmıştır. Bu hareketlilikler içerisinde olgusal olarak dikkate değer olan ve günümüzde etkileri devam eden hareketliliklerden biri Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçüdür. Türkiye'den Almanya'ya kitlesel olarak 1961 yılında başlayan işçi göçü, sonrasındaki göçlerle Almanya'da kültürel olarak etkili bir etnik grubun oluşması sonucunu doğurmuştur (Cağlar, 1995; Erdem & Schmidt, 2008; Pott, 2001; Skrobanek, 2009; White, 1997).

30 Ekim 1961'de "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk İşçilerinin Almanya'da İşe Yerleştirilmelerine Dair Anlaşma" kapsamında Türkiye vatandaşlarının misafir işçi olarak Almanya'ya göç etmesi, 1973 yılında aile birleşiminin olması ve 80'li yıllarda yaşanan siyasi mülteci akımıyla birlikte bu iki ülke arasında, farklı nedenlere dayanan bir göç yolunun oluştuğu aşikârdır.

Misafir işçilikten vatandaşlığa uzanan altmış yıllık süreç içinde, iki farklı kültürün temas etmesi ve karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya her iki kültürden ciddi izler taşıyan, yeni bir kültür çıkmıştır. Özellikle Türkiye'den gelenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde görülen bu kültür, günümüzde "Kanak" ya da "Kanaken" olarak anılmaktadır. Kanak kültürünün, Türkçe ve Almanca sözcüklerin bir arada konuşulduğu, etnosantrik tarafları olmasına karşın, evrensel kültürel değerlerle temelde baskın kültür eleştirisi barındıran diasporik bir kültürdür. Almanya ve Türkiye arasında yıllar içerisinde oluşmuş güçlü bir göç ilişkisi bulunmaktadır (Cohen & Sirkeci, 2011). İki ülke arasında işçi alımı ihtiyacı ile başlayan fakat ihtiyacın bitmesiyle de kesilmeyen göç süreçleri, zamanla bir göç kültürüne dönüşmüştür (Sirkeci vd., 2012). Toplumsal hafıza her zaman çok yönlü ve karmaşık ilişkilerin birikimi ile oluşur. Almanya'ya giden birinci kuşağın yaşadığı dışlanma ve diğer sorunların bugün de devam etmediği söylenemez. Neredeyse altmış yıl boyunca bir coğrafyada "yabancı" ya da "misafir" olarak yaşanması gündelik hayatın normal akışına terstir. İnsanlar çeşitli örgütlenme yollarıyla karşılaştıkları sıkıntıları birlikte aşmışlardır. Hemşerilik ilişkilerinde kendisini gösteren; aynı mahallelerde oturma, ortak sosyalleşme alanları, kültüre uygun alışveriş mekânları gibi pek çok mekânsal ve dilsel birlikteliğin oluşmasına yol açmıştır. Almanya'daki göçmenlerin göç hikâyelerinin ilk günlerinden itibaren akademik çalışmalara konu ediliyor olması, bu kültürel oluşumun nasıl ve hangi saiklerle oluştuğunu kavramamıza olanak sağlamaktadır.

Almanya'daki Türkiye Göçmenlerinin Üç Nesli

Ekonomik yayılma ve politik belirleme gücü Avrupalıların büyük bölgeler üzerinde söz sahibi olmasını sağladı. İnsanoğlunun ırksal kategorizasyonu, ekonomik sosyal sömürünün yeni biçimlerinin sağlanması için bir araç olarak kullanıldı. Bu nedenle, ırk ve ırksal ideolojinin gelişimi sosyal bilim alanını fazlaca meşgul etmiştir. Irkçılığın

açık ve meşru bir söylem olarak varlığını sürdürmesi ile mücadele edilmişse de halen kültürel metinler üzerindeki izleri seçilebilir. Kültürel ırkçılık olarak adlandırılan konu özellikle göçmen toplulukların artması ile yaygın bir çalışma alanı haline gelmiştir (Back vd., 2012). Bilim insanları, kültürel kavramlarda kayıtlı olan ırkçı dilin sifrelerini çözmek için çalışmaya devam etmektedir.

İrk ve etnisite, kültürel ve ideolojik inşalar olarak kültür incelemeleri alanında ilgi çeken konular olmuştur. Örneğin sinema üzerine yapılan çalışmalar, filmlerin Siyahlar hakkında olumsuz mesajlar içermek gibi şekillerde, çeşitli ideolojik yaklaşımları pekiştirme işlevi gördüğü sonucuna ulaşmıştır (Croteau vd., 2011, s. 155). Van Dijk'ın (2015) etnik ideolojik çerçevelerden söz ettiği çalışması, medya metinlerinin ayrımcılığı pekiştiren ve ona meşruluk kazandıran rolüne odaklanmıştır. Ancak yeni nesil kültürel çalışmalar mesajın tek taraflı iletimi fikrine karşı çıkar ve kültürel karşılıklı üretimi vurgular. Alımlama çalışmaları medyanın tek yönlü etkisine odaklanan literatüre eleştiri getirerek medya incelemeleri alanında yaygınlık kazanmıştır (Stevenson, 2008). Kültür ve medya her geçen gün daha fazla birer mücadele alanı olarak kabul edilmektedir (Artar, 2019). Bu makale, benzer bir yaklaşımla, Kanak kültürüne odaklanarak entegrasyonun tek taraflı olmadığını gösteren yorumlayıcı bir çalışmaya dayanır.

60'lı yılların sonunda Almanya'da ve İngiltere'de her yedi kol işçisinden birisi göçmen işçiydi (Berger & Mohr, 2011, s. 4). 12-13 Ağustos 1961'de bir gecede Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi sonrası Federal Almanya Cumhuriyeti'nin işçi ihtiyacının artmasıyla takip eden aylarda Türkiye ile işçi alımı anlaşması yapılması sonrasında Almanya ile Türkiye arasında uzun yıllar devam edecek olan göç yolunun temelleri atılmış oldu. Öyle ki Almanya, günümüzde yurt dışında yaşayan en büyük Türkiye kökenli nüfusa sahip ülke haline geldi (Zeyneloğlu & Sirkeci, 2014, s. 81). Ayhan Kaya (2000) Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerle ilgili çalışmaların üç farklı aşamada ele alınabileceğini iddia eder. Buna göre bu çalışmaların başladığı 1960'lı yıllar ile ilgili çalışmalar "göçün ekonomik boyutu, kültür şoku, göçmenlerin geri dönüş planları" çerçevesinde şekillenirken; 1973 yılında aileleri birleştirme süreçleri çerçevesinde yapılan ikinci dönem çalışmalar "çocuk-ebeveyn ilişkileri, işçilerin entegrasyonu, asimilasyonu ve akültürasyonu" gibi konuları incelemekteydi. Üçüncü aşamada ise "toplumsal yapı ile birey arasındaki ilişkiler, kültürel üretim süreçleri vatandaşlık, çifte vatandaşlık, ırkçılık, kurumsal ayrımcılık, işsizlik ve kültürel üretim" gibi konular ilgi görmüştü (Kaya, 2000, ss. 9-11). Akademik çalışmaların seyri bize göç kültürünün oluşumu hakkında çok şey anlatmaktadır. Birinci nesil Almanya'da sadece işgücüyle var olmuş ve gündelik hayata adaptasyonda ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Ancak ikinci nesille birlikte üçüncü nesil de sanat ve edebiyat üretebilecek kadar gündelik hayata uyum sağlamış insanlar olarak salt kaynak kültürün taşıyıcısı olma konumundan kültür üreticisi bir role doğru kaçınılmaz bir değişim yaşamışlardır.

Dil, kültürel insanın en önemli unsurlarından biridir. Birinci nesil göçmenlerin dil bilmemeleri ve gündelik hayatlarının hemşerilik ilişkileri ve işyeri özelindeki ilişkiler etrafında şekillenmesi onları daha da sınırlı bir dil kullanımına zorlamıştır. Birinci nesil göçmenlerin geri dönme düşünceleri dil öğrenmemedeki en önemli nedenleridir (Bayram, 2020, s. 2). Emine Sevgi Özdamar (2012, ss. 145-146), birinci nesil göçmenlerin çekinerek kendi dillerini konuşmalarını “kuşdili” olarak adlandırır:

O zamanlar bütün göçmenler yalnızca bir yıllığına Batı Berlin’e gelmişlerdi ve çalıştıkları fabrikayla anlaşmaları bir yıl sonra bittiğinde hemen hepsi ülkelerine geri dönmek isterlerdi... Göçmenler, uzun bir yolculuğun ortasında kısa süreliğine Berlin ağaçlarına konan ve sonra uçmaya devam edecek olan kuşlardı. Bu kuşlar Berlin’e yukarıdan bakıyor, insanların dilini anlamıyorlardı; insanlar da onların kuşdilini anlamıyordu. Kuşlar her gün geldikleri yere geri dönme düşüncesiyle uyuyup uyandıkları için, Berlin’in dilini öğrenmeyi düşünmüyorlardı; Berlin’deki insanlar da onların kuşdilini öğrenmiyorlardı çünkü bunlar misafir kuşlardı... Bir yıl, iki yıl, üç yıl geçti ama hiçbir kuş geri dönmedi.

Birkaç yıl kalmayı düşünen birinci nesil göçmen işçiler, 1973 yılında aile birleşimlerinin başlamasıyla artık yerleşik olmaya başladılar. Gündelik hayat ilişkileri neredeyse tamamen diğer göçmenlerle kurulan ilişkilere dayanan birinci nesil için olmasa da bir kısmı Almanya’da doğmuş bir kısmı ise çok küçükken gelmiş ikinci nesil için Almanca konuşmak hem bir zorunluluktan hem de kolay hale gelmişti. Eğitimden yararlanmak ve aile dışında sosyalleşmek için Almanca, aile ve diğer hemşerilik temelli dayanışma ağları içerisinde yer almak için ise Türkçe bilmek önemliydi. İlk nesil işçiler geçici işçi olarak görüldüğünden Almanya devleti bu göçmenlerin eğitimleri hakkında pek bir düzenlemeye gitmediği gibi eğitimlerini zorlaştırıcı bazı kurumsal tepkiler de vermişti (Schneider, 2009, ss. 216-217).

Birinci nesil için geri dönmek ilk baştaki kadar kolay değildi. Yakın zamanda geri dönmeyi düşünen birinci nesil göçmen işçiler için döndüklerinde iş bulamama tehlikesi oluşmaya başlamıştı. Giderek artan işsizlik karşısında 1963 yılında yapılan bir araştırmada, yurt dışında çalışan Türkiyeli işçilerin yarısından fazlasının Türkiye’ye geri döndüklerinde kolayca iş bulacaklarına inandıkları ancak bu oranın üç yıl sonra %13’e düştüğü görülmüştür (Berger & Mohr, 2011, s. 206). Hali hazırda bir işe sahip olan göçmenlerin geri dönerek yeni bir düzen kurmaları artık hiç de kolay değildi. Bu nedenle birinci nesil göçmenler arasında yaygın olan Türkiye’ye geri dönme düşüncesi azalmış ve aile birleşimleri ile işçiler yerleşik hale gelmiştir. Ancak yine de yerleşik olma, orali olma ya da orali hissetmeye yetmemektedir. İkinci nesil göçmenlerin bir kısmı da tıpkı birinci nesil gibi, kendilerini Almanya’ya ait hissetmeden orada yaşamayı sürdürmüştür. Feridun Zaimoğlu, Kafa Örtüsü (2000, s. 48) isimli çalışmasında aktardığı üzere 30 yaşındaki Mihriban durumu şöyle özetliyor: “Bu şehirde doğdum, burada büyüdüm, burada

evlendim, burada çalışıyorum ve burada çocuklarımı yetiştiriyorum. Aslında kendimi burada evimde hissetmem gerekir ama tam da öyle hissetmiyorum. Türkiye’de yaşamayı da hiç istemezdim.”

Kuşaklar Boyunca Kimlik İnşası ve Entegrasyon

Göçmenlerin gittikleri ülkelerde etnik bir topluluk olarak nasıl var olacaklarını belirleyen unsurlar; yerleşiklerin tutumları, göç politikaları ve göçmenlerin gelecek beklentileridir. Yaygın dini inanıştan ve baskın etnik kökenden farklı olan gruplar, egemen gruplar tarafından “öteki” olarak kavranır. “Öteki” grubun üyelerinden kendi içlerinde her ne kadar farklı özellikler taşıyor olsalar da bu farklılıkları egemen gruplar tarafından -en azından ilk etapta- görülmez ve kabul edilmez. Örneğin, uzun yıllar demografik olarak etkili ve kendi içlerinde çok farklı görünümüleri olan bir nüfusa sahip olmalarına karşın, Almanya’daki Türkler genellikle sadece Müslüman olarak algılanmışlardır (Dirim & Auer, 2004, s. 43).

Göç eden topluluklardaki bireylerin göç etmeden önceki gelecek planlarının tamamen ya da kısmen değişmesi normaldir. Göçmenlerin kaynak ülkelerinden ayrılırken yaptıkları planlar genellikle bugünleriyle ilgili çok az şey söyler (Miller & Castles, 2008, s. 29). Gidilen ülkede karşılaşılan şartlar ve fırsatlar sonucunda niyetler değişmektedir. Aynı şekilde, hedef ülkede de göçmen politikaları göçmenlerin kabul edildiği andaki gibi kalmaz ve değişime uğrar. Bu karşılıklılık bizi entegrasyon kavramının tek taraflı bir şey olmayıp karşılıklı inşa süreci olduğu sonucuna götürür. Entegrasyon tamamen karşılaşılan ya da içinde bulunulan kültürün kabulünü içermez. Entegrasyon, içine doğulan aile kültürünü korumanın yanı sıra içinde yaşanacak olan toplumsal çevrenin kültürüne aktif (yapıcı/dönüştürücü) bir katılımı ifade eder (Berry & Sam, 1997, s. 297).

Toplumsal uyum mekanizmaları toplumsal dışlama mekanizmalarıyla birlikte işler. Hem uyum hem dışlama mekanizmalarının göçmenler üzerindeki etkilerine bağlı olarak etnik azınlıkların gündelik yaşam ve kültür kompozisyonları oluşur. Almanya’ya yaklaşık altmış yıl önce yapılan göç özelinde düşünüldüğünde, ekonomik ihtiyaçların karşılanması için davet edilen işçilerin karşılaştıkları dışlanma ve ırkçılık karşısında dayanışma stratejileri (aynı mahallerde yaşamak, iş yerinde birbirine destek olmak, ortak marketlerden alışveriş yapmak vb.) kurarak kendi kültürel sermayelerini biriktirme yoluna gitmişlerdir (Çağlar, 1995, 2001). Göçmenler karşılaştıkları zorluklarla, kolektif kültürel sermayeleri ve aralarında oluşturdukları dayanışma ağlarına dayanan sosyal sermayeleri aracılığıyla başa çıkarlar (Miller & Castles, 2008, s. 33).

Göçmenlerin ve yerleşiklerin beklentilerinin zamanla karşılıklı olarak değişmesi, birinci nesil işçilerin dönmemesi hatta aile birleşimleriyle yerleşik hale gelmeleri üzerine güncel politikada göçmen karşıtı sağcı söylem yükselise geçmişti (Öner, 2014, s. 167). 1982 sonbaharında Almanya’da Hristiyan Demokrat Parti’nin yönetime gelmesiyle

göçmen işçilerin sayısının azaltılmasına yönelik politikalar uygulanacağı söylemi yaygınlaşmış, 1984 yılında çıkarılan geri dönüş teşvik yasasıyla “asimile olmayacak grupların” dönmesi desteklenerek, çoğu Türkiyeli 500 bin dolayında göçmen işçi geri dönmüş ancak takip eden yıllarda daha fazla göçmen Almanya’ya iltica etmiştir (Toksöz, 2006, s. 35). Asimilasyon ya da entegrasyonun bir politika haline gelmesi ve bu politika ile dönüştürülemeyenlerin istenmemesi, izleyen dönemlerde de gündemde olmuştur.

Göçmen ağları yaklaşımına göre; kaynak ülke ve hedef ülke arasında, her ikisinin de kültürünü değiştiren göç ağları oluşur. Bu göç ağları aracılığıyla ulus kimliği sorgulanır ve kültürel farklılıklar meydana gelir (Miller & Castles, 2008). Almanya’daki Türkiyeliler zamanla sosyo-ekonomik ve eğitimsel özellikler, ulus aşırı alanda aidiyet duygusu, medya ilgisi, siyasal katılım, yurttaşlık ve ulus aşırı alanda İslam’ın bireyselleşmesi açısından farklılaşmıştır (Kaya, 2015).

Kanak Kültürü

Kültür içinde bulunulan zaman, toplum, mekân gibi koşullarla insanların karşılıklı ilişkisi etrafında şekillenen bir olgudur. Kültür, bir toplum veya grubun üyeleri arasında anlam üretimi ve alışverişi ile ilgilidir. Kültür bu özelliğinden dolayı sürekli yeniden üretilen dinamik bir toplumsal olgudur. Bu anlamda Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin konuştukları dilin, sanat eserlerinin ya da gündelik hayatlarındaki tüm kültürel öğelerin Türkiye’dekiler gibi olması beklenemez. Bu değişim ya da farklılaşmanın bozulma olarak algılanması mümkün değildir. Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin içinde buldukları gündelik hayat ilişkileri çerçevesinde Türkiye’dekinden farklı bir kültür oluşturmaları doğal bir sonuçtur. Bu kültür “diasporik kültür” olarak da tanımlanabilir.

Khachig Tölölyan (1996), diaspora teriminin yaygınlaşan kullanımını kısmen sanayileşmiş dünyalara göçün hızlanmasına bağlayarak; birçok göçmen grubunun anavatanla kurdukları kurumsal bağlara; kendi dini kurumlarını, dil okullarını, restoranlarını, toplum merkezlerini, gazetelerini, radyo istasyonlarını oluşturmak ve sürdürmek için sürekli çalışmalarına ve bu kapsamda yine pek çok diaspora seçkininin Amerikan üniversitelerinde göçmen kimliğini ulus ötesi bir şekilde ele almak üzere bir araya gelmesine bağlamaktadır. Diasporik topluluklar, açıkça (gerçek ve/veya hayali) bağlantılar kurarak anavatanlarına bağlılıklarını sürdürmeye, kendilerini tanımaya ve kolektif bir topluluk olarak hareket etmeye çalışırlar (Bhatia & Ram, 2001, s. 2). Bu nedenle diasporik kültür, ulusal sınırlar içindeki kültürün bu sınırları aşıp evrensel kitlelere yayılmasıyla oluşur (Kaya, 2000, s. 12).

Genel olarak aynı kültürel kodları paylaşanlar; birlikte düşünme, hissetme, imgelem kurma gibi benzerliklerin yanında, gelecek ve geçmiş yaşamla ilgili duygu ve düşüncelerinde de ortaklaşırlar. Bu durum aynı dili konuşan, kavramlara aynı duygusal anlamları yükleyen toplulukların tamamen aynı olduğu anlamına gelmez. Ancak hem

gündelik hayatta hem de görsel, işitsel vb. iletişim kanallarını kullanırken ortak beden dili, ortak sesler, ortak duygular ile ifade edecekleri ve bunları birbirlerine daha iyi aktaracakları; kendi gibi olmayanlara nazaran daha eşit bir iletişim kuracakları aşikârdır.

Göçmenlerin gündelik hayatının ve sanatının temelinde yatan diasporik kültürel öğeler hayatın anlamlandırılma pratikleridir (Drzewiecka & Halualani, 2002). Diasporik dilin doğrudan gündelik hayatta kullanımının yanı sıra, müzik ve edebiyat eserlerinde de kullanımı sayesinde üretilen anlamların, fikirlerin ve duyguların çeşitliliğine tanık oluyoruz. Yarı Almanca yarı Türkçe konuşan Türkiyelileri aşığılamak için kullanılan Kanak tanımı, günümüzde kendisini Kanak olarak tanımlayanlar tarafından olumlu bir benlik tanımına çevrilmiştir (Hobuβ, 2007, s. 46). Bu tersyüz etme biçimi zamanla egemen kültürün de değişime uğramasına ve çoklu, kültürel bir gündelik hayatın kabul edilmesine doğru genişlemiştir.

Dilde ve gündelik hayatta kültürel anlam ve temsilinin nasıl olduğu günümüz toplumları hakkında en önemli bilgi kaynaklarımızdan biridir. Almanya’da Türkiyeli toplulukların popüler olmaya başladığı 1990’lı yıllar göçmenlerin rap müzik, sinema ve edebiyat üretimlerinin arttığı yıllardır. Cem Karaca, Almanya’da sürgünde olduğu yıllardan olan 1984’te “Die Kanaken³” isimli bir albüm çıkarmıştır. Albümdeki şarkılar Almanya’da yaşayan Türkiyeli işçilerin gündelik hayatta karşılaştıkları problemlerin doğrudan bir yansımasıdır. Özellikle ilk kuşak göçmenlerin gözünden yaşanan sıkıntılara eğilen albümdeki şarkıların isimleri sırasıyla şöyledir: “Mein Deutscher Freund⁴”, “Beim Kaffee⁵”, “Total Geschlaucht⁶”, “Willkommen⁷”, “Es Kamen Menschen An⁸”, “Schnüffler⁹”, “Orient-Express¹⁰”, “Was Sagst Du?¹¹”, “Çok Yorgunum”. Örneğin “Total Geschlaucht” parçasında iş aramaktan yorgun düşmüş bir gurbetçi anlatılırken, “Es Kamen Menschen An” parçasında işçilerin çağırıldığı ama onların kültürlerinin değil de hizmetlerinin istendiği vurgulanır. Albüm başlı başına birinci nesil göçmenlerin yaşamının temsildir.

Cartel gibi Hip-Hop ve rap gruplarının 1990’lı yılların ortalarında Almanya’da ve Türkiye’de popülerleşmesi

³ Kanaklar

⁴ Alman Arkadaşım

⁵ Kahve eşliğinde

⁶ Tamamen zarif

⁷ Hoş geldin

⁸ İnsanlar geldi

⁹ Meraklı

¹⁰ Doğu ekspresi

¹¹ Ne diyorsun?

(Kaya, 2000, s. 11) ve günümüzde Killa Hakan, Ezhel gibi müzisyenlerle devam eden her iki kültürden beslenen, nesilleri birbirine bağlayan bir kültürel aktarma ile devam eden müzik hattı iki kültürün birbirine yıllar içerisinde nasıl benzediğini göstermektedir. Üçüncü kuşak göçmenler her iki kültürden edindiklerini yadsımayan, kültürel çeşitliliğin ayrıcalıklarını kullanan çift kültürlü evrensel bir kuşaktır (Kuruyazıcı, 1992, s. 9). Özellikle rap ve hip-hop müziğinin günümüzde her iki kültürden de öğeler taşıması bunun en önemli kanıtıdır.

Sinemada ise Kutluğ Ataman'ın 1999 yılında çektiği "Lola + Bilidikid" (Ataman, 1999) isimli filmi, Almanya'daki Türkiyeli topluluklar içinde eşcinsel olduğu için baskı ve ayrımcılığa uğrayan gençlerin hikâyesine odaklanmaktadır. 1998 yılında Muhsin Omurca, Berlin'deki niş bir Türk-Alman dergisinde başlayan sonraları daha ana akım olan Die Tageszeitung'a Perşembe ekinde basılan karikatür figürü Kanakmân'ı yaratmıştır (Schneider, 2009, ss. 213-214). İlk karikatür, Alman vatandaşlığına geçtikten sonra kimlik krizine girdiği için terapiye giden Hüsnü'nün hikâyesini anlatmaktadır. Göçmen Hüsnü terapistte rüyasını anlatır: hem Almanya hem de Türkiye vatandaşlığına sahip olmak isteyen Hüsnü, onu bir tür kimlik süpermenine dönüştürecek ve Kanakmân olacaktır. Rüyasında bir grup neo-Nazi'yle karşılaşır ve Türkiye pasaportuyla onları kışkırtır, ancak Alman pasaportunu son anda "vampirleri savmak için kullanılan sarımsak gibi" çıkarır. Terapist, Hüsnü'ye "İşe yaradı mı?" diye sorar ve Kanakmân yanıtlar: "Bilmiyorum, tam o anda uyandım." (Schneider, 2009, s. 215).

2000 yılında ise Lars Becker'in yönettiği Feridun Zaimoğlu'nun Abschaum¹² eserinden uyarlanan "Kanak Attack" (Becker, 2000) filmi gösterime girdi. Film Kiel şehrinde İstanbul'a ikinci nesil göçmen alt kültür temsilinin en önemli ve öncü örneğidir. Zaimoğlu ikinci kuşak göçmenler arasında sayılan ancak üçüncü kuşağı temsil eden bir yazardır (Can, 2011, s. 143). Alman toplumunun göçmenler karşısındaki olumsuz tutumunu tersyüz etmeyi temel amaç edinen edebi eserlerinde yeraltı edebiyatı temalarını özgün bir biçimde kullanmıştır (Demir, 2020, s. 379). Kanak kültürü kavramının hem Türkiye'de hem Almanya'da popülerleşmesi Zaimoğlu'nun eserleri aracılığıyla olmuştur. Zaimoğlu "kafa örtüsü" kitabının önsözünde kitabını takdim ederken şöyle söylemektedir:

Bu kitap; direnişçilere, özgürce uçuşanlara, yürekli delikanlılara, yeraltında cân-ı gönülden debelenenlere, mainstream'in içindeki ajanlara, üstünü başını yırtanlara, kamufle vaziyetteki öfkeli güruha, sığınmacı akınına, ırka zarar verenlere, kızıl dazlaklara, metropoldeki insan çöplüğüne, Germany United'deki (Birleşik Almanya) bütün KANAKLARA saygı ve büyük sevgiyle ithaf olunur (Zaimoglu, 2000, s. 5).

¹² Cüruf

Zaimoğlu'nun Kanakları anlatırken çizdiği bu sınırlar günümüz Kanak kültürünü tanımlarken kullandığımız sınırlardır. Buna göre Kanaklar, ana akım kültür endüstrisi metalarından uzakta, ırkçılığa karşı, özgürlükçü olarak tanımlanmaktadır.

Kanak kültürüyle ilgili en iyi örnekleri veren sanatçılardan bir diğeri ise Fatih Akın'dır. Akın'ın ilk filmi "Sensin-Du Bist Es!" (Akın, 1995) punk müzik ve Robert de Niro hayranı olan göçmen bir gencin kız arkadaş edinmeye çalışma çabasını anlatırken; ilk uzun metrajlı filmi "Kurz und Schmerzlos" (Akın, 1998) Almanya'daki ikinci nesil göçmen gençlerin dışlanma ve toplumsal ötekileştirmeyle mücadele ederken suç eylemleri ile kurdukları ilişkiye odaklanmıştır. Akın, orta yaşlarında Almanya'daki yaşamında duyduğu acılar sonrasında tanıştığı başka bir göçmen kadınla aralarındaki aşk hikâyesini anlatan *Gegen die Wand* (Akın, 2004) filmiyle Altın Ayı ödülünü yaklaşık yirmi yıl sonra alan ilk Alman yönetmen olur.

Almanca içerisinde bir lehçe olarak da değerlendirilebilecek Kanakça genellikle ikinci ve üçüncü nesil Türkiyeli göçmenler arasında konuşulmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşağın sanatsal anlatılarında Kanak kültürünün bu kadar ön planda olması, aile içerisindeki kültür çatışmasından, Kanak kültürünün yansıtıldığı sanat eserlerinde, Alman kültürü ile çatışma temelli konuların işlendiğini görmekteyiz. Diasporik grupların sanat eserleri, genellikle karmaşık ve bölünmüş kimliklerin, şiddetin ve melezliğin çözülmesine odaklanır (Kara & Herrndorf, 2020, s. 124). Bu haliyle Kanak sanatının diasporik imgeler taşıyan bir yeraltı sanatı olduğu söylenebilir.

Sonuç

Almanya ve Türkiye arasındaki altmış yıllık göç serüveninde karşılıklı bir göç kültürünün oluştuğu açıktır. Berlin Duvarı'nın inşasıyla başlayan göç süreci duvarın yıkılması sonrası da devam ederek nesiller boyu biriken kültürel bilgi ve değerlerin aktarımı aracılığıyla bugünkü kültür inşa edilmiştir.

Türkiyeli göçmenlerin yarı Almanca yarı Türkçe konuşmaları, giyimleri, görünüşleri, dini eğilimleri gibi egemen kültürel öğelerle zıtlıklar içeren özellikleri aşığılama aracı olarak kullanılan bu kavram zamanla Türkiyeli göçmenler tarafından tersyüz edilerek sahiplenilmiştir. Bu özelliklerin birer aşığılanma gerekçesi olmaktan çıkarılıp, kültürel farklılıkların olumlanmaya başlanmasıyla birlikte Kanak kültürü evrensel kültürel değerleri olan bir kültür haline geldi. Entegrasyonun bir benzeme değil de başka bir şeye dönüşme olduğunu, tipik bir diasporik kültür olan Kanak kültürünün gelişim hattında görmekteyiz. Bir kültürü bir başka kültüre benzetmeye çalıştığımızda melez bir kültürün ortaya çıktığını ve bu kültürün entegrasyona tepkili olduğunu da yine Kanak kültürü özelinde tüm diasporik kültürlerde görmekteyiz.

Birinci nesil göçmenlerin Almanca bilmeden gündelik hayatta tutunmaya çalışırken oluşturdukları örgütlenme stratejileri sayesinde ikinci ve üçüncü neslin sanat ve edebiyat gibi alanlarda kendilerini göstermeleri ile Türkiyeli göçmenlerin toplum içerisindeki görünürlükleri artmıştır. Arada kalmışlığı, iki dilli, çatışan kültürel öğeleri bir arada yaşaması ile ön plana çıkan Kanak kültürü, egemen kültür içerisinde aktif bir kültür haline gelmiştir.

Toplum yaşamındaki her şey gibi hegemonya etrafında hem uyumla hem karşı koyuşlarla şekillenen kültür, sürekli bir değişim halindedir. 80'lerin sonunda özellikle ikinci nesil göçmenlerin hegemonik kültür karşısında sinema, edebiyat, karikatür, şiir gibi sanatın dil ile ifade biçimlerini kullanan alanlarında görünür olmaları da Kanak kültürünün toplumun farklı katmanları tarafından da kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Sanat ve edebiyatın kültür üretimindeki özgürleştirici rolü de bu çalışma açısından önemi bir bulgu olarak kabul edilmelidir.

Önceleri birbirinden farklı görünen, uzlaşması istenmeyen iki kültürün özelliklerini taşıyan Kanak kültürü, Almanya toplumunda yaşayan göçmen çocuklarında iki coğrafyada da itiraz edilen ve uyum gösterilen noktaların girift bir kesişimi haline gelmiştir. Çatışmacı öğelerin kaynağı olarak Kanak kültürü, egemen olan dışlayıcı ve aynılaştırıcı kültüre karşı toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik kendiliğinden bir girişimdir.

Kaynakça

- Akın, F. (Yönetmen). (1995). *Sensin - Du bist es!* içinde R. Schwingel (Yapımcı). Almanya.
- Akın, F. (Yönetmen). (1998). *Kurz und schmerzlos.* içinde R. Schwingel, D. Blum ve S. Schubert (Yapımcı). Almanya.
- Akın, F. (Yönetmen). (2004). *Gegen die Wand.* içinde Arte, B. Film ve B. F. International (Yapımcı).
- Artar, F. (2019). Suriyeli mültecilerin Türkiye medyasındaki sınıfsal temsili. (Doktora), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ataman, K. (Yönetmen). (1999). *Lola + Bilidikid.* içinde B. B. Produktion (Yapımcı). Almanya.
- Back, L., Bennett, A., Edles, L. D., Gibson, M., Inglis, D., Jacobs, R. & Woodward, I. (2012). *Cultural Sociology: An introduction*: Wiley-Blackwell.
- Bayram, F. (2020). Turkish as a heritage language: Its context and importance for the general understanding of bilingualism. F. Bayram (Ed.), *Studies in Turkish as a Heritage Language*, John Benjamins Publishing Company, (1-16).
- Becker, L. (Yönetmen). (2000). *Kanak Attack.* içinde B. H. F. GmbH (Yapımcı). Almanya.
- Berger, J. & Mohr, J. (2011). *Yedinci adam: Avrupa'daki göçmen işçilerin öyküsü.* İstanbul: Agora Kitaplığı
- Berry, J. W. & Sam, D. (1997). J. W. Berry, M. H. Segall & Ç. Kâğıtçıbaşı (Ed.), *Handbook of cross-cultural psychology: Social behavior and applications* (Cilt. 3, 291-326). Needham Heights: Allyn and Bacon.(Cilt. 3, 291-326).
- Bhatia, S. & Ram, A. (2001). Rethinking 'Acculturation' in relation to diasporic cultures and postcolonial identities. *Human Development* 44, 1-18. <https://doi.org/10.1159/000057036>
- Çağlar, A. S. (1995). German Turks in Berlin: Social exclusion and strategies for social mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 21(3), 309-323. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1995.9976494>
- Can, Ö. (2011). Göçmen yazın süreci çerçevesinde Feridun Zaimoğlu ve anlatısı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 139-156.
- Cohen, J. H. & Sirkeci, İ. (2011). *Cultures of Migration: The Global nature of contemporary mobility*, University of Texas Press.
- Croteau, D., Hoynes, W. & Milan, S. (2011). *Media/Society: Industries, images, and audiences*: SAGE Publications.
- Çağlar, A. S. (1995). German Turks in Berlin: Social exclusion and strategies for social mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 21(3), 309-323. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1995.9976494>
- Çağlar, A. S. (2001). Constraining metaphors and the transnationalisation of spaces in Berlin. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 601-613. <https://doi.org/10.1080/13691830120090403>
- Demir, F. (2020). Alman yeraltı edebiyatında Türkiyeli yazarlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 372-388. <https://doi.org/10.32600/huefd.677032>
- Dirim, İ. & Auer, P. (2004). *Türkisch sprechen nicht nur die Türken: Über die unschärfebeziehung zwischen sprache und ethnie in Deutschland.* Berlin: W. de Gruyter.

- Drzewiecka, J. A. & Halualani, R. T. (2002), The structural-cultural dialectic of diasporic politics. *Communication Theory*, 12(3), 340-366. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00273.x>
- Erdem, K. & Schmidt, R. Ä. (2008). *Ethnic marketing for Turks in Germany. International Journal of Retail & Distribution Management*, 36(3), 212-223. <https://doi.org/10.1108/09590550810859169>
- Hobuβ, S. (2007). Ein komplexes und wechselhaftes Spiel: "Sprachliche Resignifikation in Kanak Sprak und Aboriginal English. A. Schwarz & R. West-Pavlov (Ed.), *Polyculturalism and Discourse*, 31-66. Netherlands: Rodopi.
- Kara, Y. & Herrndorf, W. (2020). Diasporic coming-of-age novels of eastern european diasporas in contemporary Berlin. R. Quintana-Vallejo (Ed.), *Children of globalization: Diasporic coming-of-age novels in Germany, England, and the United States* Routledge: 123-141.
- Kaya, A. (2000). *Sicher in Kreuzberg: Berlin'deki küçük İstanbul: diyasporada kimliğin oluşumu*. İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Kaya, A. (2015). Euro-Türkler, kuşaklararası farklılıklar, İslam ve entegrasyon tartışmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 44-79.
- Kuruyazıcı, N. (1992). Niçin Almanya'da yazan Türkler. *Hürriyet Gösteri*, 144, 4-11.
- Miller, M. J. & Castles, S. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öner, S. (2014). Avrupa'da yükselen aşırı sağ, Yeni 'öteki'ler ve Türkiye'nin AB üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 163-184.
- Özdamar, E. S. (2012). *Aynadaki avlu: Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pott, A. (2001). Ethnicity and social mobility: The case of Turks in Germany. *Journal of International Migration and Integration / Revue de l'integration et de la migration internationale*, 2(2), 169-186. <https://doi.org/10.1007/s12134-001-1026-8>
- Schneider, J. (2009). From "Kanak Attack" to the "GerKish Generation": Second-Generation Turkish narratives in German culture and politics. *International Journal on Multicultural Societies*, 11(2), 212-229.
- Sirkeci, I., Cohen, J. H. & Yazgan, P. (2012). Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict. *Migration Letters*, 9(1), 33-46. <https://doi.org/10.33182/ml.v9i1.201>
- Skrobanek, J. (2009). Perceived discrimination, ethnic identity and the (re-) ethnicisation of youth with a Turkish rthnic background in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(4), 535-554. <https://doi.org/10.1080/13691830902765020>
- Stevenson, N. (2008). *Medya kültürleri: sosyal teori ve kitle iletişimi*. Ankara: Ütopya.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Tölölyan, K. (1996). Rethinking diaspora(s): Stateless power in the transnational moment. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 5(1), 3-36. <https://doi.org/10.3138/diaspora.5.1.3>
- Van Dijk, T. A. (2015). *Racism and the press*: Taylor & Francis.London: Routledge.
- White, J. B. (1997). Turks in the New Germany. *American Anthropologist*, 99(4), 754-769. <https://doi.org/10.1525/aa.1997.99.4.754>
- Zaimoglu, F. (2000). *Kafa örtüsü: toplumun kenarından Kanaka sprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zeyneloğlu, S. & Sirkeci, İ. (2014). Türkiye’de Almanlar ve Almancılar. *Göç Dergisi*, 1(1), 77-118. <https://doi.org/10.33182/gd.v1i1.549>

Araştırma Makalesi

Hatay ve Niğde Örneğinde Sokakta Çalışan Suriye Kökenli Erkek Çocukların Yaşam Koşulları ve Uyum Problemleri¹

Yonca Yüce² ve Ercan Geçgin³

Öz

Suriye’de 2011 yılından bu yana devam eden çatışmalar ve savaşlar ile birçok Suriyeli kendi can güvenliğini sağlamak için çoğunlukla Türkiye’ye, akabinde Lübnan, Ürdün gibi komşu ülkelere göç etmiştir. Göç eden Suriyeliler kendi yaşam alanlarını, işlerini ve tüm varlıklarını bırakarak yeni bir yerleşim yerinde uyum sürecine girmeye başlamıştır. Fakat göç edenler büyük oranda çocuklardan ve gençlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla hassas olan ve ergenlik çağında olan çocuklarda göçün yarattığı etkiler olumsuz izler bırakmaktadır. Bundan hareketle saha çalışmasına dayanan bu çalışmada, Türkiye’nin Hatay ve Niğde şehrinde yaşayan Suriyeli erkek çocuklarda uyum sürecini etkileyen konular odak noktası olmuş ve her iki şehirde yaşayan çocuklar arasında karşılaştırma yapılmıştır. Suriye kökenli sokakta çalışmak durumunda kalan erkek çocukların gündelik hayat pratikleri içerisinde sokakta; hangi uyum süreçlerinden geçtiği, problemlere karşı olan dayanıklılıkları, problemlere karşı ne gibi taktikler geliştirdikleri ve toplumla olan etkileşimlerinin anlaşılması amaçlanmıştır. 8-16 yaş aralığındaki Suriyeli çocuklarla nitel araştırma yönteminin etnografik desenine bağlı kalarak mülakatlar ve gözlemler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; çocukların uyum sağlayabilmesinin önündeki en büyük bariyer Türkçe dil becerisindeki yetersizlikler ve maddi imkânların kısıtlılığıdır. Bu durum çocukların eğitim hayatına da olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Her iki şehirde yaşayan Suriyeli çocuklar ekonomik problemlerden kaynaklı sokakta çalışarak gerekli ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Ayrıca uyum sürecinde Hatay’da yaşayan Suriyeli çocukların, Niğde’de yaşayan Suriyeli çocuklara göre daha kolay bir uyum süreci geçirdiğini söyleyebiliriz. Bu durum, Hatay’da yaşayan Türk vatandaşlarının Arapçayı bilmesinden ve Suriyelilerle rahat bir iletişim kurabilmesinden kaynaklıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, çocuk işçiliği, dışlanma, uyum, sığınmacılar

¹ Makale Geliş Tarihi: 25.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 08.11.2021

Bu araştırma Yonca Yüce’nin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyoloji bölümünde, Doç. Dr. Ercan Geçgin’in danışmanlığında tamamlanmış olduğu tez çalışmasından üretilmiştir.

² Timişoara Batı Üniversitesi, Sosyoloji Doktora Öğrencisi, e-mail: yncaccessbars@gmail.com. ORCID NO: 0000-0001-8058-7734

³ Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: ercangcn@gmail.com. ORCID NO: 0000-0001-9896-119X

Research Article

Living Conditions and Adaptation Problems of Male Children of Syrian Origin Working on The Street in Hatay and Niğde⁴

Abstract

With the continual conflicts and wars in Syria since 2011, many Syrians have migrated mostly to Turkey and then to neighboring countries such as Lebanon and Jordan to ensure their life safety. Migrating Syrians have left their areas, jobs, and all their assets and started to enter the adaptation process in a new settlement. But the migrants consist largely of children and young people. Therefore, the effects of migration on vulnerable children and adolescent children leave negative traces. Therefore, in this study, which is based on field research, the issues affecting the adaptation process in Syrian boys living in cities Hatay and Nigde of Turkey, became the focus, and comparisons were made between children living in both cities. Boys of Syrian origin who have to work on the street within the daily life; it is aimed to understand which adaptation processes they go through, their resilience to problems, what tactics they develop against problems, and their interactions with society. Interviews and observations were conducted with Syrian children in the age range of 8-16 years, adhering to the ethnographic pattern of the qualitative research method. According to the findings of the study; The biggest barrier to children's adaptation is inadequacies in Turkish language skills and limitation of financial opportunities. This situation is reflected in the educational life of children negatively. Syrian children living in both cities have tried to meet their needs by working on the street due to economic problems. In addition, we can say that Syrian children living in Hatay have an easier adaptation process than Syrian children living in Nigde. This is due to the fact that Turkish citizens living in Hatay know Arabic and can communicate comfortably with Syrians.

Keywords: Migration, child labor, discrimination, adaptation, asylum seekers.

⁴ This research was produced from Yonca Yüce thesis study completed under the Guidance of Associate Professor Ercan Geçgin in the Department of Sociology at Nigde Omer Halisdemir University.

Giriş

Göçlerin oluşumunda rol oynayan 'itici' ve 'çekici' faktörler sadece ülke sınırları içinde değil uluslararası düzlemin yapısına göre de devreye girebilmektedirler. Jeopolitik alandaki güç mücadeleleri ve ekonomi-politik düzlemdeki küresel, bölgesel ve ulusal bazdaki değişim ve dönüşümler göçlerin yönelimini etkileyebilmektedir.

Antik Çağ'dan günümüze farklı kültürel ve siyasal alanları birbirine bağlayan, toplumların güç mücadelesine, ürün ve fikirlerin değiş tokuşu ve çeşitli göç hareketlerine sahne olan Akdeniz havzasının güncel manzarasına baktığımızda, Türkiye'nin hem göç veren hem göç alan ve hem de göçlerin transit konumunda olduğu söylenebilir (Tapia, 2015, s.41). 2010 yılında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yükselen toplumsal muhalefetin oluşturduğu 'Arap Baharı' rüzgârından etkilenen Suriye'nin 2011'de iç savaşa sürüklenişiyile birlikte buradan komşu ülkelere ciddi düzeyde göçler meydana gelmiş ve Türkiye'ye de önemli oranda Suriyeli geçiş yapmıştır.

Türkiye'ye göç edenleri, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiler, düzenli göçmenler, düzensiz göçmenler ve insan ticaretine maruz kalanlar şeklinde dört ana grupta toplayan Kaya (2015, s. 19), Suriyelileri ilk gruba dahil etmiştir. Ancak bu gruptakilerin 'sığınmacı' veya 'mülteci' mi, yoksa 'misafir' oldukları da gelişen konjonktürel politik duruma göre belirsizlik içermiştir. Bu yöndeki statü karmaşasından hareketle (Demirel, 2015, s. 65), Türkiye'deki Suriyelileri (11 Nisan 2013'teki Resmi Gazete'de yayınlanan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu/YUKK ile 22 Ekim 2014'teki 29153 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'ne referansla) "geçici korumaya tabii, yönetmelikteki tanımla 'geçici korunan' durumunda" olduklarını belirtmiştir.

Göç İdaresi Müdürlüğü'nün 2021 verilerine göre; Türkiye'de geçici koruma altında toplam 3.723.674 Suriyeli göçmen barınmaktadır. Suriyeli göçmenlerin büyük bir kısmı çocuklardan oluşmaktadır. İstatistiklere göre; 0-4 yaş aralığındaki çocuk sayısı 509.244, 5-9 yaş aralığındaki Suriyeli çocuk sayısı 569.165, 10-14 yaş aralığındaki çocuk sayısı 427.828 ve son olarak 15-18 yaş aralığında olanların sayısı 258.626 şeklindedir (GİGM, 2021). Göçmen veya sığınmacı diyebileceğimiz Suriyeliler içerisinde yaşam koşulları ve eğitim durumları göz önünde bulundurulduğunda çocukların önemli sorunlarla yüz yüze kaldığı söylenebilir. Toplumsal uyum, psikolojik açıdan yaşanan muhtemel travmalar, eğitim sürecindeki kopukluklar gibi pek çok sorun sıralanabilir. Göçün kendisi başlı başına çocuklar için dramatik sorunlar barındırabilmektedir. Bugün Türkiye'nin pek çok ilinde Suriyeli ve sokakta çalışan Suriyeli çocuklara rastlayabilmekteyiz. Çocuk olarak çalışmanın yanı sıra sokakta çalışmanın ve bununla birlikte sığınmacı olmanın bir araya geldiği toplumsal bir sorunla karşı karşıyayız. Dolayısıyla bu araştırmanın çıkış noktasını da bu bağlamdaki sokakta çalışan ve çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocukların olumsuz şartlar altındaki yaşam durumlarıdır. Odaklanılan grup zamanın çoğunu sokakta geçirip çalışan Suriyeli

çocuklardır. Çalışmanın genel amacı sokakta çalışan ve zamanın çoğunluğunu sokakta geçiren geçici koruma altındaki Suriyeli çocukları kendi doğal ortamında araştırmak olmuştur. Araştırmada sistematik bir çalışma ortamından ziyade kendi hesabına çalışan, sokakta mendil satan, işportacılık yapan fakat sadece bunun için sokakta bulunmayan, sokakta sosyalleşen ve oyunlar oynayan dezavantajlı çocuklar kastedilmektedir. Bundan hareketle Suriyeli çocukların yaşam ve çalışma koşulları ile toplumsal uyum süreçlerinde yaşadıkları sorunlar (ailede, eğitim süreçlerinde) yerinde keşfedilmek istenmiştir. Nitel araştırmanın keşfedici ve anlamaya yönelik imkanından hareketle sınırlı çerçevede etnografik yöntemden hareket edilmiştir. Erişim imkanından dolayı Niğde ve Hatay şehir merkezlerindeki Suriyeli çocuklar örneklem olarak alınmıştır. Araştırma sınırlı bir etnografik nitel yöntemle dayalı yapılmış, çocuklar doğal ortamlarında gözlemlenmiş ve kendileri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Doğal ortamda araştırmanın örnekleme girenlerin tamamının erkek olması ve daha fazla sayıda çocukla görüşmelerin yapılamaması gibi durumlar araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmuştur.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve UNICEF (2021) tarafından yayımlanan rapora göre dünya çapında çocuk işçi olarak çalıştırılan çocukların sayısı 160 milyona yükselmiştir. 2011 yılından itibaren süren savaş sebebiyle Suriyeliler kendi ülkelerinden göç edip farklı ülkelere yerleşmek zorunda kaldılar. Göç edenlerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'ye yerleşmiştir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM, 2020) verilerine göre, Suriyelilerin ülkelere göre nüfus dağılımı; Türkiye'de 3.792.505, Lübnan'da 1.042.785, Ürdün'de 698.701, Irak'ta 254.441 kişi şeklindedir. Dolayısıyla kendi ülkelerinden ayrılarak farklı ülkelere yerleşen Suriyeliler ekonomik kayıp, dil sorunu, farklı kültürler içerisinde olma, yabancılaşma, eğitim, sağlık, meslek vb. birçok alanda kayıp yaşayıp bu alanlarda dezavantajlı durumlar yaşayabilmektedirler. Özellikle ekonomik hayatları ve yaşam şartları, diğer problemlerin artmasına sebep olabilir. Ekonomik problemler sebebiyle düşük bütçeli işlerde zorlu şartlar altında çalışmak zorunda kalabilmektedirler. UNICEF (2021) verilerine göre dünyada çocuk işçi olarak çalıştırılan çocukların yüzde 70'i tarım sektöründe, yüzde 20'si hizmet, yüzde 10'u ise sanayi sektörlerinde çalışmaktadır. Çalışan bu çocukların yaşamsal güvenceleri ve geleceklerinin risk altına olduğunu, mental ve fiziksel olarak da olumsuz etkilendiklerini belirtmek gerekir. Özellikle Türkiye'ye göç eden Suriye kökenli çocuklar ekonomik ve başka birtakım problemler sebebiyle sokakta zorlu şartlar altında uzun süre çalışıp mücadele vermekle kalmayıp yabancı oldukları bir kültüre uyum sağlamak zorunda kalabilmektedirler. Başka bir deyişle potansiyel dezavantajlı durumdadırlar. Bu sebeple bu araştırmada yola, sokakta çalışan Suriyeli çocukların uyum problemlerini derinlemesine gözlemlemek, onların sokak hayatlarını incelemek ve sorunların çözümüne katkı sunmak amacıyla çıkılmıştır. Görüşülen 20 Suriyeli çocuğun hepsinin sokakta zorlu şartlar altında çeşitli işlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Çocuklar genelde sokakta çalışıp peçete, sakız, çikolata gibi materyalleri insanlara satıp para kazanmaya çalışarak günün ortalama neredeyse 8-9 saatini sokakta geçirmektedir. Tabii çocukların bir kısmı sadece sokakta değil, para kazanabilmek için birçok işte çalışmayı denemiştir.

Makalede öncelikle Türkiye’de ve uluslararası literatürde Suriyeli çocuklarla ilgili yapılan araştırmalara değinilmiş, devamında araştırmanın yöntemiyle ve çalışma grubuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. ‘Saha Bulguları ve Yorum’ kısmında elde edilen bulgular analiz edilmiş ve elde edilen bulgular belirli tematik ortaklıklar temelinde alt başlıklar halinde yorumlanmıştır. ‘Sonuç ve Öneriler’de ise iki şehirdeki durum kıyaslanmış ve bazı çıkarımlar ile öneriler konu edilmiştir.

1. Literatür Taraması

Harunoğulları (2016, s. 48), Suriyeli çocuk işçilerin sorunları üzerine Kilis’te yaptığı saha araştırmasında çocukların yoksulluk sebebiyle enformel işlerde çalışmak zorunda kaldığını ve çocuk işçilerin fırın, bakkal, pastane, çöp, plastik toplayıcılığı, lokanta, sokak satıcılığı gibi işlerde çalıştığını tespit etmiştir. Aynı zamanda çocukların sürekli iş değiştirmek zorunda kaldığı için düzensiz bir hayata sahip olduğunu da eklemiştir. Lordoğlu (2018), göçmen çocukların işçiliği üzerine yaptığı araştırmadan elde ettiği bilgilerde Suriye kökenli göçmen çocukların düşük bütçeli işlerde, küçük işyerlerinde ve küçük üretim alanlarında çalıştığını tespit etmiştir. Sevinç, Aydoğdu vd. (2020), çocuk işçiliği ve yoksulluk üzerine yaptıkları araştırmada ise çocukların günde ortalama 8.6 saat çalıştığını, haftanın ortalama 4,3 günü çalıştıklarını ve haftalık ortalama 58 TL kazandıklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca çocukların en mutlu olduğu zamanların insanların yaptığı kıyafet yardımları ve insanlar tarafından verilen bahşişler olduğu belirlenmiştir. Öte yandan ILO ve UNICEF (2021), çocuk işçiliğinin artmasını önlemek için sosyal koruma, çocuklara okula döndürmeye yönelik harcamaların artırılması, Suriyeli ailelerin sağlıklı işlere teşvik edilmesi ve böylece çocuklarının çalışmak zorunda kalmaması gibi çağrılarda bulunmuştur.

Araştırmada sokakta görüşmelerin yapıldığı çalışan çocukların hepsi erkektir. Zira sokakta çalışan kız çocuğuna rastlanmamıştır. Çocuk işçiliği üzerine cinsiyete duyarlı çalışma yapan Kayaoğlu (2021, s. 4) konuyla ilgili İstanbul’da Türk, Suriyeli ve Roman çocuklarını incelemiş ve ekonomik problemler zorlu olduğunda çocuk işçilerin birçok işte çalışmakta olduğunu fakat çalışanların genelde erkek çocuklardan oluştuğunu belirtmiştir. Kız çocukları ev işlerinde, el işlerinde ve evi ilgilendiren konularda çalışmaktadır. Özellikle araştırmada görüşülen Suriyeli hanelerin 43.75’inin çocuklarını işe gönderdiğini ve çocukların kendi ihtiyaçlarını giderebilmesi için çalışmak zorunda olduğu tespit edilmiştir. Çalışan çocukların çoğunluğunun okula gitmediği veya okula giden Suriyeli çocuk kaydının gittikçe azaldığı görülmüştür. Kayaoğlu (2021, s. 35) bununla ilgili çocukların, öğretmenlerin onlara konuşma fırsatı vermediğini ve aynı zamanda onların varlığından habersiz gibi davrandığını söylediklerini belirtmiştir. Bu durum çocukların okula gitmemesine ve bu konuda isteksiz olmasına neden olabilmektedir.

Emin (2018, ss. 101-102), Ankara’daki devlet okullarında Suriyeli çocukların karşılaştığı problemleri incelerken Suriyeli çocukların Türk çocukları ile iletişim kuramadığını ve bunun Türk çocukları tarafından dışlanma ve

ayrımcılığa uğramalarından kaynaklı olduğunu gözlemlemiştir. Aynı şekilde Sinan (2019, s. 119), Türkiye’de ilkokula giden Suriyeli çocukların akran ilişkilerini incelediğinde, Suriyeli çocukların Türk çocuklar ile herhangi bir etkileşime girmediğini, bunun dışlanmalara maruz kalmalarından ve çok yönlü bir çıkarım olmakla birlikte Türk çocukları tarafından şiddet görmelerinden kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Yılmaz (2021, s. 243) ise Suriyeli çocukların okuldaki başarısının çocuklarının akranları ile olan etkileşimlerinin yüksek olmasıyla doğru orantılı olduğunu gözlemlemiştir.

Suriye kökenli sokakta çalışan çocuklar ile ilgili yapılan bu araştırmada çocukların sadece ekonomik, eğitim ve dışlanma problemleri olmadığını, Türkçe bariyeri ve derslerin zorluklarından kaynaklı sorunlar yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu yüzden çocuklarda isteksizlik ve umutsuzluk hali yüksek düzeydedir. Bununla ilgili Charles ve Denman (2013, s. 103), Lübnan okullarında yaptıkları bir araştırmada da benzer durumlara rastlanmıştır. Lübnan okullarında verilen dersler Arapça, İngilizce ve Fransızca olduğu için çocukların kafası karışmakta ve farklılıklara uyum sağlamak zorlanmaktadır. Küçüküveyki (2019, s. 61) çocukların okullarda Türkçeyi konuşmak istemediğini ve kendi Arapça dillerini konuşmak istediklerini gözlemlemiştir. Abay (2019, s. 111), Suriyeli çocukların eğitim durumları araştırmasında çocukların Türkçeyi tam anlamıyla bilemedikleri için iletişim sorunu yaşadıklarını ve kendilerini ifade edemediklerini bulmuştur. Fakat okulun bir nebze de olsa çocukların psikolojisini ve uyumunu kolaylaştırdığını dile getirmiştir.

Literatürde çocukların ekonomik zorluklardan dolayı çalışmak zorunda kalmasının ve diğer uyum (dil, ötekileştirilme, Suriye’deki savaş sebebiyle aile ferdi kaybı) faktörlerinin psikolojik problemlere yol açmasına, çocuklarda depresyon ve öfke düzeyinin yüksek olmasına neden olmuştur. Özellikle çok kardeşi olan çocuklar ve aynı zamanda çalışmak zorunda olan çocuklarda bu oranın daha yüksek olması olasıdır. Bu araştırmada görüşülen çocukların büyük bir çoğunluğunun geleceğine dair bir hayali olmadığı ve geleceği konusunda umutsuz düşüncelere kapıldığı gözlemlenmiştir. Çocukların bu psikolojik problemleri ile ilgili Öztürk (2017, ss. 88-91) okulu ve işi bir arada yürüten çocukların öfkesinin, sadece okul okuyan çocuklara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Dehnel vd.’e göre (2021, s. 5), Ürdün’de yaşayan Suriyeli çocukların yaşadıkları göç travması ile depresyon düzeylerini incelediğinde görüştükları çocukların % 51’inin depresyon semptomları gösterdiğini, % 27,8’inin intihar etme fikrine kapıldığını % 23,8’inin intihar etmeyi düşünmekte fakat bundan emin olmadığını, % 4’nün ise kendinden emin olarak intihar etmek istediğini belirtmiştir. Aykut (2019, s. 123), göç eden Suriyeli çocukların orta puanlı düzeyde depresyon semptomları gösterdiğini ve çocukların kardeş sayısının fazla olmasının onların ruh sağlığını olumsuz etkilediğini işaret etmiştir. Son olarak bu problemlerin giderilebilmesi için Şahin, Dağlı vd. (2021, s. 119), Suriyeli çocukların güvenlik ve sağlık açıkları ile ilgili yaptığı derleme araştırmasında, Göçmen Sağlık Merkezlerinin kurulmasını, Türkçe - Arapça bariyer sorunlarının giderilmesini,

kötü yaşam koşulları sebebiyle sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılmasını ve çocukların kendileri ile ebeveynlerine ruhsal sağlık ve psikolojik destek verilerek risklerin azaltılmasını önermiştir.

Literatürde, Suriyelilerin uzun süredir Türkiye’de yaşamasına rağmen azalamayan çocuk işçiliğini ve dil bariyerinin tam anlamıyla çözümlenemediğini gözlemlemekteyiz. Aynı zamanda artan Covid-19 bulaşıcı hastalığının etkilerine rağmen çocukların çalışıyor olması, sağlık açısından da risk altında olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla uyum sürecinin birden fazla faktöre dayandığını ve kolay olmadığını söyleyebiliriz. Buradan hareketle bu araştırmada çocukların sokak hayatındaki uyum sürecine ve problemlerine odaklanılmıştır. Çocukların uyum sürecinde onların dilinden, kendi düşüncelerinden sokak hayatında en çok hangi problemleri yaşadıklarına, hayatlarında geri kaldıkları ve kaçırdıkları alanlara, bu sorunlarla nasıl baş ettiklerine değin bir dizi konu araştırmanın gündemine dahil edilmiştir.

2. Yöntem ve Çalışma Grubu

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden etnografik desene göre yapılmıştır. Nitel araştırmada, nicel araştırmadaki gibi standartlaştırılmış bir dizi veri setinin aksine çeşitlilik imkanı bulunur. Keza toplumsal kuram açısından nicel araştırmalardaki gibi değişken yapıları bulunan soyut bir hipotezi test etmek yerine ampirik kanıtlarla soyut kavramlar harmanlanıp yeni kavramlara ulaşmak söz konusudur (Neuman, 2009, s. 660). Nitel yönelimli alan araştırmalarında olgular, mümkün olduğunca kendi doğal ortamında araştırılmakta, alanda araştırmacıya araştırma sürecine pek etki etmeyeceği, araştırmacının hem sürece katılabildiği hem de eleştirel uzaklıkta kalabildiği (Mayring, 2011, ss. 60-61) bir konumlanışı işaret eder.

Nitel araştırmanın ele aldığı toplumsal yaşamı keşfetme ve bunu gerçekçi bir şekilde betimlemeye yönelik yaklaşımın etnografi özelindeki uygulanışında aynı kültürü paylaşan grup ve yahut alt grup (Creswell, 2013, s. 92) dikkate alınmaktadır. İncelenen topluluktaki bireylerin paylaştığı kültürel anlamlar, bağlamıyla birlikte betimlenmektedir. Grubu doğal ortamında incelemek ayırt edici niteliklerdendir (Punch, 2016, ss. 154-155). Bu çalışma, etnografik desenin imkanlarını kullanarak gerçekleştirilen bir alan araştırmasıdır ve ortak kültürü paylaşması dolayısıyla sokakta çalışan Suriyeli çocuklara odaklanmaktadır. Bu doğrultuda sınırlı ölçüde etnografik alan araştırmasının imkan ve çeşitliliği vasıtasıyla gözlem ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek Suriyeli çocukların yaşam koşulları ve uyum sürecindeki problemler keşfedilmeye çalışılmıştır.

Alan araştırması, Mayıs 2019- Ağustos 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Suriyeli sokakta çalışan erkek çocuklarına kar topu tekniği ile ulaşılmış; çocuklar doğal ortamlarında gözlemlenmiş ve kendileri ile yarı yapılandırılmış soru formları kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Niğde’de 8, Hatay’da 12

olmak üzere 8-17 yaşları arasında toplam 20 erkek çocuk ile görüşülmüştür. Ayrıca Niğde ve Hatay'da çocuklarla doğrudan muhatap olan toplam 20 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile sokakta çalışan Suriyeli erkek çocuklar hakkında düşünce ve izlenimlerini elde etmek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Çocukların göç sürecinde en iyi adaptasyon sağlayacakları, topluma entegre olacakları yer eğitim alanı olduğu için, ilkokullardaki rehber öğretmenlerle ve sınıf öğretmenleri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çocuklarla ilgili bilgi çeşitliliğini arttırmak amacıyla Niğde'de 2 okulda, Hatay'da 2 okulda rehber öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri ile görüşülmüştür. Her okulda 1 rehber öğretmen ve 2 sınıf öğretmeni ile görüşmeler sağlanmıştır. Toplamda 4 rehber öğretmen ve 8 sınıf öğretmeni çalışmada katılımcı olarak yer almaktadır. Ortalama yarım saat süren görüşmelerde, ses kaydı, gözlem, fotoğraf, video gibi araçlar kullanılmış ve ses kayıtları izin alınarak yapılmış, ses kaydının alınmadığı durumlarda (gözlemlerle birlikte) notlar tutulmuştur. Saha araştırması makalenin birinci yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının Arapça bilmesi ana dilleri Arapça olan çocuklarla iletişimi kolaylaştırmıştır. İletişime genelde Arapça, bazı durumlarda ise Türkçe devam edilmiştir.

Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş ve kod verilerek betimlemeler yapılmıştır. Öğretmenler Hatay'da birinci okulda RH1, SH1, SH2; ikinci okuldakiler RH2, SH3, SH4; Niğde'de birinci okuldakiler RN1, SN2, SN3; ikinci okuldakiler ise RN2, SN4, SN5 şeklinde kodlanmıştır. Yerleşik halkın çocuklarla ilgili tutumunu öğrenmek için görüşülen Türk vatandaşlarının kodları Hatay'da H1, H2 şeklinde, Niğde'dekiler ise N1, N2 kodu ile temsil edilmiştir. Hatay'da ki çocuklar için H1, H2, H3, H4 vb., Niğde'deki çocuklar içinse N1, N2, N3, N4, N5 vb. şeklinde kodlar kullanılmıştır. Niğde'de görüşülen erkek çocukların yaşları, dil ve eğitim seviyeleri, çalışma durumları, ebeveyn kayıpları ile Türkiye'de yaşadıkları süreler Tablo 1'de, Hatay'daki çocukların bu özellikleri ise Tablo 2'de gösterilmiştir. Görüşülen çocukların hepsinin cinsiyetinin erkek olmasının sebebi muhafazakâr bir aile yapısına sahip olmaları olabilir. Görüşülen çocukların kız kardeşlerinin çalışmasını istememeleri buna işaret gibidir.

Tablo 1. Niğde'de Görüşülen Sokakta Çalışmak Durumunda Kalan Suriyeli Erkek Çocukların Demografik Özellikleri ve Yaşam Şartları

Kodlar	Yaş	Dil Seviyeleri	Eğitim Seviyeleri	Çalışma Durumları	Ebeveyn Kaybı	Türkiye'de Yaşadıkları Süre
N1	12	Türkçeyi iyi derecede konuşabilen.	Ortaokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Var (babası savaş sırasında ölmüş).	5 yıl
N2	14	Türkçeyi iyi derecede konuşabilen.	Ortaokula gidiyor. Fakat devamsızlık çok fazla.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	6-7 yıl
N3	9	Türkçeyi konuşamayan, genelde Arapça konuşan	İlkokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl.

Tablo 1'in Devamı

N4	8	Türkçeyi konuşamayan, genelde Arapça konuşan.	İlkokula gidiyor. Fakat devamsızlık çok fazla.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl.
N5	9	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Okula gitmiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl.
N6	10	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	İlkokula gidiyor.	Çalışıyor. Fakat durumları orta halli.	Yok.	3 yıl
N7	10	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	İlkokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	4 yıl
N8	9	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Okula gitmiyor. Fakat gitmeyi düşünüyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl

Tablo 2. Hatay'da Görüşülen Sokakta Çalışmak Durumunda Kalan Suriyeli Erkek Çocukların Demografik Özellikleri ve Yaşam Şartları

Kodlar	Yaş	Dil Seviyeleri	Eğitim Seviyeleri	Çalışma Durumları	Ebeveyn Kaybı	Türkiye'de Yaşadıkları Süre
H1	11	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Ortaokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü). Ek işlerde çalışıyor.	Yok.	3 yıl
H2	9	Türkçeyi konuşamayan, genelde Arapça konuşan.	İlkokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl
H3	9	Türkçeyi konuşamayan, genelde Arapça konuşan.	İlkokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl
H4	15	Türkçeyi iyi derecede konuşabilen.	Okula gidiyordu. Ama okulu bıraktı.	Çalışıyor (Maddi durum kötü). Ek işlerde çalışıyor.	Yok.	8 yıl
H5	9	Türkçeyi konuşamayan, genelde Arapça konuşan.	Gitmiyor. Fakat gitmeyi düşünüyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3 yıl
H6	11	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Okula gitmiyor.	Sokakta çalışıyor. Fakat ekonomik durumu çok iyi.	Var fakat uzaktan akraba.	4 yıl
H7	10	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Okula gitmiyor.	Sokakta çalışıyor (Sürekli değil).	Yok.	3 yıl
H8	15	Türkçeyi iyi derecede konuşabilen.	Okula gitmiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	6 yıl

Tablo 2'nin Devamı

H9	16	Türkçeyi iyi derecede konuşabilen.	Ortaokulu bitirdi. Okula devam etmiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü). Ek işlerde çalışıyor.	Yok.	6 yıl
H10	13	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Okula gitmiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü). Ek işlerde çalışıyor.	Yok.	4 yıl
H11	13	Türkçeyi konuşamayan, genelde Arapça konuşan.	Ortaokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	3-4 yıl
H12	12	Türkçeyi kendini ifade edecek kadar konuşabilen, orta seviye.	Ortaokula gidiyor.	Çalışıyor (Maddi durum kötü).	Yok.	4 yıl

3. Saha Bulguları ve Yorum

Araştırma bulgularını ilk olarak göçün etkisi bağlamında ele alıp devamında sosyalleşme süreçlerine, eğitimin uyum sağlamadaki rolüne, dil bariyerine değineceğiz.

3.1. Göçün Koşulları ve Etkileri

Göçün etkileri siyasi, ekonomik veya toplumsal temelli olmakla birlikte; eğitim, dil, ötekileştirilme, ekonomi, kültür gibi insani etkileri de barındırır (Akıncı vd., 2015, s. 61). Bu etkiler; göç eden toplulukların değişim ve dönüşüm yaşaması ile beraber, göç edilen yerdeki toplulukta da değişimlere yol açabilmektedir. Sokakta çalışan göçmen çocukların uyum sürecinde yaşadıkları zorluklar göç ettikleri andan itibaren başlar. Çocukların kültürel yaşantısı ile göç ettikleri bölgelerdeki yaşayış tarzı birbiriyle uyuşmadığından dolayı birtakım toplumsal uyumsuzluklar yaşanabilmektedir. Göçmenlerin ilk göç anı, çaresizliğin ve kendini ifade etmenin zorluğunu taşır. Keza uyum sağlama süreçlerinin başlangıcını, uyum sağlayabilmek için neler öğrenmeleri gerektiğini ve bu konuda kendi kendileriyle nasıl mücadele ettiklerini ifade eder. Bu sebeple araştırmada, Niğde ve Hatay'da yaşayan sokakta çalışan Suriyeli çocuklara ilk yerleştikleri anda ne anlamda zorluklar yaşadıkları ve uyum süreçleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

"Türkiye'ye ilk göç ettiğin zaman neler yaşadın? Göç ettiğin an nasıldı? En çok zorlandığın şeyler nelerdi" (Araştırmacı, 2019)?

Tabi ki çok zor. İlk geldiğimde çok zorlanmıştım. Ne dil bilirim ne yol bilirim. İnsanlarla anlaşmakta çok güçlük çekiyordum. Hatta Türkçeyi hiç öğrenemem sanmıştım. Biz 5 yıl önce geldik. Ama Türkçeyi 3 yılda çözdüm. Şimdi rahat konuşuyorum (N1, Mayıs 2019).

Niğde’de yaşayan katılımcılar, en büyük zorluklarının Türkçe konuşamamak olduğunu ve bu sebeple kendilerini ifade edememek olduğunu dile getirmişlerdir. Fakat zamanla toplum içerisinde daha çok yer aldıkça Türkçe dilini biraz anlayabilecek duruma gelmişlerdir. Hatay’da yaşayan Suriyeli erkek çocuklarından bir kısmı Niğde’deki çocuklarla aynı dil engelini yaşadıklarını söylemişlerdir. Ancak daha sonra her iki şehirde yaşayan çocuklar çok alıştıklarını ve Türkiye’de kalmak istediklerini, kendi ülkelerine dönmek istemediklerini dile getirmişlerdir.

Hatırlıyorum. Kendimi tuhaf hissedirdim. Sanki başka bir dünyadayım. Yaşım olmuş 15. 8 senedir buradayım ben. Ama alıştım artık ya. 8 sene ne demek. Bizim aileden bazı kişiler yavaş yavaş gidiyor Suriye’ye. Ben gitmeyeceğim valla kim giderse gitsin. O kadar yıl burada durdum. Tüm çevrem buradayken nasıl gideyim. (H4, Eylül 2019).

H4, H5 ve H6 sahada birlikte görülmüş ve üçüyle bir arada konuşulmuştur. Bu süre zarfı içerisinde birbirlerinden etkilenme ihtimalinden ötürü kendi düşüncelerini dile getirmeleri üçünden de ayrı ayrı birkaç defa istenmiştir. H5, Türkçeyi konuşabilmekte yetersiz kaldığı için onunla kendi anadiliyle konuşulmuştur. Ona ilk sorulan soru Türkçe olduğundan dolayı çocukların araştırmacının Arapça anlamadığını düşünmesi kendi aralarında gülüşmelere ve Arapça “Ne diyor bu ya” (H4)., “Ya soruyor işte, buraya nasıl alıştığınızı” (H5) söylemlerini doğurmuştur.

H4, H5 ve H6 oldukça yoksul bir yaşam tarzına sahip olduklarını, ilk geldiklerinde en büyük zorluğu yoksulluk ve yabancı dilde yaşadıklarını; ancak yine de Türkiye’de bir süredir yaşadıkları için alıştıklarını ve gitmek istemediklerini aktarmışlardır. Her iki şehirdeki çocuklardan göçün etkileri ile ilgili elde edilen izlenim de yaşam tarzı farklılığına karşın bir alışma durumunun göze çarpması olmuştur.

3.2. Sosyalleşmenin ve Uyum Sağlamanın En Etkileyici Faktörü: Okulda Eğitim

Durkeim, eğitimle birlikte çocukların toplumsal işlevleri yerine getireceğini ve toplumun gerektirdiği kurallar doğrultusunda hareket edileceğini savunur. Bunun için çocukların eğitilmiş olması ve o kılıfın içine girerek toplumsal kuralları kabullenip içselleştirmesi gereklidir. Çocuklar eğitim sayesinde toplumun tarihini ve işlevsel yanını görüp ortak değer ve inançlara ulaşırlar (Giddens, 2013, s. 732). Sokakta çalışan Suriyeli göçmen çocukların topluma daha çok uyum sağlayabilmesini ve adapte olabildiğini, iletişim kurup dilini geliştirebilmesini, kendini ifade edebilmesini, sosyalleşmesini sağlayan önemli ortamlardan biri eğitim ve okul ortamıdır. Okul onların ikinci evi gibidir. Bundan hareketle Hatay ve Niğde’deki sokakta çalışan Suriyeli çocukların eğitim ile ilgili görüş ve düşüncelerine ve yaşadıkları problemlere yer verilmektedir. Okul ortamında çocukların akranlarıyla ve öğretmenleriyle nasıl bağ kurdukları ve öğretmenlerin sokakta çalışan Suriyeli çocuklara nasıl davrandığı, çocukların arkadaşları içerisinde ne kadar katılım gösterdiği gibi sorular sorulmuştur.

"Okula gidiyor musun? Arkadaşların ve öğretmenlerinle aran nasıl? Okulda ne gibi zorluklar çekiyorsun" (Araştırmacı, 2019)?

Valla çok iyiler bazen kızarlar ama çok iyiler. İşte arada arkadaşlarla itiş kakış yaparız. Ama öğretmenle bir sorunumuz yok. Dersler fena değil. Ama çok da iyi sayılmaz. Okulda Arapça konuşmak yasak, hep Türkçe. Bu yüzden zor. Ama burada bütün Öğretmenler biliyor Arapçayı. Yasak olsa da birazcık yardımcı oluyorlar. Mesela Türkçe söyleyip Arapçada ne anlama geldiğini söylüyorlar sağ olsunlar. Her zaman değil de işte çok zorda kaldığımızda (H2, Eylül 2019).

Şimdilik okula gitmiyorum. Ama gideceğim. Gidiyordum önceden ara verdim. Şimdi tekrar baştan gideceğim. Ama okulu değiştiriyorum. Bu sefer farklı bir okula gideceğim. Diğer okulda öğrenciler bana cephe alıyordu. Dövüyorlardı beni. Yani daha doğrusu bizleri. Benim gibileri. Top oynarlar bizimle sanki hiçbir şey anlamıyoruz. Bir yandan gitmek istemiyorum. Okulda oluyor kavga. Burada olmaz. İnsanlar iyi. Ama okulda oluyor işte. Gülüşüyorlar bize bakıp. Neymiş biz onları vuruyormuşuz. Yalan ama. Onlar öyle davranmasa bizde böyle yapmayız (H5, Eylül 2019).

Hatay'daki çocuklar bazı durumlarda uyum sorunu yaşıyor olsalar da bunun okula ve öğretmene göre değişkenlik gösterdiğini aktarmışlardır. H5'in önceki okulunda kendisine karşı cephe alındığını aktarması göçmen kimliğinin çok kolay bir şekilde dışlanma koduna dönüşebildiğini işaret etmektedir. Benzer olumlu ve olumsuz halleri Niğde'deki Suriyeli çocukların deneyimlerinde de görebilmekteyiz:

Seviyorum okulu abla, çok zor ama ya okul gerçekten çok zor. Dersler bana zor geliyor. Bak Türkçem çok iyi, ama yine de zor geliyor. Öğrenemiyorum. Öğretmen çok kızıyor, bağırıyor. Of hem de nasıl. Ama ne yapalım. Tamam diğer öğrencilere de kızıyorlar da bize biraz daha fazla kızıyorlar. Düşük işte puanlar o yüzden. Ben söylüyorum ama yaşaman lazım ne kadar zor olduğunu bilmen için (N1, 2. Görüşme: Ekim 2019).

Okulda iyi davranırlar kimseyle sorunum yok. Ama tek bir yardım bile yaptıklarını görmedim. 1 yıl geçti. Bir tane kalem verdiler. Bütün yardım bu. Biliyorlar durumumuz kötü (N6, Kasım 2019).

Arkadaşlarımla kavga ediyoruz bazen. Her zaman anlaşamayız. Çünkü en ufak bir sorunda bize dadanıyorlar. Yaptığımız bir şey de yok. Okulu seviyorum. Ama zor olduğu için ve bazen arkadaşlarımla sorun yaşadığım zamanlar sinirleniyorum (N4, Nisan 2019).

Hatay'daki çocukların okullarını genel anlamda sevdiklerini ve memnun olduklarını söyleyebiliriz. Göreli de olsa öğretmenlerle belirgin bir sorun yaşamadıklarını aktarmışlardır. İki şehirde de sorunlarına ağırlıklı olarak akranlarıyla, sınıf arkadaşlarıyla çıktığı görülmektedir. Öğretmenin Arapça bilmesinin iletişimi kolaylaştırmasından ötürü Hatay'dakilerde sosyal uyumun ve derslere konsantrasyonun göreli şekilde daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumun olumsuz tarafı Arapça iletişimin Türkçe öğrenmeyi geciktirebilmesidir. Zira Hatay'da görüşülen çocuklar içinde yaşça büyük ve uzun süre burada yaşayanların dışındakilerde Türkçenin zayıf kaldığı gözlemlenmiştir.

Niğde'deki çocukların bir bölümü okulu sevdiğini ancak derslerin zorlu olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca ekonomik problemlerinin yardım beklentilerini arttırdığını da görmekteyiz. Niğde'dekilerin Arapça bilmemesi daha çok Türkçe konuşmak durumunda bıraktığı için uyum ve bütünleşme açısından göreli bir işleve de katkı sunmuştur. Diğer çocuklar tarafından ötekileştirilmek, dışlanmak ve yerlilere göre daha fazla dikkat çekmek her iki şehirdeki Suriyeli çocukların dile getirdiği hususlardandır. Öte yandan iki şehirde de dışlanmaya maruz kalırsa da Türk arkadaşları bulunmaktadır. Ek olarak, derslerin zorluklarından iki şehirdekiler de bahsetmiştir. Yaşanılan ekonomik sıkıntılar çocukların bir kısmının eğitim görmesini, okula gitmesini engellemekte ve çocukların günlerini sokakta çalışarak para kazanmak zorunda kalmalarını gerektirmiştir. Bazı çocuklar ya okulu bırakmakta ya da devamsızlık yapabilmektedirler. Görüşülen erkek çocukların hepsi sokakta çeşitli işlerle meşgul olduklarını dile getirmişlerdir. Bu işler peçete, sakız, çikolata gibi nesnelere insanlara satarak para kazanmanın yollarından biridir. Aynı zamanda görüşülen erkek çocukların, şehrin merkezi sokaklarında satış yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu şekilde çalışma sürelerinin zaman aralıklarını ve kendi çalışma mekânlarını oluşturmaktadırlar. Örneğin şehrin merkezi sokaklarında belirledikleri alanlarda kimi zaman satış yapmakta, kimi zaman ise satışları, sokakta yerleştikleri alanlara yakın olan, insanların yoğun olduğu kafelerde sürdürmektedirler. Fakat kafe sahipleri tarafından her satış yapmak istedikleri zamanda satış yapmaları yasaklanmaktadır. Sokak hayatı bir nevi ekonomi kaynağı olsa da eğitim faktörü çocukların önceliklerinde farklılaşmaktadır.

Hatay'da görüşülen sokak çocuklarından bir kısmı (H1, H2, H3, H5, H11, H12), eğitim hayatlarında ne kadar sorun yaşasalar da okula gitmeye devam etmiş ve eğitim ortamı, bu problemlerle yüzleşmeleri onların kendi gelişim süreçleri içerisinde kendilerinde aşılamayacak gördükleri duvarlarını yıkmaya yardımcı olmuştur. Diğerleri (H4, H7, H8, H9, H10) ise okula gitmeyip çalışmaya devam ettiklerini dile getirmişlerdir. Buradaki sokakta çalışan Suriyeli çocukların okula gitmeyen kesimi eğitimi tamamen bırakmış ekonomik zorluklardan dolayı kendilerini işe vermişlerdir. Çocuklar sadece sokakta çalışmamışlar, aynı zamanda başka alternatif iş yolları da aramışlardır. Örneğin H10 hafta sonları sokakta peçete ve sakız sattığını, hafta içi de bazı zamanlarda ayakkabı boyadığını dile getirmiştir.

Hatay'da yaşayan Suriyeli çocukların yaşadıkları yerin kültürel yakınlığından ve dilsel kimliğinden dolayı daha çok rahat ettiklerini, bu rahatlığın vermiş olduğu bir boş vermişlik hissiyatının bazılarında bulunduğunu da söyleyebiliriz. Bu sebeple bu gruptakiler için eğitim alıp almamak önemsiz görülebilmektedir ki bu durum davranışlarına ve konuşma tarzlarına da yansımıştır.

Niğde'de görüşülen Suriyeli çocuklardan, okula gitmeyen N5 katılımcısı dışındakiler olarak iki gruba ayırabiliriz. Birinci grup okula gitmemenin ve okulu bırakmanın eksiklik olduğunun farkına varan ve okula devam edeceğini söyleyenler, diğer grup ise ekonomik zorluklar sebebiyle ve çalışmak zorunda olduklarını bildikleri için fazlasıyla devamsızlık yapanlardır. Birinci grup Niğde'de bir süre okula giden fakat daha sonra okulu bırakan kesimdir. Devamsızlık yapanların ise sürekli okuldan kaçmaları veya okula gitme konusunda kendi isteklerine göre hareket etmeleri sebebiyle akademik başarıları olumsuz etkilenmiştir ve bazı ders konularında eksik kalmışlardır. Toplumsal uyumun okuldaki başarıyı etkilemesi muhtemel olduğundan bununla ilgili de katılımcılara sorular sorulmuştur. Buna mukabil okullardaki bazı uygulama farklılıkları uyum sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Suriyeli çocukların aynı sınıfta toplanılması da bu olumsuzluklardan biri sayılabilir. Hatay'daki çocuklardan biri deneyimini ve düşüncelerini şöyle paylaşmıştır:

Ya ben çok zorlanıyorum. Türkçe hiç bilmiyorum. Anlamadım çok garip bir şeyler yaptılar. Sınıfımı değiştirdiler. Bir sınıf kurdular. O sınıfta sadece biz bizyiz. Hiç Türk öğrenci yok. Diğer sınıftayken benim derslerim daha iyiydi. Hem Türk arkadaşlarım vardı Türkçe konuşuyordum. Hem de çok ilerliyordum. Alışıyordum. Şimdi çok zayıfım. Keşke diğer sınıfa geri dönsem. Çünkü Türkçeyi unuttum. Bakın ne oldu biliyor musunuz? Benim babam özel okullara gitti. Sözde kayıt yaptıracayım. Bir sordu ne kadar ücretler diye. Okul fiyatları 10 bin 20 bin falan. Nerden bilecek bu kadar para isteyeceklerini. Bizimkilerin bunu ödemeye gücü yeter mi ya sen söyle. Zaten zor geçiyoruz (H11, Kasım 2019).

H11'in aktarımları eğitimdeki uygulamaların ötekileştirmeyi nasıl besleyebildiğine ve eğitim ve öğrenim süreci ile uyum mekanizmalarını nasıl etkileyebildiğine iyi bir örnektir. Bu öğrencileri diğer öğrencilerden ayrı tutmak onların hem kendilerini dışlanmış gibi hissetmelerine hem de öğrenebilme kabiliyetlerinin önünde engel olmaya bir nedendir. Buna paralel olarak Suriyeli çocukların göç sürecinde eğitimden uzak kalmalarına değinen Emin (2018, s. 78), uzak kalmalarından ötürü bu öğrencilerin hangi sınıf düzeyine kaydedileceklerinin de başka sorun olduğuna dikkati çekmiştir. Konuyla ilgili N1, eğitime uzun ara verdikten sonra okula kaydolmak istediğinde 8. sınıfa yazılacağını fakat eğitim görmediği süreç içerisinde kaçırdığı bilgileri öğrenmek için 4. sınıfa kaydolduğunu belirtmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere N1, kendi eksikliklerinin farkındalığıyla hareket etmiştir. Toplumun kurallarını kabul etmekle kalmayıp, kendi amaçlarıyla topluma uyumu arasında, ortak bir ilişki kurmuştur.

3.3 Psikolojik Danışman ve Rehberlik Alanındaki Eğitimcilerin Suriyeli Sokak Çocuklarıyla İlgili İzlenimleri

Hatay ve Niğde’de ikişer okul olmak üzere toplam 4 ilkokulda ayrı ayrı rehber ve psikolojik danışman olarak görev yapan eğitimcilerle mülakatlar yapılmıştır. Rehber öğretmenler; Hatay’dakiler RH1, RH2; Niğde’dekiler ise RN1, RN2 şeklinde kodlanmıştır. Burada eğitimcilerin Suriyeli çocuklarla ilgili okul içerisinde gerek psikolojik, gerek akademik başarıları, gerekse de çocukların kendileri ve akranları arasındaki uyumlarının nasıl olduğu konusundaki gözlemleri incelenmiştir. Çocukların okul içerisindeki öğrenimleri, duygu değişimleri, kendilerini nasıl ifade ettikleri öğretmenlerin gözlemleriyle pekiştirilmiştir. Alanında uzman eğitimcilere; çocukların diğer öğrencilerle olan iletişimleri hakkındaki gözlemleri sorulmuştur.

‘Çocukların eğitim hayatındaki uyum süreci ile ilgili gözlemlerinizi nelerdir? Çocukların uyum sağlamada en çok zorlandığı alanlar nelerdir’(Araştırmacı, 2019)?

Bu çocuklar çoğunlukla dışlandılar. Kültürel olarak dışlandılar. Benim gözlemim Suriyeli çocukların ailevi yaşamları biraz şey mmmmm, çağdaş bilgiyle ve eğitim kültürüyle pek kaynaşmış değil. Aile içinde şiddet ve baskı daha yoğun. Öyle olduğu için çocuklar tabi ki arkadaşlarıyla olan uyumlarında zorlandılar. Yani biraz da ailevi (RH1, Okul1, Ekim 2019).

Niğde’deki rehber öğretmenlerden biri ise şu cevapları vermiştir;

Çocuklar dil sorununu yavaş yavaş atlatıyor. Fakat buradaki öğrencilerle hiç anlaşamıyorlar. Kültürel anlamda bir uyumsuzluk söz konusu. Sadece çocuklar değil ama velilerin hatası da büyük. Geliyorlar. Çocuklarının Suriyeli öğrencilerle bir arada eğitim almalarını veya herhangi bir ortamı paylaşmalarını istemiyorlar (RN1, Okul1, Kasım 2019).

İki şehirdeki psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin söylemlerinden anlaşıldığı üzere; Suriyeli çocukların sadece akranları tarafından dışlanmadığı, yerli olan çocukların velileri tarafından da dışlandığı ve ötekileştirildiği tespit edilmiştir. Ancak bunun verilerle sınırlı olduğunu, genelleştirilemeyeceğini de belirtelim. Genel anlamda alınan ortak cevaplar kültürel uyumsuzluğun var olduğu ve çocukların diğer öğrenciler tarafından dışlandıkları, damgalandıkları, iletişim kurmakta problem yaşadıkları yönündedir. İletişim kurmakta problem yaşamalarının sebebi çocukların içinde yaşadığı kültürel düzlemin, ailevi yapısının daha muhafazakâr ve dışa kapalı bir özelliğe sahip olmasına bağlanmıştır. Çocuklar muhafazakâr bir ailede yetişmelerinden kaynaklı içine dönük ve diğer öğrencilerle iletişim kurmaya çalışmaktan çekinen bireyler olmaktadır. Çekingen olan çocukların haliyle dilini

geliştiremeyeceği veya geliştirirken fazlasıyla zorlanacağı bir gerçektir. Aynı zamanda çocukların alternatif olarak dil eğitimi alması ve pratik geliştirebilmesi; benliklerini kolayca sunabilmelerini sağlayacaktır. Dil problemi çocukların önünde bir engeldir ve engellerin aşılabilmesi ruhsal sağlıklarının yerinde olmasına bağlıdır. Ancak savaş, yıkım ve göçle devam eden sürecin travmalarının etkisi devam edebilmektedir. Bu sebeple Hatay ve Niğde'deki okullarda rehber öğretmenlere Suriyeli çocukların psikolojik düzeyleri ile ilgili gözlemleri sorulmuştur. "Çocukların psikolojik düzeyleri ile ilgili gözlemlerinizi nelerdir? Bunun için neler söyleyebilirsiniz" (Araştırmacı, 2019)?

Şöyle söyleyeyim. Biz bunun eğitimini aldık. Çocukların ebeveynlerinin en az %55'e yakını Suriye'deki savaş dolayısıyla ölmüş. Bu açıdan çocukların tabii ki psikolojik durumları veya onları eğiten anne ve babaların psikolojik durumları ki tahmin edersiniz kardeşini annesini, ablasını, babasını kaybeden insanların nasıl bir psikolojiye sahip olduklarını pek de iyi sayılmaz (RH1, Okul1, Ekim 2019).

Çocukların psikolojik olarak olumsuz duygular içerisinde olduğu ve bunun her konuda ilerlemeleri hususunda fırsatları sekteye uğrattığını söyleyebiliriz. Öğretmenlerin bu konudaki değerlendirmesi ebeveyn kaybı ve kültürel farklılıkların çocukların psikolojik anlamda kendilerini kötü hissetmelerine yol açan yeterli faktörler arasında olduğudur. Kendilerini farklı bir kültürün içinde bulmaları onları benlik ve kimlik anlayışını tehlikeyeymiş gibi hissetmelerine neden olmuştur. Üstelik savaştan kaçıp Türkiye'ye gelmeleri onları ayrı bir duygu karmaşasına ve ağır içsel çöküntüye itebilmekte, uyumsuz süreçlerde ve dışlanma durumlarında travmalarını derinleştirebilmektedir. Bunların atlatılması ve çocukların eğitimlerinin sağlıklı ilerlemesi için geliştirilecek farklı uygulamalara ihtiyacın olduğu da not edilmelidir. Aynı zamanda Rehber öğretmenler çocukların bir arada olması ve bütünleşmesinin kaliteli bir öğrenim ortamı olacağına kanaat getirmiştir. Türk çocukların ve Suriyeli çocukların aynı ortam içerisinde eğitim görmesi, Suriyeli çocukların uyum süreçlerinde motivasyon kaynağı olacak ve çocukların birbirlerine karşı olan olumsuz bakış açılarını değiştirecektir.

3.4. Okulda Suriyeli Çocuk Olmak

Sınıf öğretmenlerinin deneyimleri, izlenimleri ve görüşleri de önemsendiği için Hatay'daki iki okuldan ikişer öğretmen (1. okuldan SH1, SH2, 2. okuldan SH3, SH4); Niğde'de de benzer şekilde iki okuldan ikişer öğretmen (1. okuldan SN1, SN2, 2. okuldan SN3, SN4) ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğretmenlere çocukların kendi aralarındaki ilişkisi, öğretmenin ders içi düzeni ve akışı nasıl sağladığı, çocukların uyum düzeyleri, hangi derslerde başarılı oldukları, ailelerin öğretmenlerle ve çocuklarıyla ilişkilerine dair sorular sorulmuş ve izlenimleri istenmiştir.

"Çocukların derslerde ki performansına dair gözlemleriniz nelerdir? Onların öğrenimi için geliştirdiğiniz uygulamalar var mı" (Araştırmacı, 2019)?

Çocuklar değişim yaşadılar. Yani okuma yazmayı da öğreniyorlar hala. Pratik yapmaları için onlara ayrı vakit ayırıyorum. Diğer öğrencilerimden farklı görünsünler istemiyorum. O yüzden haftanın en azından 3-4 günü onlar için mesela tahtaya kelime yazıyorum. Okumaya çalışıyorlar. Bunu hep birlikte yapıyoruz. Maksadım diğer öğrencilerle bütünleşsinler. (SH1, Okul1, Ekim 2019).

Ya biraz daha açılırsalar, katılırsalar daha çabuk öğrenecekler. Yok ama. Kendi kabuklarına çekilmişler. İletişime girmiyorlar. Ne kadar öğretsek de onlar için elbette kolay değil. Bunu anlıyorum. Dil büyük sorun arkadaşım (SH4, Okul2, Kasım 2019).

Hatay'daki öğretmenlerin ortak düşünce ve gözlemleri uyum süreçleri içerisinde çocukların çok zorlandıkları ve derslerde ne kadar kendilerini geliştirseler de yetersiz kaldıklarıdır. Bu durum çocukların önündeki engel olan dil bariyerine, ailenin çocuklarına karşı olan tutum, davranış ve yönlendirmelerine, çocukların çekingen kalıp kendi kabuklarına çekilmelerine bağlanmıştır. Özellikle aile faktörü çocukların hayatında önemli bir yere sahiptir. Çünkü öğretmenlere göre çocuklar ailelerin yönlendirmesiyle birlikte kendi hayatının yönünü belirler.

Niğde'deki sınıf öğretmenleri ise bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir;

Öğrenciler sürekli devamsızlık yapıyorlar. Bu şekilde nasıl ilerleyebileceklerini kestiremiyorum. Öğretmeye çalışıyorum. Zorlukla öğrenmelerini veya normalden çok daha yavaş olan kavrayışlarını anlayışla karşılıyorum. Ama onların bu emeklerin ve zorlukların karşılığında öğrenmeye çalışmaları gerekli (SN1, Okul1, Kasım 2019).

Yani ne diyebilirim. Durum ortada. Bu çocukların iyi bir eğitime ihtiyaçları var. Aynı zamanda daha çok bilinçlendirilmeleri gerekir. Fakat bu yaştaki çocuklar ailesinden destek görmeyip bilinçlendirilmeyince okulu boş verebiliyor. Aile faktörü çok önemli (SN4, Okul2, Kasım 2019).

Eğitim ailede başlar ve okulda alınan öğrenimler ile devam eder. Öğretmenler çocukların bağlı oldukları aileler tarafından yeterince bilinçlendirilmediğini ve yeterince destek verilmediğini söylemiştir. Niğde'de okuyan çocuklar genel anlamda gittikleri okulda fazlasıyla devamsızlık yapmışlardır. Öğretmenlerin ilk şikâyet konularından olan devamsızlık, çocukların akademik başarısını olumsuz etkilemiştir. Bunun sebebi bazı çocukların okula gitmek

yerine dışarıda çalışmak zorunda kalmasıdır. Ailesi tarafından destek gören ve öğrenmeye meraklı olan Suriyeli çocuklar ev ödevlerini yapmaya çalışıp öğretmenlerinden destek beklemektedirler. Sınıf içerisinde sessiz ve utangaç olan öğrenciler sadece öğretmenlerinden gelecek yardımın beklentisi içerisine girmişlerdir. Bu konuda çocuklar ailelerinden destek almamaktadır. Çünkü ailelerin genelinin eğitim seviyeleri düşüktür ve yeterince çocuklarına, derslerinde destek olamamaktadırlar.

Çocuklar, Türk öğrencilerle ne kadar iletişim halinde olsa da çok fazla ortak paylaşımlara girmemektedirler. Esasen bu, karşılıklı etkileşimle bina edilmektedir. Türk çocukların okul içerisinde Suriyeli çocuklara karşı yaptığı stereotipleştirme ve çeşitli damgalar Suriyeli çocukların aynı tepki ile karşılık vermesine sebep olmuştur. Zira damgalamalar çocukların kültürel ve bazı durumlarda bedensel özelliklerine yönelik yapılabilmektedir (Goffman, 2014, s. 31). Türk çocukları, Suriyeli çocuklara karşı; “yaa işte Surilerrr”, “joleli saç geliyor”, “siyahii” gibi damgalama cümleleri kullandıkları gözlemlenmiştir. Bu noktada Certeau'nün (2009, s. 115) gündelik yaşamdaki güç ilişkilerinde ezilenlerin egemenlerin stratejilerine karşı geliştirmiş oldukları bazı taktiklerin olabildiğini anımsamak isabetli olacaktır. Bu taktikler, etki-tepki süreçleriyle oluşan bir çeşit baş etme stratejileri olmanın yanında grup aidiyetini güçlendiren ve sosyal kapanmayı daha fazla güçlendiren etkileşimler olmuştur. Böylesi damgalanma durumlarında Suriyeli çocuklarda Türk öğrencilere “Türk işte, sevmezler bizi”, “onlar Türk” gibi söylemlerle karşı çıkış yapmışlardır.

3.5 Dil Bariyerini Aşmak

Eğitim öğrencilerin geleceğini etkileyen ve kendilerini geliştirmelerini sağlayan uzun bir sürece tekabül eder. Türkçeye tam anlamıyla hâkim olamayan Suriyeli çocuklar, Türkiye'deki eğitim sistemi içerisinde bir hayli zorlanmaktadır.

“Çocukların Türkçeyi öğrenme süreçleri nasıl” (Araştırmacı, 2019)?

Çocukların Hatay'da olması onlar için bir avantaj. Çünkü Hatay'daki herkes Arapça biliyor. Mesela ben burada Öğretmenim. Bende Arapça dilini biliyorum. Arapça bildiğim için çocukları daha iyi anlayıp yönlendiriyorum ve öğretebiliyorum. Tabi bu her zaman olmuyor. Burası okul sonuçta. Sadece çok zorlandıklarında bu şekilde yardımcı oluyorum. (Ekim 2019).

Buradan anlaşıldığı üzere, Hatay'da Arapçanın bilinmesi çocukların eğitim hayatında kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. Göç eden çocukların toplum içerisinde diğer insanlarla bütünleşmesi, kendi kimliklerini kaybetmeden ve farklı kültürlere saygı duymasıyla mümkündür. Bu olasılık entegrasyon boyutunda toplum tarafından kabul

edilebilmeleriyle de örtüşür. Tamda bu noktada çocukların dışlanması onların toplumla olan bütünleşmesini engeller. Çocukların dışlanıp dışlanmadığı konusuna açıklık getirmek ve nedenlerini öğrenmek amacıyla konuyla ilgili sınıf öğretmenlerine sorular sorulmuştur.

‘Suriyeli çocukların dışlanma boyutu nasıl? Çocuklar kendi aralarında çatışma yaşıyor mu ve ya birbirini dışlıyor mu’ (Araştırmacı, 2019)?

Dışlanma çocuklar arasında olmuyor ki veliler arasında oluyor. Ya da veliler tarafından çocuklara karşı oluyor. Mesela diğer aileler, çocuklarının Suriyeli öğrencilerle aynı ortamda eğitim görmesini istemiyorlar. Sorun bu da değil. Suriyeli çocukların aileleri her olayda başımıza kakıyor. Bu durum iyi olayların habercisi değil (SH3, Kasım 2019).

Niğde’deki sınıf öğretmenlerinden SN3’ün konuyla ilgili görüşleri ise şöyle olmuştur:

İster istemez buradaki kendilerinden farklı bir kültürden çocuklarla aynı ortamda eğitim gördüklerinde onları dışlayabiliyorlar. Yani çocuklar ilk geldiklerinde böyleydi. Şimdi durum değişti. Anlaşmaya başladılar. İletişim kurmaya başladılar. Fakat velilerimiz Suriyeli çocuklarla öğrencilerin aynı ortamda eğitim görmesini hiç istemiyorlar. Sürekli bir şikâyet ile geliyorlar (Kasım 2019).

Görüşülen her iki şehirdeki öğretmenlerin ifadelerinde çocukların düzeyindeki dışlamadan öte veliler tarafından çocuklara karşı veya veliler arasında dışlanmanın gerçekleştiğine dair yorumlar baskındır. Yerli çocukların dışlama, damgalama edimlerini sosyal öğrenme yoluyla yakın çevrelerinden edinmelerini de bu bağlamda dikkate almak gereklidir. Eğitim esnasında ne kadar öğrenciler arasında dışlanmışlık olsa da bu durum yavaş yavaş çözümlenebilmektedir zira diyalog ve etkileşimlerle nesnelleşmiş ön yargılar aşılabilmektedir. Fakat veliler tarafından çocuklara karşı olan tavırlar ve şikâyetlerin önüne geçilememektedir. Bu noktada sosyal direncin pekiştirildiği görülmektedir. Öğretmenler; velilere durumu anlatıp bilinçlendirmeye çalışsa da onların başkaldırmaya veya anlamayıp türlü şikâyetlerle okula gelmeye devam ettiklerini belirtmektedirler. Sadece yerli öğrencilerin velileri değil, Suriyeli öğrencilerin velileri de aynı şekilde en küçük olaylarda dahi kendilerini okulda bulmaktadırlar. Öğretmenler bu durumdan oldukça rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Çocuklar ailelerin tutum ve davranışlarına bağlı olarak onlardan etkilenmekte ve birbirlerine karşı önyargılarda bulunarak hareket etmektedir. Toplumsal bağlamda Suriyeliler ve Türkler arasında geçen çatışmalar çocuklara yansımaktadır. Bu çatışmalar aynı zamanda toplumun genelinde, Türk öğrenciler yerine Suriyeli öğrencilere her anlamda daha fazla hak tanınacağı endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumu ‘ahlaki panik’ kavramıyla açıklayabiliriz. Ahlaki

panik; toplumun yaşadıkları olaylara göre: belirli yargılarda bulunması ve bu yargıları benimseyerek, olacak olan tehlikelere karşı bir anlamlandırma ve tepki yaratmasının sonucudur. Bu durum daha çok göçmenlerde, alt kültürlerde ve farkı gruplarda meydana gelebilir. Dolayısıyla böyle grupların bir risk barındırdığı düşüncesi onların stereotipleştirilmesini sağlayabilir (Cohen, 2019, s.12).

Eğitim ile birlikte gelişen kazanımlar; çocukların hayatlarında ve uyum süreçlerinde büyük rol oynar. Bu sebeple öğretmenlere Suriyeli çocukların hangi derslerde başarılı oldukları da sorulmuştur. Öğretmenler, genel anlamda çocukların sayısal derslerde, İngilizce derslerinde ve sanatsal faaliyeti bulunduran derslerde daha çok istekli olduklarını dile getirmişlerdir. Bu istek onları, sevdikleri derslerde başarıya yönlendirmiştir. Fakat Türkçe, sosyal bilgiler vs. gibi sözel derslerde Türkçe yetersizliklerinden dolayı başarısız oldukları belirtilmiştir.

3.6 Dil Becerileri Açısından Sokaktaki Suriyeli Çocuklar: Ustalar, Kalfalar ve Çıraklar

Türkçe öğrenmeye çalışan Suriyeli çocuklar bu süreçte sancılı bir dönem geçirmektedirler. Bunların daha iyi anlaşılması için Niğde ve Hatay'daki sokakta çalışan Suriyeli çocuklara dillerini nasıl öğrenip geliştirdikleri ve bu anlamda yaşadıkları zorluklar sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda her iki şehirde çocukları üç gruba ayırmak mümkündür. Bu ayırım dil becerileri üzerinden gerçekleştirilen metaforik bir ayırım olarak düşünülmelidir. İlk grup Türkçeyi iyi kavrayıp konuşabilen usta tiplemesi, ikinci grup kendini ifade edebilecek kadar konuşabilen kalfa tiplemesi, üçüncü grup ise dilini geliştiremeyenler ve Türkçeyi konuşamayan çırak tiplemesidir.

Hatay'daki Suriyeli sokak çocuklarını bu tiplere göre gruplandırarak olursak; H4, H8, H9 Türkçeyi iyi konuşanlar olarak ilk grupta (ustalar); H1, H6, H7, H10, H12, kendini ifade edebilecek kadar konuşan ve yetersiz olan grupta (kalfalar); H2, H3, H5, H11 dilini geliştiremeyen ve konuşamayan çocuklar olarak üçüncü grupta (çıraklar) konumlanmaktadır. İlk grupta yer alan ve Türkçeyi iyi konuşan usta tiplemesindeki çocukların diğer çocuklara oranla yaşça daha büyük oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda ustalıklarında diğer çocuklara göre daha uzun süre Hatay'da kalmalarının büyük bir etkisi vardır. Yaşlarını ve Hatay'da kaldıkları süreyi şöyle açıklayabiliriz; H4 katılımcısının yaşı 15, Hatay'da kaldığı süre 8 yıldır. H8 ve H9 katılımcılarının yaşları sırasıyla 15 ve 16 olmakla birlikte burada yaşadıkları süre zarfı 6 yıl olmaktadır. Bu çocuklar sokakta çalışmakla kalmayıp alternatif iş yerlerinde çalışmışlar ve birçok bireyle iletişim içerisinde olup deneyim kazanmışlardır.

İkinci grupta yer alan kalfa tiplemesindeki çocuklar Türkçesi iyi olmayan fakat bir şekilde kendini ifade edebilen çocuklardır. Türkçeleri ne kadar yetersiz olsa da iletişim yetileri kendilerini tanıtacak ve belirli sorulara cevap verecek kadar gelişmiştir. Çocuklar iletişim halindeyken, alıcıya karşı kendini anlatabilmek için her türlü hüneri göstermektedir. Örnek olarak; Türkçe konuşurken zorlandığı yerlerde, beden diliyle konuşmakta ve tamamen

tıkandığı noktada ana diline geri dönmektedir. Bu çocuklar hâkim kültür ile ne kadar iletişim içerisinde olsa da en sonunda tekrar kendi yaşadıkları kültürel kimliğin alanına çekilme eğilimindedirler.

Üçüncü gruptaki çırak tiplerinde olan çocuklar Türkçeyi konuşamayan hem anlamakta hem anlatmakta oldukça zorluk çekenlerdir. Hatay'da herkesin Arapça bildiğini ve bu yüzden genel olarak Arapça konuşup Türkçeyi geliştiremediklerini söylemişlerdir. Diğer grupta yer alan çocuklara göre sakin ve daha çekingen tavırlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu grupta yer alan çocukların yaşça diğerlerine oranla daha küçük olduklarını da belirtelim. İletişim sırasında karşısındakine rahatlıkla kendini açamama problemi ve kendini zorlukla ifade etme durumları bulunabilir. Bu sebeple genel olarak Hatay'da ki çocukların daha rahat bir yaşam sürdürdüklerini söylesek de görece olarak yeni bir uyum sürecine girmiş olanların diğer Suriyeli erkek çocukları ile aralarında farklılıklar vardır. Bu farklılık, örneğin; bir usta ve kalfanın Türk vatandaşıyla daha kolay bir şekilde iletişime girerken, çırağın usta ve kalfaya bağlı kalarak kendini ifade edebilmesidir. Bunlar ait oldukları sosyal ve kültürel kümelerden dışarı çıkamayan çocuklardır. Arapçanın Hatay'da yaygın olarak bilinmesinden kaynaklı, Türkçeyi öğrenmeye ihtiyaç duymama ve burada kendini ana diliyle rahatlıkla ifade edebilecek bir ortamın olduğu düşüncesi kendilerinde egemendir.

Niğde'de Suriye kökenli sokakta çalışan çocukları gruplara göre değerlendirecek olursak; N1 ve N2 Türkçeleri iyi seviyede olduğu için ilk grupta usta tiplerinde kendilerini gösterirler. N5, N6, N7, N8 orta derece bir dile sahip, zorlanan fakat çabalayan, bir nevi çok iyi konuşmasa da kendini ifade edebilecek kadar konuşabilen çocuklar olarak ikinci grupta kalfa tiplerinde yer almakta, N3 ve N4 ise Türkçesi çok kötü olanlar şeklinde değerlendirilen çırak tipleri olarak üçüncü grupta yer almaktadır. Görüşülen çocuklardan ilk grupta usta tiplerinde yer alanlar; Niğde'de uzun süre ikamet eden ve iletişim yetileri daha yoğun olan çocuklardır. Aynı zamanda çocukların yaşları da diğerlerine göre daha büyüktür. N1 12 yaşında, N2 ise 14 yaşındadır. Farkındalığı gelişmiş olan çocuklar, iletişim içerisindeyken zorlanmamakta kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilmektedirler. Bunun sebebi hem Niğde'de daha uzun süre ikamet etmeleri hem daha çok deneyim sahibi olmalarıdır. Gündelik hayatta konuşurken hiç zorlanmadıklarını ancak dil sorununun eğitim hayatında karşılıklarına çıktığını belirtmektedirler.

İkinci grupta kalfa tiplerinde yer alan çocuklar kendilerini Türkçeyle kısaca anlatarak tekrar Arapçaya dönenlerdir. Ana dilleri ile Türkçe dili arasında bocalamışlardır. Bu grupta yer alan çocuklar iletişim kurma sırasında yardım almakta çekinmemekte ve kendini anlatmaya çalışmakta başarılıdır. Fakat kendi kültürel kümeleri içerisinde ana dillerinin dışına çıktıklarında ise Türkçe dilini konuştukları için kafalarının karıştığını ve bocaladıklarını, iki dili de konuşup birbirine karıştırdıklarını söylemişlerdir.

Üçüncü gruptakiler, yani çıraklar, Türkçesi tamamen kötü olan ve yahut Türkçeyi hiç konuşamayan çocuklardır. Fazla çekingen ve her soruya ana dillerinde bile epeyce bekledikten sonra cevap vermeleri, dillerini geliştirememeleriyle bağlantılıdır. İçe kapanık ve psikolojik anlamda yaşadıkları sorunları da kendi içlerinde bastırma eğilimindedirler. Yaşça daha küçük olan çocuklardır ve fazla arkadaş çevreleri bulunmamaktadır. Daha çok birbirleriyle muhatap olmakta, kendi içlerinde toplumsal bütünlüklerini yaşamaktadırlar. Dilin öğrenilmesi konuşmaya, konuşmak anlaşılma, anlaşılma kendi sorunlarının farkında olup onları daha hızlı çözüme kavuşturmak anlamına gelebilir. Bu sebeple çocukların eğitim hayatında ve psikolojik yapılarında oluşan birçok sorunu atlatabilmesi için öncelikle ayrı bir dil eğitimi verilmesi gereklidir.

3.7. Çocukların Yaşadığı Travmaların Etkisi

Toplumsal travma, yaşanan bir olayın bireyleri değil, geniş kitleleri psikolojik açıdan etkilemesi anlamına gelir. Göç, savaş, kıtlık, yoksulluk gibi olaylar bu toplulukları derinden sarsan örnek travmalar olabilir (Türel vd., 2018, s. 7). Dolayısıyla psikolojisi hasar görmüş Suriyeli çocuklar aynı travmaya sahip olduğu için çeşitli ruh hallerine girebilir. Öfkeli ve saldırgan bir hale bürünebilir veya daha sessiz olup insanlardan uzak kalmayı tercih edebilir.

Bu çalışmada çocukların içinde bulunduğu ruh halleri ve bunun nedenleri araştırılmıştır. Çocukların psikolojik ve sosyolojik açıdan konforlu yaşamalarını sağlayacak en büyük gereklilikler; kaliteli bir aile ortamı, kaliteli bir eğitim ortamı ve finansal özgürlüklerdir. Yani ekonomik açıdan rahat bir yaşama sahip çocuklar her türlü ihtiyaçlarını kolay karşılayabilme durumundadırlar. Aile ve eğitim ortamında ise çocuklara karşı gösterilen samimi davranışlar, ihtiyaçlarının ve fikirlerinin önemsenmesi, ilgi gösterilmesi ve güven ortamının oluşturulması; psikolojilerinin iyi halde kalmasını ve eğer yıkıcı bir durumda ise iyileştirici hale gelmesini sağlar niteliktedir (Hecebil, 2019, ss. 24-25). Fakat Suriye kökenli sokakta çalışan çocuklar göç ile birlikte aile, eğitim ve ekonomik hayatlarında eksik koşullara maruz kalmışlardır. Çocukların psikolojisini olumsuz etkileyen ilk kaynak olarak aileden başlayacak olursak; aile düzeni bozulan çocuklar, birçok durumda kendini güçsüz ve isteksiz hissedebilir. Özellikle ebeveynlerin ölümü çocukların yaşamında ciddi farklılıkların yer alacağını gösterir. Örnek olarak ebeveynin ölümü çocukların daha fazla sorumluluk almasına sebebiyet verebilir. Tüm ailenin yapısı ve kurulu düzeni değişebilir. Annenin kaybı çocukların sevgiye ihtiyacını artırırken, babanın kaybı çocukların kendilerine güvensizlik hissini oluşturabilir. Ebeveynlerin ölümüne verilen tepkiler her yaş grubu için farklıdır. Yetişkin bireyler daha olgun karşılarken, çocuklarda daha isyankâr ve kopuk davranışlar görülebilir. Dolayısıyla üzüntü içerisinde olan çocukların yas süreci daha acı vericidir (Hecebil, 2019, ss. 87-88). Akriba veya ebeveyn kaybı yaşanmasının yanında özellikle ekonomik zorluklar çocukların daha fazla sorumluluk almasını sağlamış ve çocukların çalışmasını zorunlu hale getirmiştir. Araştırmada Hatay ve Niğde’de görüşülen erkek çocuklarından, Niğde’de yaşayan bir çocuğun babasını savaş sırasında kaybettiği, Hatay’da bir çocuğun ise ailesinden tanıdığı birini kaybettiği keşfedilmiştir. Ebeveyn kaybı

olan çocukların davranış olarak ve duygusal anlamda benzer tepkilere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ebeveyn kaybı olan çocuklar daha sessiz, içine kapanık ve daha utangaç davranışlar göstermişlerdir. Çocuklara bu anlamda duygularını ifade etmeleri istenmiştir.

"Savaş sebebiyle kaybettiğin yakınların oldu mu? Bu sana nasıl hissettirdi" (Araştırmacı, 2019)?

Ben babamı göremeden öldü zaten. Küçüktüm daha. Ne deyim ki şimdi. Neyse abla çok sorma. Buraya geldik daha da zor oldu. Ben büyüyünce hangi mesleğe sahip olabileceğimi bile hayal etmeyen bir çocuğum (N1, Mayıs 2019).

Konuşma anında N1'in beden dilinde; ağlama, vücut yapısında ve yüz hatlarında çöküş ve eğilip bükülme davranışları gözlemlenmiştir. Söylenilenlerden anlaşıldığı üzere; psikolojik ve duygusal anlamda kötü durumda olan çocuk, herhangi bir yaşam amacına da sahip değildir. Babasını kaybeden çocuklarda amaçsızlık ve duygusallık daha fazla görülmüştür. Aynı zamanda Hatay'da yaşayan ve sokakta çalışan Suriye kökenli çocuklardan biri babasının kendisini ve annesini terk ederek Suriye'ye döndüğünü ve bu sebeple annesi ile babasının boşandığını dile getirmiştir. Bu durum en başta çocuğu etkilemektedir. Çünkü boşanma sürecinde çocuklar içinde yaşadıkları duyguları, dışı vuramayabilir. Duygularını ve üzüntülerini dile getiremeyen çocuklar korkularını, öfkelerini ve kaygılarını ailesine belli etmeden yaşamaya çalışır. Dolayısıyla bu duyguların hepsi farklı kişilik özelliklerine sahip olmalarına yol açabilir (Hecebil, 2019, s. 82). Ailelerinden herhangi bir kişinin ölümüne şahit olan çocuklar (başta annen ve babanın ölümü olmak üzere), diğer çocuklara göre daha ağır bir psikolojik bunalım içerisine girebilmektedir.

3.8. Ötekileştirme Durumları ve Yerli Halkın Tutumu

Göçmenler farklı dil, din, kültürel vb azınlık veya etnik özellikleri taşıyarak nitelendirildiğinde, bu mekanizmalar doğrultusunda ötekileştirilebilirler. Tasarlanmış olan 'biz' ve 'onlar' ayrımı, ötekileştirmenin kendisi için bir zemin oluşturmaktadır. Suriyeli çocukların hâkim kültür tarafından nasıl karşılandıkları, kendilerine yönelik tutum ve davranışların niteliği, ayrımcılık yaşayıp yaşamadıkları keşfedilmeye çalışılmıştır. Hatay'da yaşayan çocukların bir kısmı ilk zamanlarda insanların onlardan uzak durduğunu fakat daha sonra alıştıklarını ve kendilerine iyi davranıldığını belirtmişlerdir.

"Buradaki Türk vatandaşları size nasıl davranıyor" (Araştırmacı, 2019)?

İlk başlarda insanlar uzak duruyordu. Ama sonra durum çok değişti. Yani en azından bize kötü

davranmıyorlar. Ama abime davranmışlardı. Abim önceden bizimle yaşardı. Suriye'ye geri döndü. Çünkü dövdüler onu. Ayağını çok kötü yaraladılar. Bu yüzden burada duramadı. Onun dışında herkes burada (H4, Eylül 2019).

H4'e abisinin hangi amaçla şiddet gördüğü sorulmuştur. Fakat bu konuyla ilgili hiçbir cevap alınmamıştır. Çocukların geneli kendi akranları tarafından dışlandıklarını veya eğitim hayatı içerisinde dışlandıklarını dile getirmişlerdir. Hâkim kültürün yaşça büyük kesiminin çocuklara karşı daha yardımsever tutum ve davranış içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bir kısmının ise çocuklara karşı farklı söylemleri ve ayrımcı tavırları olduğu çocuklar tarafından dile getirilmiştir. Ayrımcılık çocuklara karşı değil, Suriyelilerin geneline yapıldığı için çocuklarda bu dışlanmaya dâhil edilmektedir. Başka bir ifadeyle genelleştirilen dışlanma dalgası söz konusudur. Çocuklara karşı yapılan ötekileştirme daha çok 'tehlikeli', 'durumu iyi, insanları kandırıyor', 'sahtekâr', 'çok kirli' söylemleri ile kendini göstermektedir. Sonuç olarak çocuklar iki farklı davranış biçimi ile karşılaşmışlardır.

Dışlanmanın sebeplerinden biri Suriyelilerin iş yerlerinde çalıştırılmalarından kaynaklı olarak Türk vatandaşlarının fırsatlarını engellemelerini düşünmekten dolayı olabilir. Bu eleştiri sokakta çalışan Suriyeli çocukları değil, bütün Suriyelileri içine alan yargılardan bir tanesidir. Buradaki Suriyeli çocuklar yakınları ve kendi kültürlerini temsil eden topluluğun üyeleriyle damgalanmaya mahkûm kılınmıştır. Çünkü belirli bireyler tarafından, ayrı ve kendilerine has kimlikleriyle değil, ait oldukları topluluğun kendisi ile bir tutularak anılmışlardır (Goffman, 2014, s. 61). Çocuklar sokakta çalıştıkları için insanlar tarafından hor görüldüklerini hissetmişler ve aşağılık duygusuna kapılmışlardır. Zira bazı insanların onları küçümsediğini belirtmişlerdir.

Sokak hayatında Suriyeli çocuklar ile yerli sokak çocukları arasında rekabet ve güç ilişkileri bulunmaktadır. Bu güç ilişkisi sattıkları mallar üzerinden olmaktadır. Yerli sokak çocukları, sokakta çalışan Suriyeli çocuklardan bir şeyler alınmasını istememekte ve bu durumdan hoşlanmamaktadırlar. Her iki tarafta da; "Benden niye almıyorsun? Ondan alma benden al" veya "Ben daha çok satış yaparım" gibi ifadelerin kullanıldığına rastlanmış, çocuklar gelecek olan müşterileri, kazanç sağlamak için etkilemeye çalıştıkları görülmüştür. Sokak hayatında Suriyeli çocuklar ile Türk çocuklar arasında bu anlamda gerilimler ve çatışmalar yaşanabilmektedir. Türk çocukları Suriyeli çocukları dışlayarak, insanların Suriyeli çocuklara daha çok yardım yaptığını düşünmekte ve kendilerinin ihmal edildiklerini söylemektedir. Suriyeli çocuklarda bu dışlanmaların üstesinden gelebilmek için aynı yöntemi uygulayarak Türk çocuklarını dışlamaktadır. Karşılıklı dışlanma mücadelesi hâkimdir. Diğer yandan Suriyeli çocuklar farklı kültürel özelliklere sahip ve diğer alt-kültür topluluklarından olan sokak çocuklarıyla beraber vakit geçirebilmekte ve sokak hayatlarında birbirleri ile paylaşım yapabilmektedirler. Fakat yerli sokak çocukları bu uzlaşım evreni içerisinde yer almamaktadır.

Suriyeli çocukların hâkim kültürde bıraktığı izlenim önemlidir. Çocukların kendi benliklerini nasıl sundukları, toplumun üyeleri tarafından nasıl algılandıkları ve onlarda nasıl etkiler yarattıklarına bakılırken, toplumun bu söylemleri nasıl kullandığı ve hangi dil ile ifade ettiği araştırılmıştır. Söylemler toplumsal pratiklerden nasıl etkilendiğimizi, öğrenimlerimizi ve yaşanan farklılıkları ifade etmektedir (Dijk, 2015, s. 19). Hatay ve Niğde’de göç ile beraber yaşanan toplumsal değişim süreçleri, hâkim kültür içerisinde, çatışmalara sebep olabilmektedir. Çatışmalar söylemlere yansiyabilmekte ve toplumun belirli anlam kalıpları üretmesine yol açabilmektedir. Araştırmada, yerli halkın nasıl anlamlar ürettiklerini sorgulayarak, söylemlerini vurgulamaları istenmiştir. Bu konuda her iki şehirde ayrı ayrı 10 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile görüşülmüştür. İlk olarak Niğde’de yaşayan yerleşik halkın sokakta çalışan Suriyeli çocuklar ile ilgili ne tür söylemler biçimlendirdiğine bakılmıştır. Niğde’de görüşülen 10 katılımcıdan 3’ü Suriyeli çocukların kültürel farklılığına ve kişisel temizliğine atıfta bulunurken, 3 katılımcı Suriyeli çocukları stereotipleştirmiş, geri kalan 4 katılımcı ise politik söylemlerde bulunmuştur.

Söylemlerin anlamları aşağıdaki gibidir;

- Kültürel farklılık ve kişisel temizlik çocukların yaşam alanlarına ve kültürlerine bağlı olarak pasaklı bir yapıya sahip oldukları ve bu sebeple Türk kültürünü de olumsuz anlamda etkileyecekleri yönündeki söylemlerdir. Bu tip söylemlerin kirliliğin kültürel ve toplumsal sınırlar çizen niteliğine ve Douglas’ın (2017) belirttiği kirliliğe dair fikirlerin toplumsal hayatın işleyişinde araçsal ve dışavurumsal düzeylerde açığa çıkabildiğini işaret eden durumlara karşılık geldiğini de belirtelim.
- Damgalama ve stereotipleştirme söylemleri ise çocukların yine ait olduğu kültürel topluluklara atıfta bulunularak “bunların hepsi böyledir” düşüncesi ile meydana gelmiştir.
- Politik söylemler; devlete bağlı olan bu problemlerin çocuklara zarar verdiği söylemleriyle kendini göstermiştir.

Hatay’da yaşayan Türk vatandaşların bu konu ile ilgili görüşleri, politik söylemler ve damgalama söylemleri şeklinde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda katılımcıları burada iki kısma ayırmak mümkündür. Bir kısım çocuklarla ilgili çok fazla yargıya sahip olmayı istememekte, onlara karşı daha koruyucu davranmakta, bir kısmı ise onları tehlikeli ve güvenilmemesi gereken bireyler olarak görmektedir.

‘Sokakta çalışan Suriyeli çocuklar hakkında neler düşünüyorsun, bakış açın nedir? (Ekonomik durumlarına vurgu yapılarak) Daha önce onlara yardım ettin mi’ (Araştırmacı, 2019)?

Abla bak ben her gün sabah 9’dan işe geliyorum. Akşama kadar kalıyorum. Bunların hangisi kötü durumda söyler misin? Bak bu parkta çalışıyorum her gün Suriyeli çocukları görüyorum. Onların gerçek yüzüne ben şahit oluyorum. Kaç tane mısır alıyorlar. Ama gel gör ki durumları kötü. Durumu

kötü olan çocuk her gün yemek yer mi, her gün birkaç tane mısır alır mı? Benim hakkımı yiyorlar. İnanma onlara. Bak sabahtan akşama günlük sadece 40 liraya çalışıyorum. Onlarda gelmiş haksız yere para kazanıyorlar. İnsanları kandırıyorlar, para kazanıyorlar (H1, Ekim 2019).

Politik söylemlerde de katılımcılar genel olarak devletin yarattığı sorunu çocukların çektiğini ve bu çocukların bir suçlu olmadığı gibi yaşadıkları bu olayın da kolay olmadığını vurgulamıştır.

Bütün söylemlerin önemli kaynaklarından biri olarak toplumların yaşam tarzının kültürel, dilsel ve estetik olarak birbiri ile uyuşmaması gösterilebilir. Bu uyumsuzluktan kaynaklı aralarında yaşanan problemlerin hâkim kültür açısından içselleştirilmesi de dışlamaya meyilli söylemlerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu sebeple problemler birikmekte ve toplum içerisinde içselleştirilmiş duygu yığınlarının ortaya çıkması, egemen toplumun bunu kendi aralarında ortak söylemlerle bir düzlem oluşturması haline dönüştürür. Böylece Suriye kökenli vatandaşlar damgalanırken aynı şekilde çocukları da zarara uğrayabilmektedir.

3.9. Ekonomik Problemlerin Çocuklara ve Aileye Etkisi

GİGM (2021) verilerine göre; Geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyelilerin sayısı 51.774, geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeli sayısı ise 3.676.838'e ulaşmıştır. Geçici barınma merkezlerinde; çocuklar için ve her yaş kesimi için sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri verilmiş, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri çeşitli marketler bulundurulmuş, bu marketlerden yapılacak olan alışverişler için elektronik bir kart verilmiş ve maddi yardımlar ile desteklenmişlerdir (GİGM, 2019). Fakat geçici barınma merkezi dışında yaşayan bireyler ve topluluklar bu yardımlardan tam anlamıyla yararlanamamaktadırlar. Bu koşullar altında yaşamadıkları için kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken çeşitli sorunlarla yüz yüze kalmışlardır. Kalacakları evlerin kiralari, şehir içinde yaşadıkları için hesaplarında olmayan masraflar örnek olarak verilebilir (Aydemir & Şahin, 2018, s. 136). Ortaya çıkan masraflar onların gündelik hayatlarını zorlukla idame ettirebilmelerine neden olmaktadır. Doğal olarak daha çok güven ve refah içinde yaşamak için çeşitli iş yerlerine başvurup çalışmak istemişlerdir.

Ebeveynlerin ekonomik durumunun kötü olması, kendilerine çocuklarının çalışıp eve katkı sağlaması gerektiğini düşündürür. Bundan dolayı mesleği olmayan küçük çocuklar hem okula gitmekte hem de çeşitli işlerde çalışmaktadırlar. Sokakta çalışan Suriyeli çocuklar, barınma merkezleri ve kamplar dışında, şehrin çeşitli bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu sebeple barınma merkezlerindeki koşullar onlar için tam anlamıyla geçerli olmamaktadır. Çocuklar sokakta dilenerek veya sakız, peçete, çikolata vs. gibi aperatifleri insanlara satarak, kendilerine yetecek şekilde geçimlerini sağlamak istemişlerdir.

Hatay ve Niğde’de yaşayan, sokakta çalışmak durumunda olan Suriyeli çocuklara, ekonomik temelli sorunları, devlet tarafından yapılan yardımları, neden çalıştıkları, çalışmalarını ile elde ettikleri kazançları, kazançlarını nasıl kullanılabiliyor hale getirdikleri sorulmuştur. Hatay’da görüşülen çocuklar genel anlamda devletten gelen ekonomik yardımın yeterli olmadığını ve bu yüzden çalışmak mecburiyetinde kaldıklarını dile getirmişlerdir. Devlet tarafından çocukların ailelerine bir elektronik kart tahsis edilmiştir. Bu kartlar market alışverişleri ve çocuk ihtiyaçlarının karşılanması içindir. Fakat ev kiralalarının pahalı olması, şehir hayatının getirmiş olduğu masraf ve ihtiyaçlar yapılan yardımların onların nezdinde yetersiz kaldığını göstermektedir. İhtiyaçlarını karşılayabilmek ve aileye katkıda bulunmak isteyen çocuklar, çalışarak kazandıkları para ile hem ailelerine destek olmaya çalışmış hem de kendi gereksinimlerini karşılamak istemişlerdir.

Çocukların genelinin polisler karşısında bir korkusu vardır. Bunun sebebi istedikleri gibi para kazanamamaları, özgürlüklerinin polisler tarafından kısıtlanmasıdır. Polisler ve bekçiler günün belli saatlerinde Suriyeli çocukları sokakta gözlemlemektedir. Ellerinde, çikolata, mendil ve satılacak herhangi bir eşya gördüklerinde onları karakola götürmekte veya uyarıda bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuklar daha dikkatli olmakta, eskisi kadar sokakta vakit geçirmemekte veya satışlarını gizliden gizliye yapmaktadır. Polisler tarafından yakalanmak istemeyen çocuklar kolayca saklayabildikleri sakızları satarak günlerini geçirmektedir. Bir diğer sorun ise her bir çocuğun geniş bir aile yapısına sahip olmasıdır. Görüşmelere göre sokakta çalışmak durumunda olan Suriyeli çocuklardan her birinin en az üç kardeşi vardır. Fazla kardeşlerinin olması, geçim sıkıntısı yaşamalarını arttıracak bir hale getirmektedir.

“Neden sokakta çalışıyorsun” (Araştırmacı, 2019)?

“Çalışmasam hiç cebimde para olmaz. Babamın bütün parası ev kirasına gidiyor. Aramızda kalsın abla. Hesaplı oluyor sakız satmak. 10 kuruşa alıp 1 Türk lirasına satıyorum. Birde polise daha kolay gizleniyoruz” (N4, Kasım 2019).

Yapılan görüşmelere göre; sakız satmak sokak çocuklarının arasında bir kültürel sembol haline gelmiştir. Çünkü hem Hatay’da hem de Niğde’de yaşayan Suriyeli çocukların polisler tarafından yakalanmamak için ve daha kazançlı olmak için kurdukları bu yöntem onların “Sokakta çalışan Suriyeli çocuk” profilini de yansıtmaktadır. Carteau’nün (2009) kavramsallaştırmasından hareketle, sakız satmak sokağın enformel ekonomisinde ve kamu görevlilerden gizlenme noktasında ‘taksisel’ bir girişim olmaktadır. Bu taktik hem daha kazançlı olmalarını hem de polislerden kaçabilmelerini kolaylaştırmıştır.

Ailelerin kendi ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalması, Suriyeli çocukların büyüme ve gelişme döneminde tehlike altında olduğunu gösterir. Yoksul ailelerin çocukları, yoksulluğun vermiş olduğu sorunlar

sebebiyle kendilerini diğer insanlarla mukayese etmeye çalışır ve aşağılık duygusu hissedebilir. Böyle bir ortamda çocuklar gerek beslenme açısından gerekse de zihinsel ve bedensel fonksiyonlarını geliştirme açısından eksik kalabilir (Tezcan, 2017, ss. 80-81). Bu sebeple aile faktörünün ekonomik hayatı önemlidir. Çünkü buradan çıkartılacak sonuca göre çocukların üstüne düşen sorumluluklar belirginleşir. Ekonomik problemlerinin ve Suriyeli çocuklara düşen görev ve sorumlulukların daha iyi anlaşılması için; ebeveynlerinin genel ekonomik durumlarına ve sorunlarına dair, eğer çalışıyorlarsa hangi işlerde çalıştıkları, bu durumun onların kimlikleri ve sosyal hayatları ile nasıl bir ilişki sağladığına yönelik sorular da sorulmuştur.

Aile içerisinde genel olarak sokak çalışan çocukların anneleri ev hanımı olmakta ve herhangi bir işte çalışmamaktadır. Babaları ise manavcıda, ayakkabı boyayarak, hurdacı olarak, fırında ekmek satarak, karton toplayarak para kazanmaya çalışmıştır. Çocuklardan bir kısmının anne ve babası çalışmamaktadır. Bu, kimi zaman yaşça büyük olmalarından kaynaklı, kimi zamanda iş bulamamalarından kaynaklıdır. Fakat bundan farklı olarak Hatay'da yaşayan Suriyeli çocuklardan bir tanesi ailesi ile ilgili şöyle bir cevap vermiştir;

“Annem çalışmaz. Babam çalışıyor. Durumumuz iyi aslında abla. Ama babam kaçak çalışıyor. Sürekli Suriye'ye gidip geliyor. Bu herkese söylenmez” (H6, Eylül 2019).

H6'nın yanında yer alan arkadaşları bunu onaylayarak, onun ailesinin çok zengin ve varlıklı olduğunu dile getirmişlerdir. Konuşulan çocukların hepsinden farklı olarak, böyle bir yanıt gelmesi beklenmedik bir durumdur. Bu yanıt aynı zamanda hâkim kültürün bu çocuklara karşı yargılayıcı bir nitelikte olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla aslında yargılanan tek çocuk değil, bütün Suriyeli çocuklar olmaktadır.

Niğde'deki çocukların bazıları ise aile bireylerinden bir kısmını kaybetmekte ve bu yüzden kendi üzerinde belirli sorumluluklar hissetmektedir. Ebeveynlerin çalıştıkları işler genel anlamda, Hatay'da sokakta çalışmak durumunda olan Suriyeli çocukların ebeveynleri ile aynı şekilde; hurdacılık, inşaat işleri, karton toplamak vb. işlerdir. Maddi sorunlardan dolayı çocukların babaları farklı yollar denemiş, yurt dışında iş bulup ailelerine maddi imkânlar kazandırıp, ekonomik rahatlıklarını arttırmak istemişlerdir. Nitekim bazıları bu yönde başarılı olmaktadır. Maddi anlamda durumu iyi olan çocuklar çok istisnadır. Bu çocuklar aynı zamanda kendi arkadaş çevrelerine uyum gösterdikleri ve kendi kültürlerinden çocuklarla daha çok vakit geçirmek istedikleri için sokakta yer alabilmektedir. Durumu iyi olan çocuklara bununla ilgili sorular sorulduğunda sokakta satış yapmanın maddi yetersizlikle yakından ilişkili olmadığı ve arkadaş çevresi ile beraber olma isteğinin yarattığı mevcut bir durum olduğunu dile getirmişlerdir. H6 ve N7 katılımcıları dışında tüm görüşülen Suriyeli çocuklar maddi anlamda fazlasıyla zorluk çekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın genel değerlendirme sonucunda iki şehirde yaşayan sokakta çalışan Suriye kökenli çocukların belirli noktalarda benzerlik yaşadıkları ve belirli noktalarda ise farklılık gösterdikleri tespit edilmiştir. Tablo3'te bu benzerlik ve farklılıkların neler olduğu açıklanmıştır.

Tablo.3. Hatay ve Niğde'de Sokakta Çalışan Suriyeli Çocukların Yaşadıkları Problemler Doğrultusunda Benzerlik ve Farklılıkları

	BENZERLİKLER	FARKLILIKLAR
DİL	Yaşça büyük çocuklar ve daha uzun süre Türkiye'de yaşayan çocuklar dili daha hızlı kavramaktadır. Yaşça küçük çocuklar ise dili öğrenme ve kendini ifade etme konusunda daha zayıftır.	Niğde'de yaşayan çocuklar Türkçeyi daha hızlı öğrenmektedir. Çünkü Niğde'de Arapça dili bilinmemektedir. Bu yüzden Türkçe dilini daha çok kullanırlar. Hatay'da yaşayan çocuklar ise Türkçeyi daha yavaş öğrenmektedir. Bunun sebebi Hatay halkının çoğunluğunun ana dilinin Arapça olmasından kaynaklıdır.
EĞİTİM	Her iki şehirde yaşayan çocuklar Türkçe dilini bilseler bile; dersleri anlama konusunda çok zorlanmışlardır. Ayrıca ekonomik sebeplerden ve ötekileştirildiklerinden dolayı bir kısmı okulu bırakmıştır.	Niğde'deki çocuklar derslerinde ve okul içi psikolojik hislerinde Hatay'daki çocuklara göre biraz daha sorunludur. Çünkü öğretmenler tarafından kendilerini baskı altında hissederler. Bu açıdan Hatay'daki çocukların Öğretmenleri Arapça bildiğinden dolayı çocuklara dersleri hem Arapça hem Türkçe olarak anlayabilecekleri bir şekilde anlatmaya çalışmış ve kolaylık sağlamışlardır.
EKONOMİ	Her iki şehirde yaşayan çocuklar aile içi ekonomik problemler yaşamaktadır. Bu problemler doğrultusunda kendilerini sokakta bulurlar. Kazandıkları para ile maddi anlamda kendilerine yetmeye çalışırlar veya ailelerine katkıda bulunurlar.	Niğde'de sokakta çalışan Suriyeli çocukların geneli ekonomik problemler doğrultusunda çalışmaktadır. Fakat Hatay'daki çocuklar için bu her zaman böyle değildir. Çocukların çok istisna bir kısmı arkadaş çevresine katılmak için çalışmayı tercih edebilmektedir.
ÖTEKİLEŞTİRME	Ötekileştirme okulda; çocuklar ve veliler tarafından, sokakta ise hâkim kültür tarafından meydana gelmiştir.	Niğde'de yaşayan yerleşik halkın çocuklara karşı bakış açısı daha olumsuz olmaktadır. Hatay'da yaşayan yerleşik halkın bakış açısı ise bir tık daha olumludur. Bunun sebebi kültürel benzerliklerden (dil) kaynaklı olabilir.
PSİKOLOJİ	Ebeveyn kaybı yaşayan çocuklar psikolojik olarak daha problemlili ve daha çekingen davranışlar sergilemektedirler. Ebeveyn kaybı yaşamayan çocuklar dil, ötekileştirme, ekonomi gibi diğer sebeplerden kaynaklı içsel huzursuzluklar yaşamışlardır. Ailesi tarafından destek gören çocuklar motivasyonu yüksek ve daha olumlu ilerleme kaydeden çocuklardır.	Psikolojik anlamda baskın farklılıklar yoktur. Fakat Hatay'da yaşayan çocukların daha rahat bir yaşam sürdürdüğünü söyleyebiliriz.
UYUM	İlk geldiklerinde zorlanma hali. Fakat sonrasında Türkiye'ye yavaş yavaş alışma ve sevmeye.	Niğde'de daha zor, Hatay'da daha kolay bir uyum.

Çalışmada çocukların en çok zorlandığı ve problem yaşadığı alan eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak eğitim kurumundaki sorun diğer kurumsal boyutlarla (ekonomi ve politik başta olmak üzere) da yakından ilişkilidir. Eğitimin önünde engel teşkil eden pek çok faktör bulunmaktadır. İlk olarak dil, sonrasında ekonomi ve ötekileştirilme edimleri gelmektedir. Türkçe dilinin zorluğu eğitim açısından daha sancılıdır. Bunu usta-kalfacı tiplerinde çırakların daha fazla olmasına ve kendi ana dillerini konuştuklarında sınıflandırma ortadan kalksa da, Türkçe dilini konuştuklarında oluşan seviyeye bağlayabiliriz. Şüphesiz, çıraklar Merton'un (1968, s. 207) geri çekilme tiplerini anımsatabilir. Çünkü çıraklar baskın olan kültürle asla iletişime girmek istemez ve hep kendi ana dilini kullanırlar ama toplumsal sistem içinde de kalırlar. Ancak çocukların davranış ve tutumları tam geriye çekilme de değildir; bir ölçüde yarı-geriye çekilme olarak da değerlendirilebilir. Yani toplumun değerlerinin ve işleyişinin farkında olsalar da kabul etmeme eğilimindedirler. Kalfalar ise hem topluma uyum sağlama sürecindedir hem de kendi kültüründen tamamen vazgeçmemiştir. Ustaların desteğini ve toplumun desteğini alarak yenilikçilik tiplerini anımsatabilir. Ustalar ise artık topluma uyum sağlayan o toplumun dilini konuşan uyumluluk ilkesine benzetilebilir.

İkinci olarak ekonomik problemler, çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve dolayısıyla bunlardan mahrum kalmasına yol açmaktadır. Bu ekonomik problemlerin üstesinden gelebilmek için çocuklar sokakta çalışmakta ve kazandıkları paralar ile kendi ihtiyaçlarına çözüm aramakta veya aile gelirine küçük yardımlarda bulunabilmektedir.

Diğer bir etken olan ötekileştirme, çocukların kendi aralarında gerçekleşse bile yetişkin olan bireyler tarafından daha çok gerçekleşmektedir. Toplumsal alanda kültürlerin kendi aralarındaki problemleri çocuklara olumsuz yansımakta ve onların zihinlerinde yargılar oluşturup birbirlerini dışlamalarına sebebiyet verebilmektedir. Türk vatandaşlarının, çocukları için olan adaletsizlik endişesi, Suriyeli toplumun ise kendi kimliklerini kaybetme ve kimliklerine karşı yapılacak olan eleştiri korkusu birbirlerine karşıt olan davranışları tetiklemekte ve çocuklara aktarılmaktadır. Burada ben ve öteki imajı birbiriyle bağlantılı olan ve tarafların kendi değerlerini yücelterek karşısındakini tehdit olarak gördüğü alandır.

Genel olarak; Suriyeli çocukların söylemlerinden hareketle; Türkiye'ye yavaş yavaş alıştıkları ve geri dönmek istemedikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla entegrasyona eğilim potansiyelleri de bulunmaktadır. Suriyeli çocukların yeni yaşam düzenine uyum sağlayabilmesi için belirli bir süreç gereklidir. Bu sebeple devletin, gelişimi ve uyumu destekleyen uygulamaları başlatması yararlı olabilir. Bu konudaki öneriler aşağıdaki şekildedir;

- Sokakta çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocuklara yönelik olumsuz damgalamaların ve motiflerin

engellenmesinde karar vericilerin, bürokratik ağların, eğitim kurumundaki aktörlerin, yerel yöneticilerin, medyanın daha dikkatli olması gerekmektedir. Bu doğrultuda sokakta çalışan çocukların toplumsal uyumu noktasında izlenmesi ve çeşitli programlarla entegrasyonlarının kolaylaştırılması sağlanabilir.

- İki kültürün daha çok kaynaşabileceği eğitim uygulamaları gereklidir. Bu sebeple kişisel gelişim okulu inşa edilebilir. Okulda her iki kültürden çocuklar bir arada bulundurulurken dil, kültür, müzik, tiyatro gibi sosyal faaliyetlere katılım sağlanabilir. Fakat bu kişisel gelişim kurumları devlete bağlı ve ücretsiz olmalıdır. Amaç her çocuğun bundan yararlanmasını sağlayabilmektir.
- Eğitim eksikliği çocukların en büyük problemidir. Daha iyi bir eğitim verilebilir ve bunun için devlet farklı politikalar üretebilir ve her Suriye kökenli çocuğun okula gitmesi zorunlu kılınabilir.
- Türkçeyi öğrenme programları tasarlanabilir ve öğrencilerin Türkçeyi daha çabuk anlayabilmeleri, konuşabilmeleri için ders programlarına ayrı bir dil dersi ilave edilebilir.
- Bütün bu önerilerin çoklu bürokratik ağları ve dinamikleri gerekli kıldığını ve ilgili aktörler veya birimler arasında bağlantı ve koordinasyon düzleminde hareket edilmesi gerektiği noktasında, keza sahada çocukların da aktif takiplerinin gerçekleştirilmesi hususunda rol ve işlevler üstlenecek şekilde bu konuda uzmanlaşan sosyologların kamuda istihdam edilmesi de bir gerekliliktir.

Bu önerilen uygulamaların amacı; sokakta çalışmak durumunda kalan Suriyeli çocukların hâkim kültür ile kaynaşarak daha hızlı uyum sağlamasını ve psikolojik anlamda iyileşmesini sağlamakla birlikte hâkim kültürün tepkisini azaltarak çocukları topluma kazandırmak ve adaletli bir ortamın inşasına katkıları sunmaktır.

Kaynakça

- Abay, A. (2019). *Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitim durumlarının değerlendirilmesi: Kızıltepe örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Akıncı, B., Nergiz, A. & Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 1(2), 58-83.
- Atamtürk, M.S. (2019). *Türk ve Suriyeli çocuklarda benlik algısı, akran zorbalığı ve sosyal destek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aydemir, S. & Şahin, M. C. (2018). Zorunlu-kitlesele göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar örneği. *Dini Araştırmalar*. 21(53),121-148.
- Aykut, N. (2019). *Çalışan ve eğitime devam eden suriyeli çocuklarda yaşam doyumu ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Bilim Dalı, Ankara.
- Aykut, S. (2019). *Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitim soruları; Farklılıklara saygı eğitimi odağında okul sosyal hizmet önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Avcı, Z. (2019). *Türkiye’de erken çocukluk eğitime devam eden Suriyeli çocukların okul deneyimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, İstanbul.
- Büyükhana, M. (2019). *Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimi önündeki engeller: Ankara ili örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Ankara.
- Certeau, M. D. (2009). *Gündelik hayatın keşfi-1: Eylem, uygulama ve üretim sanatları*. (L. A. Özcan, Çev) Ankara: Dost Kitabevi.
- Charles, D.& Denman, K. (2013). Syrian and Palestinian Syrian refugees in Lebanon: The plight of women and children. *Journal of International Women’s Studies*. 14(5), 96-111.
- Cohen, S. (2019). *Halk düşmanları ve ahlaki panikler. Türkçe Söyleyen*. D. Türker. Ankara: Heretik.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Bütün, M. & Beşir Demir, S. (Çev. Ed) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çelik, Y. (2018). *Türkiye’de Suriyeli çocuklara yönelik uygulanan eğitim politikalarının incelenmesi; Tespitler, sorunlar ve öneriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

- Dehnel, R. Dalky, H. Sudarsan, S. & Al- Delaimy, W.K. (2021). Resilience and mental health among Syrian refugee children in Jordan. *Journal of Immigrant and Minority Health*.<https://doi.org/10.1007/s10903-021-01180-0>
- Demirel, C. A. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Statüler ve hükümet politikaları*. İçinde L. Körükmez. & İ. Südaş (Ed.). Göçler Ülkesi içinde İstanbul: Ayrıntı, 45-68.
- Dijk, T. V. (2015). *Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım*. B. Çoban ve Z. Özarslan (Der.). *Söylem ve İdeoloji*. 15-97. (B. Çoban, Z. Özarslan, N. Ateş. & A. Emre Pilgir, Çev) 2. Baskı. İstanbul: Su.
- Douglas, M. (2017). *Saflık ve tehlike: Kirlilik ve tabu kavramlarının bir çözümlemesi*. (E. Ayhan, Çev) İstanbul: Metis.
- Emin, M. N. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştığı sorunlar Ankara ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Ergün, Ö. R. (2018). *Geçici koruma statüsündeki Suriyeli çocukların eğitim sürecindeki toplumsal uyum sorunları: Burdur örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta.
- Geçici Koruma Yönetmeliği (2014, 22 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 29153). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. Türkçe Söy. Ş. Geniş. & L. Ünsaldı. 3. Baskı. Ankara: Heretik.
- Göç Dairesi Genel Müdürlüğü (GİGM), Erişim tarihi: 21 Ekim 2021, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Harunoğulları, M. (2016). *Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği*. Göç Dergisi (GD), 3(1), 29-63.
- Hecebil, S. (2019). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Kaya, A. (2015). *Giriş: Farklı göç türlerini yaşayan ülke: Türkiye*. L. Körükmez. & İ. Südaş (Ed.). Göçler Ülkesi içinde. İstanbul: Ayrıntı, 15-26.
- Kayaoğlu, A. (2021). Gender-sensitive study on urban child labor in Istanbul. *Save the Children*, International.
- Küçükduveyki, E. (2019). *Geçici koruma statüsündeki Suriyeli çocukların eğitim alanında yaşadıkları sorunlar ve sosyal desteklerinin incelenmesi; Altındağ örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, Ankara.
- Lordoğlu, K. & Aslan, M. (2018). Görünmeyen göçmen çocukların işçiliği: Türkiye'deki Suriye'li çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 57(2), 715 – 731.
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş: Nitel düşünce için bir rehber*. (A. Gümüş & M. S. Durgun, Çev) Ankara: Bilge Su.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: Macmillan Publishing.

- Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. 2. Cilt. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayınodası.
- Öztürk, K. (2017). *İstanbul'daki Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı / Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Perkins, J., Ajeeb, B., Fadel, L. & Saleh, G. (2018). Mental health in Syrian children with a focus on post-traumatic stress: a cross-sectional study from Syrian schools. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 53(11), 1231-1239. <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1573-3>
- Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. Bader Arslan & Z. Akyüz, Çev) 4. Baskı. Ankara: Siyasal.
- Sahin, E., Dagli, T. E., Acarturk, C. & Dagli, F. S. (2021). Vulnerabilities of Syrian refugee children in Turkey and actions taken for prevention and management in terms of health and wellbeing. *Child Abuse & Neglect*, 119, 104628.
- Sevinç, M. R., Aydoğdu, M. H., Cançelik, M., Binici, T. & Palabıçak, M. A. (2020). Poverty, child labor, and hope: The relationship between hope and perceived social support in children working in street markets in TRC2 region of Turkey. *Children*, 7(7),78.
- Sinan, F. N. (2019). *Türkiye'de ilkokula devam eden Suriyeli çocukların akran ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa.
- Tapia, S.D. (2015). *Akdeniz havzası: Göç yollarının kavşak noktası ve yeni eğilimlerin aynası*. L. Körükmez. & İ. Südaş. (Ed.). (G. Daşkan, Çev) Göçler Ülkesi içinde, İstanbul: Ayrıntı, 27-44.
- Tezcan, M. (2017). *Çocuk sosyolojisi*. 3. Baskı. Ankara: Anı.
- Türel, F.İ., Öztürk, E. & Çalıcı, C. (2018). Bireyden topluma travma ve şiddet: Bireysel ve toplumsal şiddet olaylarına psikotarihsel bir yaklaşım. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 3(3), 3-10.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2020). <https://www.iom.int/data-and-research>.
- UNICEF, <https://www.unicef.org/emergencies/syrian-crisis>.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu/YUKK (2013, 11 Nisan) Resmi Gazete (Sayı: 6458). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Yalçın, S. K. & Şengül, M. (2007). Dilin iletişim süreci içerisindeki rolü ve işlevleri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*. 2(2), 749-769.
- Yılmaz, İ.H. (2021). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların okula uyumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Araştırma Makalesi

Egemenliğin Sınırlarından, Göçmenlik ve Umudun Filtre¹ Sınırlarına

Osman Özarlan²

Öz

Bu çalışma genel olarak sınırlar, özel olarak da modern dünyanın kuruluşu ile birlikte sınırların tanımı ve niteliğine ilişkin yaşanan değişimlere ilişkindir. Göç çalışmaları, temelde sınırı geçmiş ya da geçememiş insanların göçmen(lik) durumları üzerine yoğunlaştığından, bu çalışmada, asıl adaletsizliğin, çatışmanın yaşandığı ve hegemonya ilişkilerinin değişik bağlamlarda görünür olduğu, sınır ve sınır bölgesi konuları, bir literatür taraması üzerinden ele alınmaya çalışılacak. Sınır mefhumu, Ortaçağ'dan çıkışın en önemli siyasal araçlarından birisi olarak, yalnızca modern devletin sınırlarını değil, aynı zamanda egemenliğin sınırlarını da belirleyerek, egemenliği de tanımlamıştır. Akabinde, belirli sınırlar belirli aidiyetlerin ve kimliklerin oluşmasını hızlandırmış böylelikle, ulus devletler ve vatandaşlık bilincinin ortaya çıkmasını daha da kolaylaştırmıştır.

Öte yandan, egemenlik, ulus devlet/vatandaş gibi kategorilerin ötesinde, modern dünyanın sınırlandırılması, modern insanın düşüncesini kartografik hale getirmiş, mental dünyanın da belirli sınırlar içinde belirli pozisyonlara yerleştirilmesini/yerleşmesini kolaylaştırmıştır.

Dünyanın neo-liberal dönüşümü ile birlikte, sınırlar; göçmenlik, terörizm, vatandaşlık, mültecilik, egemenlik gibi pek çok toplumsal kategoriyi belirli ya da belirsiz hale getiren, onu kuran, bozan, hareketli ve görünmez hatlara, alanlara dönmüş, tüm bu müphemlikler içinde sınır denilen şeyin, ne olduğu da belirsizleşmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın bir diğer konusu da, sınır denilen bu belirsizlik alanının güncel olarak ne türden ilişkileri inşa etmeye çalıştığını açıklamaya çalışmak olacak.

Anahtar Kelimeler: Sınırlar, egemenlik, ulus devlet, vatandaşlık, göçmenlik.

¹ Filtre/Membran kavramı, Michael Kearney (2004) tarafından kullanılmıştır.

² Dr., Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü - BÜGAM, e-mail: osmanozarlan@gmail.com ORCID NO: 0000-0001-6073-3140

Research Article

From the Borders of Sovereignty to the Filter Borders of Hope and Immigration

Abstract

This study is about borders in general and the changes in the definition and functions of borders with the establishment of the modern world in particular. Since migration studies mainly focus on the (im)migrant(ion) status of people who have crossed or not crossed the border, in this study, border and border region issues, where the real injustice, conflict and hegemony relations are visible in different contexts, will be discussed through a literature review. The concept of border, as one of the most important political tools of the Middle Ages, defined not only the borders of the modern state, but also the sovereignty by determining the borders of sovereignty. Subsequently, certain borders facilitated the formation of certain belongings and identities, thus facilitating the emergence of nation-states and citizenship consciousness

On the other hand, the delimiting of the World by borders, beyond the categories of sovereignty, nation-state/citizenship, made have modern mentalities located in the spectacles of cartographic gaze. This positioning, also, made it easier for the modern mental world to settle within certain borders.

With the neo-liberal transformation of the world, borders have turned into moving and invisible lines and areas that make many social categories such as immigration, terrorism, citizenship, refugee, sovereignty specific or indefinite, establishing and distorting them, and in all these ambiguities, what is called a border has become unclear. Therefore, another subject of this study will be to try to explain what kind of relations this area of uncertainty, called the border, is currently trying to build.

Keywords: Borders, sovereignty, nation state, citizenship, immigration.

Giriş

Bilindiği üzere, göç çalışmaları, büyük oranda sınır deneyimini atlayarak, çoğunlukla, sınırı bir şekilde geçmiş ya da geçememiş, kişinin göçmenlik deneyimine, istihdam, yerleşim, hijyen, entegrasyon gibi bağlamdan bakar. Öte yandan, göç ve göçmenlik durumu ve bu durumlara bağlı, mağduriyetlerin büyük bir çoğunluğu zaten, bizzat bir hat olarak sınır, bir uygulama olarak sınır ve bir hegemonya, çatışma ve güç alanı olarak büyük oranda sınır bölgesinde gerçekleşir. Bundan dolayı, bu çalışma, göçmenlik meselesine sınır üzerinden odaklanmaya çalışacaktır.

Öte yandan, bu çalışma, niteliksel çalışmanın genel çerçevesini oluşturan, saha, mülakat, gözlem gibi yöntemlerle değil, varolan literatürün betimleyici bir şekilde tasnif edilmesi ve sınır kavramının tarihsel ve güncel anlamlarının/işlevlerinin ve bunların ilişkide olduğu, devlet, egemenlik, yasa gibi değişkenlerin ilişkisel bağlamda ele alınması üzerinden ilerleyecek.

Sınır denilen mekanizma, modern kurumlar içerisinde kökleri oldukça eskiye uzanan mekanizmalarından birisidir. Toplumların, devletlerin ve yerleşim birimlerinin, ticari, askeri, siyasi, diplomatik ve dolayısıyla insani ilişkileri çoğunlukla sınırlar ve sınırların koyduğu sınırlamalar üzerinden belirlenir.

Öte yandan, sınırlardan kimlerin ve nelerin hangi koşullarda geçeceği, kimin sınırlarının hangi gerekçeyle nereye kadar uzanacağı, egemenliğin, ticaretin, hukukun, dinin nüfuz alanının nereye nasıl uzanacağı, belirli coğrafi işaretler üzerinden, belirli sınırların içinde belirlenmeye çalışıldı. Ne var ki, sınırları aşmak için her zaman, dinsel, ticari, askeri ve gerekçeler bulundu ve gene dinsel (haçlı seferleri, cihad, mezhep savaşları), ticari (ipek yolu savaşları) askeri (Küba-ABD füze krizi) sebeplerle sınırlar tartışmaya açıldı, ihlal edildi ve savaşlar çıktı.

Ortaçağ sonrası kurulan modern dünyada, kartografinin gelişimi ve Avrupa'da sınırlar aracılığıyla kurulan egemenlik kavramının gelişmesiyle, siyaset, ulus devlet, ticaret ve egemenlik kavramının da sınırları ya da en azından sınırlarının neye göre çizileceğine ilişkin bir *nomos* gelişti.

Ulus devletler, vatandaşlık, göçmenlik vb.. kavramlar kapitalizmin neoliberal dönüşümüne kadar bu coğrafi *nomos* etrafında inşa edildi, tanımlandı. Öte yandan, 2000'li yıllardan itibaren yaşanan 9/11, ABD'nin Ortadoğu işgali, göçmenlik durumunun yeni bir kavimler göçü haline dönüşmesi gibi sebeplerden dolayı, sınırın ne olduğu, nerede olduğu, ne ile inşa edildiği, ne iş gördüğüne ilişkin tartışmalar yeniden başladı.

Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle, modern dünyanın egemenlik ilişkilerinin *nomos*'u olan sınırların

ortaya çıkışı, sınırların ulus devlet ve vatandaşlık mefhumlarıyla ilişkisi, dünyayı sınırlandıran kartografik bakışın modern insanın mental dünyasına etkilerine bakılacaktır. Ardından, neo-liberal kapitalizm döneminde yaşanan değişikliklerle birlikte, sınırların ne olduğuna ilişkin tartışmalar, “*borderscape*” (sınırpeyzaj) (Perrera, 2007) tarafından imal edilen *borderscape*, “*biometric borders*” (biyometrik sınır), “*borderity*” (sınır kimlik), gibi kavramlar üzerinden değerlendirilecektir.

Nomos ve Kartografi

Modern dünyanın en önemli hukuk felsefesi kuramcılarında birisi olan Carl Schmitt'e (2003) göre, sınır denilen şey, iki devlet arasında bir hat olmanın ötesinde, modern siyasetin, hukukun, diplomasinin de sınırlarını kurar. Schmitt, sınır, egemenlik, modern hukuk, diplomasi gibi meseleleri ele aldığı çok bilinmeyen çalışması, *The Nomos of The Earth*'de, sınır mefhumunu, modern egemenliğin nomos'u olarak betimler. Dünya çapında mekânsal (territorial) düzen, Schmitt'e göre (2003), ortaçağ öncesi dönemden ortaçağa miras kalan ve egemenliği potestas ve autoritas olarak ikiye (Papa vs. Kral) bölen, meşruiyet sisteminin, ortaçağ ve sonrası dönemde yol açtığı savaşların, *Jus Publicum Europaeum*'a yol açması ile, hayırlı bir sonuca bağlanmıştır. *Jus Publicum Europaeum*, Schmitt'e göre teritoryal mekânsal düzenin soykütüğüdür ve 1492/1890 arasındaki savaşların sonucudur (Schmitt, 2003, s. 87). Bu dönemin sonucunda, ortaçağ ve öncesinin kalıntısı olan iktidarın ikili yapısı, sınır dokunulmazlığına tahvil edilmiş, müdahaleye kapalı bir egemenlik biçiminde somutlandırılmıştır. Böylelikle, oluşturulmuş, belirlenmiş sınırlar, yalnızca o sınırın içindeki egemeni değil, sınırın karşısındaki egemen(lik)i tanımayı da şart koşar. Sınır, iki ülkeyi birbirinden ayırmakla kalmaz, iki egemenlik alanı açar ve egemenlik alanlarını, (düşman bile olsalar) birbirlerine karşı hukuki olarak eşitler. Schmitt'e göre, sınırda temayüz eden bu *nomos* sayesinde toplum, rasyonalizasyon, hümanizasyon ve legalizasyon süreçlerinin içine girerken, devlet de, temellük, dağıtım ve üretim süreçlerini düzenleyebilir (Schmitt, 2003, s. 257).

Schmitt'in, *nomos* dediği bu düzenleme yasadan önce gelen bir toprağa el konulmuş olması gerçekliğinin, yani bir *teritory*'nin temellük edilmesi meselesinin bir şekilde çözüme kavuşturulmasıdır. Balibar (2002) bu temellük etme meselesinin üzerine konuşur ve temellükten sonraki adımda, sınırın hukuki hegemonik yapısından ziyade, sınır ile ulus-vatandaş arasındaki ilişkiye odaklanır. Balibar'a göre, ulusal sınırlar bir kez oluşturulduktan sonra, bir teritory'i işaretler, bir alanı sınırlandırır, bu sınırlar içinde bir aideyet kurar ve tüm bunların sonunda, sınırlar, vatandaş için dışsal sınırlar olmaktan çıkar, Balibar bu durumu, Fichte'nin *innere gerzen* kavramsallaştırmasından yola çıkarak, *içsel sınırlar* olarak ya da Adam Smith'e bir nazire olarak, *invisible borders* olarak tanımlar (Balibar, 2002, s. 78).

Hiçbir siyasi sınırın hiçbir zaman yalnızca iki devlet arasındaki sınır olmadığı ancak sınırların, her zaman üst belirleyen olduğu ve bu anlamda diğer jeopolitik bölünmeler tarafından onaylandığı,

çoğaltıldığı ve görelileştirildiği bir vakıdır. Bu özellik hiçbir şekilde tesadüfi değildir, içseldir. Gerçekleştirdikleri dünyayı yapılandırma işlevi olmasaydı, sınırlar ya olmazdı, ya da kalıcı olmazlardı (Balibar, 2002, s. 79).

Schimitt'te modern egemenliği, Balibar'da ulus devlet ve vatandaşı kuran sınırlar, Franco Moretti (2007) için, gündelik hayat ve öznelğin sınırlarını belirler. Sınırların görünmez olmasının ya da görmeyenler tarafından bile içselleştirilmesinin tarihini, edebi eserler, haritalar, grafikler ve ağaçlar üzerinden araştıran Moretti'ye göre, modernlik denilen bilgi biçimi, dünyayı metaforik düzlemde, haritalar, grafikler vb. araçlarla soyutlayıp, indirgerken, coğrafyayı da yavaş yavaş sınırlandırıp, küçültmüş, edebi kahramanların seyahatlerini sınırlandırmış, romanlardaki bitki örtüsünü zayıflatmış ve sonuç olarak kahramanların mental dünyalarını da tedrici olarak sınırlandırmıştır. Bu durum bir bakıma, Amitav Ghos'un "bir yer, öncelikle bir kişinin zihninde icad edilmedikçe, asla varolamaz" (Ghos, 1988, s. 27) dediği şeye denk düşer ve modern dünyanın, bilhassa mental bağlamda kuruluş hikayesine baktığımızda, sınır olgusu, yalnızca coğrafi/fiziksel, diplomatik, askeri ve hukuki bir mesele olarak değil, mental bir mesele olarak da, sanat ve edebiyat eserlerinden başlayarak, modern insanın bilincine sızmış, sınır mefhumunu, gündelik hayatın 'doğal' bir parçası haline getirmiştir.

Sınırın, devlet kurucu olmaktan ziyade, toplum kurucu bir mental çizgi olması durumu W. Lewis ve Karen E. Vigen (1997) tarafından metageography olarak tanımlanır: "İnsanların dünya hakkında, mekana ilişkin bilgilerini onlar aracılığıyla düzenledikleri : tarih, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve hatta doğal tarih gibi çalışmalar, insan bilincinin bilinçsizce edinmiş olduğu yapılar[dır]" (Lewis & Vigen, 1997, s. 33).

Metacoğrafya düzleminin, modern insanın kolektif bilinçdışına kazınmasının nedeni ise modern insanın dünyaya bakmasının biçimlerinden birisi olan kartografik bakış açısının zamanla evrenselleşmesiyle ilgili. Picles'a göre, "kartografik bakışın ortaya çıkışı, mekanik felsefede maddenin uzamsallaşmasıyla, Descartes'ın mekanı geometrik olarak temsil ettirmesiyle ve erken modern resimde perspektifin icadı ile" (Picles, 2004, s. 31) ya da Hegel'in tarihi (önce ve sonra) ve toplumları (medenî/barbar) şeklinde istimlak etmesi (Mezzadra & Neilsen, 2011, s. 189) kartografik bakışın insani sonucudur, ondan beslenmiş ve onu büyütüştür.

SINIFlama

Dolayısıyla sınırın coğrafi/fiziki bir sınırlandırıcı olmaktan ziyade, modern mental dünya için metot kurucu işlevi pek çok düşünür (Simmel, 2009; Barth, 1979) tarafından sıklıkla vurgulandı. Kapitalizmin, kolonyal dönemde, harita yapıcılığı, dünyayı ölçeklendirme ve coğrafyayı başka bir temsil biçimi şeklinde kartografik hale getirmenin gelişmesiyle birlikte, dünyanın sınırları mekânsal olarak soyutlanırken, mental olarak da zihinlere işlendi. Dolayısıyla, kolonicilik yalnızca coğrafi değil, mental olarak da hazırlandı.

Marks'ın, sermayenin ilksel birikimi dediği dönemde gerçekleşen harita yapım çalışmaları, dünyanın ölçeklendirilerek soyutlanması, Gavin Walker (2011), kartografik bilginin ilksel birikimi olarak adlandırılıyor. Sermayenin ilksel birikimi döneminde, dünya kartografik olarak bölünmeseydi ve dünya çitlenerek temellük edilmeseydi, kapitalizm muhtemelen bu kadar cihanşümül hale gelemezdi. Bu bağlamda, Walker (2011), kapitalist toplumlarda kartografik semboller ve para arasındaki seçmeli yakınlığı genel eşitleyicilik kuramı üzerinden ele alır. Para piyasada, kartografik bilgi ise haridata genel eşitleyici olarak dolaşıma girer, ve bu sayede mekân ve metalar ölçülebilir hale getirilir.

Dolayısıyla, bir metod olarak sınır, modern dünyanın kuruluşunda oynadığı roller bakımından, Balibar'n dediği gibi polisemik çokanlamlı bir mekanizmadır. *Nomos, vatandaşlık, temellük, piyasa ve üretim* gibi modern dünyanın önemli yapılarına etkilerinin yanında; sınır aynı zamanda "*ulusun sembolik sermayesinin üretim yeri olarak, içeriği/dışarıyı belirleyen*" Kearney'e (2004) bu bakımdan SINIFlayan (CLASSify) da bir mekanizmadır. Kearney'e göre, sınır yalnızca coğrafi değil aynı zamanda kültürel bir işaretleme biçimidir, bu durum onun ulusun sembolik sermayesini üretmesine izin verdiği gibi, sınırdaki filtreleme mekanizması ile içeriye geçecek, dışarıda kalacak olanı belirleyebilir bu sayede, sınırlar, sınıfların oluşmasında hem sosyal hem de maddi/mali olarak etkide bulunmaktadır Kearney'e (2004). Bu filtreleme sistemi dolayısıyla, SINIFlama etkisine sahiptir. Zira, kimlik kültürel olarak belirlenen bir kategori iken SINIF dengesiz bir şekilde dağıtılan değerler (value) alanında (field) bir ilişki ve pozisyondan başka bir şey değildir. Dolayısıyla, sınırda sınırlanan ve sınırlanmayan şey, emeğin ve metanın pazardaki fiyatını dengesiz ya da dengeli hale getireceği için, sınırlar, sınıfsal pozisyonları (dengesiz/düzensiz bir şekilde) sarsabilir ya da sağlamaştırabilir (Kearney, 2004, s. 139).

Mezzadra ve Neilsen (2013) bu bakımdan sınırların yalnızca sınırlayıcı/tıkayıcı bir mekanizma değil, bir tür süzgeç gibi çalışan (sistemin ihtiyaç duyduğu emek, hammadde, sermaye, meta ve siyaset biçimlerinin geçmesine izin veren diğerlerine vermeyen) ve böylelikle kapitalist sistemin en önemli veçheleri olan para, meta, değer ... arasındaki dengenin tutturulması, ürünün fiyatının yüksek, hammaddenin ve emeğin değerinin alabildiğine düşük tutulmasını da sağlayan bir mekanizma olduğunu altını çizerek.

Sınırların Sınırları

Berlin Duvarı'nın çöküşü, 9/11 saldırısı, ABD'nin Ortadoğu işgali, Arap Baharı ve Afrika'daki kabile savaşlarına koşut olarak yaşanan küreselleşme biçimlerinin ardından (Appadurai, 1996) dünyanın değişik yerlerinde yaşanan değişik deneyimler, sınır kavramını esnetti, müphemleştirdi, yeni anlamlar ekledi, onun geleneksel coğrafi/fiziksel ve mental sınırlarını genişletti.

Böylelikle, Foucault'un (1984) dediği manada sınır daha *heterotopik* bir alan, Balibar'ın (2002) dediği manada da daha *polisemik* bir yer haline geldi. Balibar'a göre, sınırların bu polisemik/çok anlamlı yapısı, sınırların yalnızca iki komşu ülke arasındaki bir mesele olmaktan ziyade, global bir mesele olması ile ilgilidir. Dolayısıyla, Balibar'a göre, modern dünyanın sınırları her zaman global bir meseledir ve globalizmi sınırların kalkması üzerinden okuyan neo-liberal eğilim büyük bir yanılgı içindedir (Mezzadra & Nielsen, 2013). Zira, sınırlar kalkmaktan ziyade, daha seçici *biometric* (Amoore, 2006) bir hale gelmiş, daha değişkenleşmiş (Szary & Giraut, 2015) bu anlamıyla, sınır anti-demokratik durumun, bazı uluslara ve bazı etnik kimliklere karşı daha acımasızca uygulandığı mekanizmalara dönüşmüştür. Böylelikle sınırlar, artık çoklu/ çok katmanlı hale gelmiş (*multiplication of border*) (Szary & Giraut, 2015), sınır, yalnızca komşular için değil, onu ihlal etmeye çalışan kaçakçılar, onu aşmaya çalışan göçmenler için kimi zaman bir savaş kimi zaman da bir müzakere alanına dönüşmüştür. Sınırların bu çoklu anlamı, değişkenliği ve filtreleme işlevinden dolayı, yalnızca anlamları değil, yerleri (Örneğin, Filistin-İsrail) ya da sınır (lama) araçları da (örneğin, Türkiye-Suriye sınırı ve Meksika-Amerika sınırlarını belirleyen doğal coğrafi sınırların yerine duvar yapmak) mütemediyen değişmiştir.

Yıllar içinde, sınırların bu değişken, tartışmalı, çok katmanlı, çok anlamlı, çok fonksiyonlu müphemliğini anlaşılır kılmak için, aktivistler ve akademisyenler, geleneksel sınır tanımlarının sınırlarını aşarak, yeni kavramsallaştırmalar yapmaya çalıştılar. Suvendrini Perrera (2007) tarafından imal edilen *borderscape*³ (sınırpeyzaj) terimi bunlardan en fazla bilinen, kullanılan ve doldurulmuş/beslenmiş olanı.

Sınırpeyzaj yaklaşımı, göç ve sınır meselesine, belirli ve sabit bir sınır boyunun içinde ve dışındaki, devlet (lerin), egemenlik sorunsalı çerçevesinde bakan yaklaşımın tersine, sınırı değişken, çatışmalı, müzakereye açık, tamamlanmamış, bir müphemlik alanı olarak görür. (Brambilla & Jones, 2019) Zira, sınırpeyzaj durumu, modern devlet merkezli jeo-politik düzeni ve onun özcü, sabit ve tartışmasız sınır anlayışını, sınırı inşaa ederek, yıkarak ve yeniden inşaa ederek bozuma uğratır. (Rajaram & Grundy-Warr, 2007). Çünkü, sınırpeyzaj, çoklu öznellikler arasındaki çoklu etkileşimleri ifade eder. Bu öznellikler ve etkileşimler sınır denilen yerde sınır işleriyle (*borderwork*), onun peyzajına müdahale eder, müphemliğini derinleştirir, dokunulmazlığını murdar eder. Böylelikle, sınır hattı yalnızca resmiyetin değil, gündelik hayatın da bir parçası haline gelir, zira, sınıra inenler, onu geçmeye çalışanlar, yekpare ve hegemonik sınır rejimlerine farklı şekillerde meydan okuyan farklı konumlanış ve bakış açılarını da beraberlerinde getirirler (Cassidy vd., 2017).

³ Borderscape terimini imal edenler, kelimenin etimolojisini border+scalp(ture)dan getirdiklerini, sınırın (border) manzarasının (scape) müzakereye açıklığını, değişkenliğini, geçirgenliğini, tamamlanmamışlığını vurgulamak için, yapımı devam eden, bitmeyen bir sanat eseri/ heykel metaforu üzerinden ifade etmeye çalıştıklarını söylüyorlar (Brambilla & Jones, 2019). Türkçe söylerken, ben burada, Dr. Onur Bilginer ile müzakere ettiğimiz sınır-peyzaj deyimini kullanmayı tercih ediyorum. Zira, siyasi muarızların, kent meydanlarının materyal kültürü üzerinden sürdürdükleri hegemonya savaşları, genellikle, kent meydanlarının peyzajı üzerinde cisimleşmekte, temayüz etmektedir.

Bu belirsizlik alanlarında, devletler de elbette kendi, gayri-nizami yöntemlerini geliştirirler. Açıkdenizde, mültecilere yardım edilmesinin yasaklanması, bir şekilde sınırı geçen ailelerin yanlarındaki çocukların, ebeveynleri tarafından tehlikeye atıldıkları gerekçesiyle devlet tarafından el konulması, mülteci kamplarının gayri insani koşullarının, bir caydırıcılık politikası olarak alabildiğine derinleştirilmesi, devlet destekli paramiliter çeteler tarafından bizzat insan kaçırma, organ gaspı, fidye gibi yaptırımların mütemadiyen uygulanması ve hepsinden önemlisi, dünyanın her tarafındaki iktidarların, göçmenliği insani bir durum olarak görmekten ziyade, göçü terör göçmeni de terörist ile eşitleyen bir düşmanlık dilini sürekli olarak beslemesi.

Dolayısıyla, sınır sabit bir hat değil, çatışmanın ve Foucauldian manada direnişin de yoğunlaştığı alanlardır. (Brambilla & Jones, 2019) Dolayısıyla sınırpeyzajının bu çok katmanlı ve çatışmalı manzarası, Appadurai'nin umut politikası (2007) dediği şey için alan açar. Bundan dolayı, sınır mefumu etrafında sürmekte olan çatışmalar ve mücadeleler, normatif olarak "kötü" şeklinde yaftalanmamalıdır (Parker vd., 2012).

Öte yandan, Brambilla ve Jones'a göre (2019), her toprak (*territory*) meselesi yalnızca siyasi olarak değil, etimolojik olarak da siyasi terör (*terrere*, toprak sahibi ve korkmak anlamında) ile illiyeti kurulabilen bir şeydir. Dolayısıyla, teritoryal sınırlar, bir yandan epistemolojik ve materyal olarak fiziki ve mental dünyanın marjinlerini inşa ederken, diğer yandan da, öznellikleri şekillendirerek, dışarıda bırakarak, içererek, vatandaş, göçmen gibi sisteme içkin ve dışlayıcı kategorileri de yaratır (Belcher vd., 2015).

Szary ve Giraut (2015), sınır hareketlilikleri ve bizzat sınırın kendisinin mobil/hareketli hale gelmesini anlatmak üzere *borderity* (border+identity/ sınır+kimlik) kavramsallaştırmalarını yaparlar. Szary ve Giraut'a göre, neoliberal dünyada sınırlar, lineer formunu, geleneksel topografyasını, sembolik gücünü ve işlevini kaybetmiş olabilir ama bu onun yeni ağlarla, yayılmasını ve sınırları mobil/hareketli olarak tasavvur etmemizi sağlayacak şekilde kendisini yeniden organize etmesini de beraberinde getirir. Mobil sınır tabiri, oksimoron gibi görünebilir. Öte yandan, pek çok araştırmacı, günümüzdeki sınırların onun portatifliği üzerinden ele alınmasıyla anlaşılabilirliği üzerine çalışmalar yapmaktadır.

Borderity kavramı, Szary ve Giraut (2015) için teknolojik gelişmelere bağlı olarak, sınırların ve sınırlamaların mekâna bağlı kalmadan, herhangi bir yerde, insanları sınırlamasını ifade eden bir kavramsallaştırma. İnsanlar, sınırları aşmak için hareket ediyorsa, sınırlar da insanları engellemek için hareket edebilir, ki tam da teknolojinin imkanları sayesinde, sınırlar portatif hale gelebilmiştir.

Borderity meselesini mobilite üzerinden, Szary ve Giraut (2015) ile birlikte, düşünmeye devam eden Retaille ve Walther (2015) çağdaş sınırların portatifliği meselesini, çağdaş sınırların kalktığı argümanına bir yanıt olarak geliştirirler. Retaille ve Walther'e göre (2015), ulus devletlerin etrafındaki sınırların kalkması şöyle dursun, sınırlar, havalanları, gözaltı merkezleri, gemiler, Guantanamo gibi yüksek güvenli alanlar, lojistik merkezler gibi çok sayıda yeni form ve alana yayılmıştır. Dolayısıyla, borderity kavramı mobilite ile sarih hale gelebilir ve çağdaş sınırların mekânsal organizasyonunun iptidai ilkesi harekettir. Bu bağlamda, borderity bize üç temel sınır biçimi sunar; sınırlar, eşik ve akışların ayrışmasından, yakınlaşmasından veya kesişmesinden kaynaklanan ufuk (Retaille & Walther 2015). Dolayısıyla, borderity kavramı mobilite ile birlikte, biraz da Appadurai'den (1990) aşına olduğumuz akışlarla (ethnoscape, technoscape, mediascape, ideascap vb.) etkileşimlere atıfta bulunarak, sınırların geçiciliğine, hareketliliğine, değişkenliğine ve müphemliğine vurgu yapmaya çalışır.

Borderscape/sınırpeyzaj ve borderity/sınır kimlik kavramlarına benzer bir şekilde, sınırların heryerdeliğine, portatifliğine vurgu yapan bir başka kavramsallaştırma da, biometric border/biyometrik sınır kavramıdır.

Teröre karşı savaş"ta iki yüzlü bir fenomene işaret etmek için biyometrik sınır kavramını geliştirmiştir. 1- sınır yönetimi siyasetinde dijital teknolojilere, veri entegrasyonuna ve yönetsel uzmanlığa dönüş; 2-ve biyo-iktidarın, bedenin kendisinin, sosyal, yasal, cinsiyete ve ırka dayalı pek çok sınırının sürekli olarak kodlanması ve bedene kazınması. (Amoore, 2006, s. 336)

Biyometrik sınır, biyo-iktidara tabi olarak, fiziksel/bölgesel sınırın aşılması, güvenli/tehlikeli, medeni olan/medeni olmayan, gezgin/yasadışı göçmenin belirlenmesi, işaretlenmesi ve kayıt altına alınmasıdır. (a.g.e.,) Bu da portatif aygıtlarla, uluslararası sınırlarda, havaalanlarında, tren istasyonlarında, metrolarda veya şehir sokaklarında, ofiste veya mahallede sınırın biyometrik hale getirilmesiyle mümkündür (a.g.e., s. 338). Bu nedenle biyometrik sınır, Bigo'nun (2001) iç ve dış güvenliğin 'Möbius şeridi' dediği şeyi yeniden tanımlama çalışmasıdır; öyle ki, 'iç ve dış güvenlik, "içerideki düşman" figürüne gömülü hale gelir. Bu da, içerideki yabancıнын giderek daha fazla "göçmen" olarak yaftalanması demektir. (a.g.e.)

Dolayısıyla, biyometrik sınır dediğimiz şey, son derece biyopolitik bir bağlam olarak, kişinin bizzat kendi bedeni ve yüzünün sınır(lama) hale gelmesi ve getirilmesidir. Biyometrik tanımlama ya da sınırlama, riske bazlı analizi, o fiziksel sınıra ulaşmadan, kodlanır ve sabitlenir, bilet almak ya da vize/pasaport başvurusunda bulunmak gibi elektronik izler bırakan her adımda... Biyometrik tanımlamalar ve elektronik izler, sınır muhafızlarını, yabancıyı ilk karşılayan değil, onun son kontrolünü yapan kişi haline getirir. (a.g.e, s. 340) Kimliklerin, önceden risk bazlı analiz edilmesi, kayıt altına alınması ve fişlenmesi, insan hakları örgütleri ve sivil toplum örgütlerinin yüksek

sesle muhalefetine ve yasal itirazlarına yol açıyor. Meseleye itiraz eden bu çevreler, bu teknolojilerin, birinin 'gerçekten' kim olduğuna dair tam bir resim sağlamasının ve kişinin kendi (potansiyel) kimliğini tartışmak ve savunmak durumunda kalmasının yanlışlığının altını çiziyorlar. (a.g.e.)

Biyometrik sınır, dolayısıyla, insan vücudunun verilerinin ya da bireysel fiziksel özelliklerin bilgi sistemleriyle tedrici olarak iç içe geçmesi, beden özelliklerine, bir risk yönetim aracı olarak, gene tedrici olarak duyulan inancın derinleşmesini getirmektedir. (Van der Ploeg, 2003, s. 91)

Sonuç

Buraya kadar yazdıklarımızı özetlemek gerekirse, tarih boyunca sınırların değiştiği gibi, özellikle modernizm sonrası, sınırların anlamı, önemi, kurulma/yıkılma biçimleri, sınırın içinde ve dışında kalan öznelliklere kimlik atfetme biçimleri ve hepsinden önemlisi, sınırın inşaa edilişi ve işlevi de değişmiştir.

Geçmişte, devletlerin sınırını kuran, egemenliğin koşullarını belirleyen, mental dünyaya sınırlar ekleyen *nomos*, zamanla ulus devlet ve vatandaş olmanın koşullarını da belirledi. Ne var ki, gelinen noktada, sınırların genel belirsizliği, hareketliliği, çoklu dijital teknolojiler tarafından taşınabilir hale gelmesi, havalimanlarından denizaşırı alanlara, sokaklardan kent girişlerine kadar pek çok yerin sınırlanabilir hale gelmesi ile birlikte, sınır mefhumu, işlevleri, yapılışı, onunla muhatap olan öznelliklerin tasnif ediliş biçimini ve bunun kabul edilip edilemeyeceğini tartışmaya açtı.

Kaynakça

- Amoore, L. (2006). Biometric borders: Governing mobilities in the war on terror. *Political Geography*, 25(3), 336–351.
- Appadurai, A. (1990). Disjuncture and difference in global cultural economy. *Theory, culture & society* 7(2-3), 295–310, <https://doi.org/10.1177/026327690007002017>
- Appadurai, A. (2007). *Hope and democracy. Public culture*. Durham: Duke University Press. http://www.arjunappadurai.org/articles/Appadurai_Hope_and_Democracy.pdf, <https://doi.org/10.1215/08992363-2006-023>
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis, USA: University of Minnesota Press
- Balibar, E. (2002). *Politics and the other scene*. New York, London: Verso Publish
- Barth, F. (1979). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of cultural difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Belcher, O., Martin, L. & Tazzioli, M. (2015). Editorial – border struggles: Epistemologies, ontologies and politics. *Darkmatter*, 5 October 2015, <http://www.darkmatter101.org/site/2015/10/05/editorial-border-struggles-epistemologies-ontologies-and-politics/>
- Brambilla C. & Jones R. (2019). Rethinking borders, violence, and conflict: From sovereign power to borderscapes as sites of struggles. *Environment and Planning D: Society and Space*. 38(2), 287–305, <https://doi.org/10.1177/0263775819856352>
- Foucault, M. (1984). *Architecture /Mouvement/ Continuité, Diacritics* spring, 1986 https://monoskop.org/images/b/b0/Foucault_Michel_1984_1986_Of_Other_Spaces.pdf
- Ghosh, A. (1988). *The shadow lines*. Delhi: Ravi Dayal Publisher.
- Kearney, M. (2004). Classifying and value-filtering missions of borders. *Anthropological Theory*, 4(2): 131–156, <https://doi.org/10.1177/1463499604042811>
- Lewis, M.W., & Karen E.W. (1997). *The myth of continents: A critique of metageography*. Berkeley: University of California Press
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2013). *Border as method, or, the multiplication of labor*. Durham, NC: Duke University Press.
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2011). Borderscapes of differential inclusion: Subjectivity and struggles on the threshold of justice's excess. Balibar E´ , Mezzadra S. & Samaddar R. (ed). in: *The Borders of Justice*. Philadelphia, PA: Temple University Press, 181–203.
- Moretti, F. (2007). *Graphs, maps, tree: Abstract models for literary history*, New York, London: Verso Publish

- Parker, N., & Vaughan-Williams, N. (2012). Critical border studies: Broadening and deepening the 'lines in the sand' agenda. *Geopolitics*, 17(4), 727–733. <https://doi.org/10.1080/14650045.2012.706111>.
- Perera, S. (2007). A pacific zone? (In)security, sovereignty, and stories of the pacific borderscape. Pre Kumar Rajaram and Carl Grundy-Warr (ed) in: *Borderscapes: Hidden Geographies and Politics and Territory's Edge*, Minneapolis, USA: University of Minnesota Press, 201–227.
- Picles, J. (2004). *A history of spaces: Cartographic reason, mapping, and the geo-coded world*. New York: Routledge Press
- Ploeg, I. (2003). Biometrics and privacy: A note on the politics of theorizing technology. *Information Communication & Society*, 6(1), 85-104. <https://doi.org/10.1080/1369118032000068741>
- Rajaram, P.K., & Grundy-Warr, C. (2007). *Borderscapes: Hidden geographies and politics at territory's edge*. Minneapolis, USA: University of Minnesota Press
- Schmitt, C. (2003). *The nomos of the earth in the international law of the jus publicum Europaeum*. New York: Telos Press Publishing.
- Simmel, G. (2009). *Sociology: Inquiries into the construction of social forms*. Ledien; Boston: Brill Publish
- Szary, A.L. A., & Giraut, F. (2015). Borderities: The politics of contemporary mobile borders. Szary, Anne-Laure Amilhat; Frédéric Giraut (ed). in: *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–22.
- Walker, G. (2011). Primitive accumulation and the formation of difference: On Marx and Schmitt. *Rethinking Marxism*, 23(3). 384–404. <https://doi.org/10.1080/08935696.2011.583016>
- Walther, O. J., & Retaillé, D. (2015). Rethinking borders in a mobile world: An alternative model. Szary, Anne-Laure Amilhat and Frédéric Giraut (ed.). in: *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 191–203. https://doi.org/10.1057/9781137468857_11
- Yuval-Davis, N., Wemyss, G., & Cassidy, K. (2017). Everyday bordering, belonging and the reorientation of British immigration legislation, *Sociology*, 52(2), 228–244. doi:10.1177/0038038517702599

Deneme

Türkçede Göç: Sözcükler ve Kavramlar

Dursun Ayan¹

Öz

Bu çalışmada Türkçede göç olgusunu anlatan sözcükler ile kavramların bir dökümü verilmiştir. Türkçede “göç” için doğrudan göç kavramı kullanıldığı gibi diğer dillerden ödünçlenen kavramlar da kullanıldığı için kavramların alındığı diller belirtilmiştir. Bu nedenle, öncelikle, sözcük ve kavramlar Türk dilinin tarihi ve etimolojik sözlükleri (*Drevneturkskiy Slovar, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Codex Cumanicus*) ile eski metin çalışmalarından (*Mukaddimetü'l Edeb. Kutadgu Bilig*) derlenmiştir. Göçün tarih boyutu dikkate alındığında özellikle Osmanlı dil sözlüklerine (*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat ve Kamus-ı Türkî*), göç tarihi araştırmalarına baş vuruluş ve ilgili kavramlar söz dağarcığına dahil edilmiştir. Türkçe yayınlanan telif ve çevri sosyoloji sözlükleri eski ve yabancı dilden kavramları bugüne bağlaması bakımından önemli görülmüş ve güncel göç kavramlarına eklenmiştir. Özel göç sözlüklerindeki kavramlar ile göç araştırmalarında kendini gösteren kavramlar bu çalışmanın son sözcük öbeğini oluşturmuştur.

Çalışma göç kavramı eşliğinde sözlüklere ve yayınlara yapılan bir tür yolculuk olarak dikkate alınmalıdır. Bu yolculukta felsefeden yol metaforu (homo viator) ve tarihten göç örnekleri göçü bir anlam çerçevesine koymaya yardımcı olacaktır. Çalışma göçün sözlükler ile toplum arasındaki ilişkisini kurmaya çalışırken sosyolengüistik bir amaç gütmüştür. Ayrıca göçe ilişkin bilginin toplumsal ve hukuki dönüşümünü göstermeye çalışmıştır. Diğer bir amaç sosyolojik muhayyile (imgelem) oluşturmak için leksiyografik verilere dikkat çekerek sosyolengüistik bir tarz denemektir.

Sözlükler toplumdaki duygu, düşünce ve deneyimlerin dildeki izdüşümlerini göstermektedir. Bu çalışma ayrıca göç sözcüğünün göç kavramına evrilmesinin tarihi bir öyküsüdür. Çünkü, gündelik dil ile bilimsel dil arasındaki ilişki farklı görünüşleri ile kendini gündelik hayata bilgi sosyolojisi ve sosyolengüistik olarak yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın göç tanımı vermek ve göç sözlüğü olma amacı yoktur. Sonuç kısmında, sadece, kısa bir kavram sınıflandırma taslağı oluşturulmuştur. Zihin ve duygu dünyamızdaki göç tahayyülü tarihi ve güncel göçlerle buluşmaya yazgılı gözüktüyor. Farklı bir sosyoloji patikasında iddialı olmayan birkaç adım atmak için bu çalışmada dil ile sosyolojinin socio-historique yoldaşlığına öykünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyolengüistik, Türkçe, sözlük, Osmanlı, Homo Viator

¹ Dr., Sosyolog, e-mail: dursunayan@hotmail.com ORCID NO: 0000-0002-5152-0546

Essay

Migration in Turkish Vocabulary: Words and Concepts

Abstract

In this study, a breakdown of the words and concepts describing the phenomenon of migration in Turkish is given. Since the Turkish origine concept of migration is used for migration in Turkish, and concepts borrowed from other languages are also used, the languages from which the concepts are taken are specified. Therefore, first of all, words and concepts were compiled from historical and etymological dictionaries of the Turkish language (Drevneturkskiy Slovar, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Codex Cumanicus) and studies on old Turkish texts (*Mukaddimetü'l Edeb, Kutadgu Bilig*). Considering the historical dimension of migration, especially references to Ottoman language dictionaries (*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat ve Kamus-ı Türki*) and related concepts were included in the migration vocabulary. Sociology dictionaries written in Turkish and translated into Turkish published in Turkey are considered important because they connect old and foreign language concepts to the present and have been added to current migration concepts. The concepts in the special migration dictionaries and the concepts that show themselves in migration research have formed the last phrase of this study.

The study should be considered as a genre journey to dictionaries and publications, accompanied by the concept of migration. In this journey, the metaphor of the way (homo viator/itinerate man) from philosophy and examples of migration from history will help to put migration into a framework of meaning. While trying to establish the relationship of migration between dictionaries and society, this study also pursued a sociolinguistic goal. This study also tried to show the social and legal transformation of knowledge about migration. Another aim was to try a sociolinguistic style by drawing attention to lexicographic data other than numerical data in order to create a sociological imagination. Dictionaries show the projections of the feelings, thoughts and experiences in the society in the language. This study is also a historical story of the evolution of the word migration into the concept of migration. Because the relationship between everyday language and scientific language reflects itself to daily life as sociology of knowledge and sociolinguistics with different aspects.

This study does not aim to give a definition of immigration and to be a dictionary of immigration. In conclusion, only a brief concept classification outline has been created. The imagination of migration in our world of mind and emotion seems destined to meet historical and current migrations. In order to take a few non-pretentious steps in a different path of sociology, this study emulates the socio-historical comradeship of language and sociology.

Keywords: Migration, sociolinguistic, Turkish, dictionaries, Ottoman, homo viator

Giriş

*İndik Rum'u kışladık çok hayr ü şer işledik
Üç bahar geldi geri göçtük elhamdülillah
Yunus Emre*

*Geldikti bir zaman Sarı Saltık'la Asya' dan,
Bir bir Diyâr-ı Rûm'a dağıldık Sakarya'dan
Yahya Kemal Beyatlı*

*Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim!
Nazım Hikmet Ran*

Türkçede göç olgusu zengin bir söz varlığı üzerinden ifade edilmektedir. Bunun önemli nedenlerinden birisi Türkçenin uzun yıllar geriye giden tarihi ve Türkçeye diğer dillerden ödünçlenen sözcüklerdir (loanwords). Bu nedenle göç söz dağarcığının bir dökümünün yapıldığı bu çalışmada Türkçe dil sözlüklerine, tarih, sosyoloji ve göç sözlükleri ile bazı tarih ve sosyoloji araştırmalarına doğru yol alınacaktır. Bu yolculukta tarih çalışmaları hafızamıza eşlik edecek, bazı felsefi ve sosyolojik soyutlamalar derlenen bu kavramları bir anlam çerçevesine koymaya yardımcı olacaktır. Ulaşacağımız Türkçe sözlükler ve diğer kavram öbekleri ise zihnimizin göç sözcüğüyle, göç kavramıyla buluşmasına kâğıt üzerinde imkân sağlayacaktır. Göç dışındaki bazı kavram ve sözcükler, sosyolojik anlamı nedeniyle, buraya eklenerek bir kavram dağarcığı oluşturulacaktır. Bu çalışma göçün sözlükler ile toplum arasındaki ilişkisini kurmaya çalışırken bir sosyolengüistik amaç güttüğü gibi göçe ve göçmene ilişkin bilginin toplumsal ve hukuki dönüşümünü de göstermeye çalışmaktadır. Çalışma göç kavramlarının sosyolojik evrimi üzerinden hareket eden bir deneme olarak göç sosyolojisine eklenilebilir.

Çalışmada sözlüklerden ve araştırmalarından derlenen bir göç kavram izleği oluşturabileceği düşüncesi bir ön kabul olarak dikkate alındı, çünkü sözlükler toplumdaki duygu, düşünce ve deneyimlerin dildeki izdüşümlerini göstermekte. Bu kabullenışten hareketle sosyolojik muhayyilenin (imgelemin/imagination) ve bilginin oluşmasında sayısal veriler kadar sözlük (leksikografi) verilerinin de yeni bir sosyolojik arayış ve ifade tarzı denenmeye çalışıldı.

Bu çalışma ayrıca göç **sözünün** göç **kavramına** evrilme öyküsü olarak düşünülebilir. Çünkü **gündelik dil** ile **bilimsel dil** arasındaki ilişkinin farklı görünümleri gündelik hayatta kendini bilgi sosyolojisi ve sosyolengüistik olarak yansıtmaktadır.

Yöntem

Dil ve sosyoloji arası bu denemenin şekillenmesinde ilk bilgiler ve esinlenme göç konusundaki önceki sosyoloji ve tarih okumalarından kaynaklanıyor. İlk başta birbirinden kopuk görünen kavram ve sözcüklerin göç çatısı altında buluşturulması sözlüklere olan merak ile buluşunca böyle bir çalışmaya evrildi. Çalışma yöntem olarak bir derleme ve kütüphane çalışmasıdır. İlk olarak *TDK Türkçe Sözlük*'teki genel etimolojik bilgilerden hareket edilerek birkaç etimoloji sözlüğüne (Clouston EDPT, *Drevneturkskiy Slovarı*; Tietze TETTL), tarihî sözlüklere (*Codex Cumanicus*, *Divanü Lugati't Türk*) ve eski metinlerden oluşturulan sözlüklere (*Orhun Yazıtları*, *Kutadgu Bilig*, *Mukaddimetü'l Edeb*) bakılarak göç sözcüğünün izli sürüldü. TDK *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü* halk arasında kullanılan göç sözcüklere yer verdiği için bu sözlüklere de başvuruldu.

Arapçadan ödünçleme göç kavramlarına (*hicret*, *muhacir*, *iskân* vb.) genel olarak Devellioğlu'nun hazırladığı *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* ve göç tarihi araştırmalarından iz sürülerek *Kâmûs-i Türkî ve Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'ne ulaşıldı ve kavram dağarcığı genişletildi. Dağarcığı olabildiğince eksiksiz vermek için belirtilen bu yayınlar dışında aşağıda da görüleceği gibi başka çalışmalara da başvurulmuştur. Daha çok betimsel bir kavram dökümü olan bu çalışmada bazı açıklamalara, sonuç değerlendirilmesine girilmiş olsa da bu durum çalışmanın bir analiz ve içerik yorumu olmasına yetecek seviyeye ulaşmamıştır.

1. Muhayyel Atlı / Yerleşik Göçebe

1.1. Yol-Yürüyüş-Göç

Uygarlık ve bilim tarihi bir kenara bırakılırsa, yıllardır pek çok söz ve yazı, hatta bazı kitaplar “Bilindiği gibi göçebe olan Türk toplumu ...” cümlesiyle başlamıştır. Bu ifadeyi hâlâ olup olmadık bir yerlerde görmek, duymak mümkün. Bu muhayyilenin (imgelemin/imagination) sağladığı socio-historique (tarih-sosyoloji bağlamı) bir düşünsel konfor vardı. Türk tarihi ile ilgili amiyane çoğu bilgi, en azından Anadolu'ya gelene kadar, atın üstünde bir eyer, onun üstünde bir insan, heybesinde ve terkisinde mütevazı bir birikimi göz önüne getiriyordu. Bu imgelem zihnimizde socio-historique bir heybeyi de dolduruyordu. Hatta bu insan tipini ve hayatını o kadar benimsemiştik ki atının eyeri, üzengisi, kantarması, sayısı, kolanı bile insan yapısı değil de sanki Tanrı vergisiydi. Bu yarı hayali insanın at gereçleri üretmek için bile ayağı yere basmıyordu. Ne bir demirci ne bir saraç vardı: Tarih için “hafıza mekânı” deniliyor ya; göçebe Türkün nasıl bir tarihi, nasıl bir mekânı olabilirdi ki? Bu imgelem içinde **göçmek** onun tarihinde bir ana karakteristik, bir yazgıydı. Sanki bu yazgıyı **göçebe** Türk için Tanrı değil tarihçi yazmıştı. Göçerek Anadolu'ya gelen Türkler, şu günlerde o kadar yerleşik ki değişik yörelerden gelen göçmen ve sığınmacı komşuları bile var. “İyi ki gelmişiz” diyese geliyor insanın, yoksa kim ağırlardı 200 yıldır göç tarihinin Anadolu'da soluklanan bu kadar insanını?

Konumuz ve yola çıkış imgelemimiz socio-linguistique ve socio-historique bir göç çerçevesinde olsa da Türk tarihini sadece göçebe bir ulusun tarihi saymak büyük hatalara neden olur. Ayrıntıları bir kenara bırakılırsa, en azından Piri Reis'in haritaları, Uluğ Bey'in astronomisi bunların somutlaşmış kurumları olan tersaneler ve rasathaneler, Sinan'ın eserleri bile çok şey söyleyecek niteliktedir.

Eski Türkçede yerleşiklik ve şehirleşme için *ordu*, *balıg*, *kent*, *köy* gibi kavramlar kullanılmıştır. Çinliler kale ile çevrili yerleri kuşatmakta ve tarım arazilerini fethetmekte mahir olduklarından "Türk devletlerinde ve Ortaasya'da yüzyıllar boyunca şehirler ile büyük ziraat bölgelerini elden kaçırmamak için büyük savaşlar verildiği" ifade edilmektedir (Ögel, 1985, s. 143) Tarihi Türk göçünün varoluşsal (egzistansiyal) bir anlamı belki de bu bağlamda yaşıyordu: komşuluk ve düşmanlık. Bugüne kadar Anadolu'ya göçlerin arkasında da benzer bir diyalektiğin izlerini sürmek hiç de zor olmayacak. Faruk Sümer (2019) Moğolistan'da yapılan kazılarda etrafı çevrili yerleşimlerin bulunduğunu ama buralarda Hunların namı hesabına çalışan Çinli tutsakların kaldığını belirtir. Bir dönem şehirde oturmak arzusu duymayan bazı Türk kavimlerin IX. ve X. yüzyılda şehir kurdukları belirtilse de bu durum Göktürkler için VI. yüzyılda gerçekleşmiş, VIII. yüzyılın ilk yarısında Ordu Balıg şehri tarihlere geçmiştir.

1.2. Varoluş İmkânlarının Sırrı

Göçün felsefi yönüne uzun uzadıya girilmese de J. P. Sartre'ın Varoluşçuluğundan savaş ile ilgili şu ifadelerle Çin ve Türk erken tarihi açısından kulak kabartmakta fayda var:

... Bu noktada Sartre, tarihsel bir eylemi anlamada tek bir savaşı anlamayı örnek olarak verir. Ona göre tek bir savaşı anlamak, başkasının praksis'ini kendine özgü nesnellikteki içkinlikte kavramak demektir. 'Çünkü bir projenin diyalektik anlaşılabilirliği başkasının projesini anlamaya dayanır.' Düşmanımı kendimle, kendimi düşmanım aracılığıyla anlıyorum. Başka bir ifadeyle düşmanımı, ona karşı kendimi korumak için ürettiğim eylemle içten ve doğrudan anlıyorum. Doğrudan ve içten anlamak, başkasının praksis'ini onun amaç ve araçlarıyla kavramak demektir. Bu nedenle, başkasını ortadan kaldırma projesi olarak savaş, başkasını anlamada bir derinleşmedir (Ürek, 2006, s. 112).

Göçler tarihinin maddi ve coğrafi özüne eşlik eden savaşlardaki hikmet ve/ya sır buralarda bir fon oluşturmaktadır. Türklerin Anayurt'tan göçünde, kuraklık ve arazi verimsizliği ilkokul kitaplarından itibaren öğretilen diğer bir konudur. Göçe, insan-doğa diyalektiği açısından bakıldığında, pek çok örnek kendini göstermekte. Örneğin, insan-doğa diyalektiğinde İrlanda Patates Kıtılığı (Gorta Mór /Drochshaol) ve göç akla gelmektedir. Türklerin hayvancılığı ve Orta Asya'nın otlak ihtiyacını karşılayamaması bir göç gerekçesi olarak kendini göstermiş olabilir.

Ögel'in eserinde (1985) yerleşik hayatla ilgili ciltler dolusu bilgi yanında yaylak, yurt, hayvancılık, avcılık ve yemek hakkında bilgiler de bulunuyor. Göç ve göçebelik üzerinden devam edilirse; **yaylak-kışlak** gibi iki coğrafi dış mekân **yurt** ve **ev** gibi iki iç mekân bu eserde ve diğer sözlük ve metinlerde kendini göstermektedir. Kültür tarihinin ilk evrelerinde göçebelik simgesi olan yurt sökülüp-takılan, taşınabilir ergonomik çadır olarak bir ev mekânını ifade ederken zamanla anlam genişlemesiyle birlikte yerleşikliğin en üst seviyesi olan vatan kavramına evrilmiştir. **Yurt+taş** kavramı artık göçebelikten çok öte, yerleşik tarih bilincini, hatta bir yerleşik ulus ideolojisini anlatmaktadır.

Tarihin Asya'dan Anadolu'ya göç eden göçebe aktörleri, Anadolu'daki serüvenlerinde **yürükler/yörükler** adıyla yüz yıllardır bir yerden bir yere göçerek, yürüyerek bir hayat sürdürmüşlerdir. Hatta bazı bölgelerde hızlı koşan atlar ve gayretli insanlar için **yöğrük** denilmesinin arkasında bir at imgesi kendini saklamakta. Göçer Türkmenlerin şehirde yaşayan akraba ve komşularına "tembel; şehirlerden çıkmayan bir kısım Oğuzlar" anlamında **yatuk** (TDK, Divanü Lügat-it Türk Dizini) demesinde bir yerleşiklik eleştirisi sezilmektedir.

Göçmek, varoluşsal anlamda, bir "proje", ve "eylem" olarak bir yola çıkmaktır. Yola çıkan ise yürümektedir. **Göçmek, yürümek, yola çıkmak** sözcüklerinin hayat içinde zamanla kavramlara evrildiği görülmekte. İnsan göç olgusunu kendine konu edinince göç "söz" olmaktan çıkıp "kavram" hanesine yazılıyor, sanki bir müzisyenin fa anahtarından sol anahtarına nota göçürmesi gibi normal sözlüklerden mesleki sözlüklere göçürülüyor.

Bugün okuryazar kuşaktan bazıları, kadim göçlerin öznesi olmasa da iç göçlere bir ölçüde şahitlik etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki çağdaş göçlerin öznesi olan aile büyükleri hatırı sayılır bir durumda. Bu nedenle göç bir araştırma nesnesi olsa da bir kısım araştırmacı, aileleri nedeniyle, göçün öznesi olmuştur. Bu durum göç olgusunun içten okunmasını sağladığı gibi iletişimsel sosyoloji (Kasapoğlu, 2016) açısından araştırmacıya bazı imkânlar sunabilir. "Yolda olan insan" ister bir yerden bir yere göçsün ister bilimsel ve felsefi anlamda ister mesleki ve diğer varoluşsal anlamda bir konu ve/ya iş üzerinde gayret gösterebilir bu onun insanlığını eylem ve düşünce olarak dışa yansıtır. Türk tarihinin göçebelikle indirgenmesi çoğu zaman büyük hatalara neden olurken bu göçme hâli bir insan aktı/ eylemi olarak **yolda olmak** ise göç, yaratıcılığını ontolojisinde barındırmaktadır. Bugün "yolda olanlar," göçenler sosyoekonomik, sosyopolitik sorunlar eşliğinde büyük bir insanlık öyküsünü yaşatmakta: yolları Türkiye'ye veya Türkiye'den başka bir yere düşse de.

1.3. Göçmen kuşlar gece + konu

Türk insanının at ve yürüyüş olarak simgeleşen Asyatik göçü yıllar sonra yerini kuş ve konmak ile simgeleşen Anadolu'da iç göçe bırakmıştır. Söz üzerinden gidilirse **gece+konu** kavramındaki sözlerde ilginç bir hareket

kabiliyeti, cevvalik ve alelacele bir yerleşme (konma) sezilmektedir. Bu konmanın konan açısından bir meşru gerekçesi olsa da bu konmayı gece el ayak çekilince gizlice yapması yerleşilen yerin sahipleri ve/ya yetkilileri açısından meşru olmayan bir fiili duruma işaret etmektedir. Bu cevval göç ve yerleşme durumunda göç sözü hiç geçmese de Gecekondu **iç göç** demektir. Söz bir kuş metaforuyla yolu, uçuşu ve konmayı çağrıştırmakta. Türkçede “uçmak”ın “cennet” anlamı da hesaba katılırsa göçmeyi göze alan, yuvasından uçan kuş muhayyilesindeki **uçmak**’a da gelmiş oluyor. **Yolda olarak** gurbetçi; pratiğin, praksisin içinde ve Jaspers’i kışkındıracak kadar bir felsefenin, hikmetin peşindedir. Atıyla cennet gibi otlaklar ve sulaklar arayan Asyatik Türklerin yeni cennet arayışı Anadolu’da kuş sembolüyle ifade edilmekteydi. Kuş uçuşunun özgürlük çağırışımı sağladığını bazı şiir metinlerden izlemek mümkündür. Kaldı ki sosyoloji literatürünün hatırı sayılır gecekondu araştırmaları külliyatı (Gökçe 1976; Heper 1978; Karpaz 1976; Keleş 1983; Şenyapılı, 1977, Şenyapılı 1985; Tolan 1977; Yörükân, 1968) bu cennet arayışındaki gurbetçileri anlamının kutlu bir temasından öte ne olabilir ki? Bugün gittikçe önemli bir sayıya ulaşan Suriyeliler ile ilgili göç/sığınmacı araştırmaları da sosyologlar için “aynı yorgun alışkanlık içinde” devam etmiyor mu zaten? 1860’larda imkânlar uygun olsaydı aynı şekilde Kafkas göçleri araştırılıp incelenmeyecek miydi?

Felsefede zaman zaman dile getirilen **yolda olmak** aslında bir insan fenomenini anlatmada **göç**’ü kapsamıyor mu? Tarih ve sosyoloji adına evcilleştirmek istediğimiz göç daha geniş anlamda, insanın bir canlı türü olarak kendini var etmesi adına yaptığı bir şey değil mi? Felsefi antropoloji insanı tepeden tırnağa tüm yapıp etmeleriyle/aktlarıyla anlamaya, anlatmaya yeltendiğinden beri göçmeyi de “yolda olmak” diye kavramlaştırıp felsefe diliyle kestirip atmış mıdır yoksa?

İlk kez Karl Jaspers [1883-1969] tarafından dile getirildiği belirtilen “Felsefe yolda olmaktır” ifadesinde geleceğe bir akış, bir yön vardır (Aydın, 2006, s. 14). Martin Heidegger [1889-1976] ise “Filozofun yolu, önünde değil, arkasındadır.” diye ekleme yapar. Türklerin göçünde somutlaşan praksis bağlamında konuya bakılırsa bugünün Anadolu gurbetçiliği (iç göçü) geleceğin yönüyle ivmesi geçmişin praksisidir, denebilir. “Gabriel Marcel’in [1889-1973] “bir sırı yürüyen” adamı “**homo viator** bir varlık”a varlık için yürümüyor muydu (Bayraktar 2017, s. 201), Marcel’in yürüyüşü ile Âşık Veysel’in “Gidiyorum gündüz gece” demesi bir varoluş ve varlığa gidiş miydi (Bayraktar, 2017, s. 201), Âşık Veysel “Bilmiyorum ne haldeyim” vurgusuyla hem bu gidişte bir sırrın olduğunu hem de bu yürüyüşün mahiyetinden dolayı böyle olduğunu belirginleştiriyordu. Sır yürümek büyülü bir kavram olsa da yürüyüş son derece somut ve seküler bir hayatı ortaya koymaktadır; hele ki konu göç ise.

2. Türkçe Sözlüklerde Göç

2.1. Sözcükten Kavrama Lengüistik Evrim

Türkçede göç olgusuna işaret eden dil, sosyoloji, tarih ve göç sözlükleri ile bu konudaki yayınlardan taranan kavramların dilbilim ve bilgi sosyolojisi açısından bazı işlevleri var: 1-) Sözlükler bir kavramın tarama ve derleme sözlüklerinden mesleki sözlüklere doğru evrimini ortaya koymakta. Bunun güzel bir örneği TDK *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*'nde bir sözcük olan *göç*'ün TDK'nın yayınladığı Özer Ozankaya'nın *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde kavram olarak yer almış olması ve ilgili diğer sosyolojik kavramlarla burada buluşmasıdır. Yani sözcükten (kelime) kavrama (mefhum/terim) giden bir yol. Sosyoloji sözlüklerinde halk dilinden ve eski yayınlardan faydalanılarak yeni kavramlar üretilmektedir. Bu durum bilim dilinin Türkçeleşmesi açısından da kıymetli. 2-) Mesleki sözlükler, örneğin Hilmi Ziya Ülken'in *Sosyoloji Sözlüğü* (1969) ile Ozankaya'nın *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü* (1975) Orhan Hançerlioğlu'nun (1986) *Toplumbilim Sözlüğü* kavramlara yabancı dilden karşılıklar vererek okuyucuyu uluslararası terminolojiye bağlamakta. 3-) Bu yol Uluslararası Göç Örgütü tarafından yayınlanarak Türkçeye çevrilen *Göç Terimleri Sözlüğü* ile daha ayrıntılı bir birikime ulaşmaktadır. (Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü, 2019). 4-) Özel amaçlı, ayrıntılı ve yabancı dillerle karşılaştırmalı göç sözlüklerinde hem sözcük sayısı artmakta hem sosyoloji-hukuk arası mesleki ayrıntılar su yüzüne çıkmakta. 5-) Yabancı dilden çevrilen sözlükler, örneğin Gordon Marshall'ın *Sosyoloji Sözlüğü* (Marshall, 1999), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* (Borlandi ve ark, 2011) Türkçede olmayan ama uluslararası literatürde bilinen kavramları dikkate almaya, bunlara karşılık bulmaya çevirmeni teşvik etmekte. 6-) Tarihi ve etimolojik sözlükler bir sözcüğün şekil, ses ve yapı değişikliğini göstermekte. 7-) Türkçeye diğer dillerden ödünçlenen (loan word) sözcük ve kavramların köken ve Türkçeleşme serüvenini tanıklarıyla gösterebilmektedir.

Sözlüklerden toplum hayatına doğru yöneldiğimizde socio-historique durumlar kendini göstermektedir. Örneğin bu sözlükler **göç** yanında, toplumun **mübadil, muhacir, sığınmacı** gibi kavramların tarih içinde kullanılmasını gösterdiği gibi göçmenleri ayırt etmenin sosyolengüistik bir ifadesi ve hukuki terminolojinin halka yayılmasına dikkat çekmektedir. Resmî ve uluslararası hukuk karşılıkları ne olursa olsun halkın göç için kendi ifadelerini kullanması sözlükler ile halkın kullandığı adlandırmalar arasındaki farkı görmesi bakımından işlevseldir. Örneğin Lozan Anlaşması ile Türkiye'ye gelen **mübadiller** için halk muhacir/macir demekte ısrar ederken 1989'da Bulgaristan'dan gelenlere **göçmen**, onlara yapılan evlere **göçmen evleri, göçmen mahallesi** demeyi tercih etmiştir. Bazı durumlarda aynı yıl gelen göçmenlere Türkiye'nin bir yerinde muhacir bir yerinde göçmen denilmektedir. Anadolu insanı **Çerkezler** ve **Çeçenler** için göçmen veya muhacir demeyip onları kavimleriyle anarken Kafkasya'dan gelen bazı Türk boyları için **93 Muhaciri** demeyi tercih etmiştir. Kafkasya'dan göçmen kendileri için yazılı metinlerde "diaspora" kavramı kullansalar da daha çok **Abzeh, Abaza, Kabartay** gibi boy

adlarıyla kendilerini tanımlamakta. Bugün için göçmen ve sığınmacı denmeden halk arasında **Suriyeli** ve **Afgan** denildiğinde herkesin neyi kast ettiği anlaşılmakta bu da bir ölçüye kadar etnometodolojik mutabakatı ortaya koymaktadır. Farklı sosyolojik birimlerde **Manav, Arnavut, Rumelili, Giritli** demek göçmenliği ifade etmek için yeterli görülüyor. Osmanlı göç araştırmalarında **şarkiyân, an şark âmed est** (Demir, 2021, s. 99), **Erzincanî, Kemahî** gibi kullanımlar da çalışmalarda yer almaktadır (Demir, 2021, s. 121).

2.2. Türk Dil Kurumu Sözlüklerinde Göç

TDK uzun yıllar süren çalışmalarla gündelik hayatta kullanılan sözcükleri TDK *Derleme Sözlüğü*'nde, Türkçede XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Türkiye Türkçesi ile yazılmış eserlere yansıyan sözcükleri TDK *Tarama Sözlüğü*'nde bir araya getirerek iki öbek sözlük hazırlanmıştır. *Derleme Sözlüğü*'nde ve onu tamamlayan diğer derleme çalışmalarında *göç* sözünün Anadolu'da "göç" ve "ev eşyası" anlamında kullanıldığı gibi "üzüm sıkılan tekne" ve "et dövülen kütük" anlamında kullanıldığı da görülmekte, **mâcir** sözü ise "muhacir" anlamında kullanılmaktadır. *Tarama Sözlüğü*'nde ise **göç**: "1-) Kervan, kafile, 2-) Merhale, 3-) Sefer." Örnek cümlelerle ise şöyledir: "Âsitane kapısından taşra çıktı üç adımda ulemanın göçüne erişti", "Çarşamba suyunun üzerinde gördü, Dânişmendler göçlerini çekip giderler", "Göç zamanı geldi, develerini getirdiler yüklerini bağladılar". Diğer sözcükler şöyledir: **göçgünci [köçkünci], göçlük, göçmel** (TDK, Yeni Tarama Sözlüğü).

TDK'nin her baskıda genişleterek hazırladığı *Türkçe Sözlük* ise okuryazar kesim için standart Türkçe dağarcığı bir araya getirmekte, aynı zamanda sözcüklerin kökeni hakkında bilgi vermektedir. **Göç** sözü Türkçe olduğundan etimoloji notu düşülmeden şöyle açıklanmaktadır: "1-) Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret, 2-) Evden eve taşınma, nakil, 3-) Taşınma sırasında götürülen ev eşyaları, 4-) Kuşların, geyiklerin, yarasaların, bazı balık ve böceklerin mevsim, iklim, besin miktarı vb.ne göre çevre değiştirmeleri." **Göçmen** için ise şu anlamlar verilmektedir: "1-) Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir, 2-) Sıcak iklimli ülkelere giden (hayvan)." **Göçebelik**: "1-) Göçebe olma durumu, göçerlik, 2-) Bir toplumsal birliğin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilmek üzere düzenli aralıklarla yer değiştirme geleneğinde veya alışkanlığında olması." **Göçürmek** ise Sözlük'te şöyle ifade bulur: "1-) Göçmesine sebep olmak (**köygöçüren**), 2-) Çökertmek, 3-) Yiyip bitirmek, 4-) Bitkileri yerinden çıkarıp başka yere dikmek." (TDK Türkçe Sözlük-2011). Ayrıca göç ile ilgili deyimleri ve türetmeleri veren Sözlükten bazı örnekler: **Göçelge**: göçülen yer, **göçeri**: sürekli yer değiştiren, "**göçerlik**": göçebelik, **göçkün**: göçecek duruma gelmiş (ev), **göçebe**: yaşı ilerlemiş kimse."

2.3. Bazı Türkçe Eski Sözlüklerde ve Etimoloji Sözlüklerinde Göç

Bu sözlükler genellikle dilbilimcilerin Türkçenin ilk dönemlerini ve etimolojisini dikkate alan çalışmalarda başvurdukları sözlüklerden seçilmiştir. Amaç göç sözcüğünün sözlüklerdeki yansımalarını hatırlamak olduğu için çok ayrıntıya girilmemiş, analizler sınırlı tutulmuştur. Söz konusu sözlüklerden birinci öbek *Orhun Yazıtları*, *Kutadgu Bilig* gibi Eski ve Orta Türkçe yazılı metinleri inceleyenlerin ortaya koydukları söz dağarcığını içermektedir. İkinci öbek *Codex Cumanicus*, *Divanü Lugati't Türk* ve *Mukaddimetü'l Edeb* gibi Türkçe sözcüklerin diğer dillerdeki anlamları dikkate alınarak hazırlanan sözlüklerdir. Üçüncü öbek yerli ve yabancı dilbilimciler tarafından hazırlanan Türkçe etimoloji ve dil tarihi sözlükleridir. Bu sözlükler, aşağıda görüleceği gibi, ilk yazılı sözlük ve metinlere dayanmakta, bazılarında göç sözü ile ilgili örnek cümleler verilmektedir.

Sovyet Türkologlardan Nadalyev-Nasılov-Tenişev-Şarabek tarafından hazırlanan *Drevneturkskiy Slovar*'da (s. 311) *Divanü Lugati't Türk*'den (*Sü köçti* = Asker/ordu yürüdü) ve *Kutadgu Bilig*'ten (*uluştın ulışqa köçigli kişi*) (Bkz. 4814 nolu beyit) örneklerinde **göçmek**, bir yerden bir yere gitmek anlamlarıyla yer almaktadır.

İngiliz Türkolog ve devlet adamı Sir Gerard Clauson [1891–1974] da 13. yüzyıl öncesi Türkçeyi ele aldığı etimoloji sözlüğünde (Clauson EDPT) göç'ün köç şeklinde yazıldığı görülmektedir. k/g ses değişmesi bazı sözcüklerde bugün de kendini göstermektedir. Bu nedenle **köç** ve **köçmek** ile ilgili (Clauson EDPT, ss. 693-699) sözcükler ve açıklamalar şöyledir: Clauson **köç**: (g-): “migration” sözcüğünün göç olarak modern dillerde ve Güney Batı Türkçe dillerinde yaşadığını söyler. Türkmençe: göç. Karahanlı Türkçesinde köç olarak gösterilmekte ve Arapça karşılığı “al-za'n val irtihal (= migration, emigration) verilmektedir. Kullandığı cümle örneği *Divan-u Lügati't Türk*'den “*Sü: köçti* (= the army marched off: asker bir yerden bir yere yürüdü) şeklindedir. *Köçün öndün ıdsa eter uz işi cümlesini* (A man who travels from one city to another) (maneges his affairs skilfully) şeklinde açıklar. Çağatay Türkçesinde *köç*: (naql wa harakat), Harezmi Türkçesinde köç: (migration); Kıpçak dilinde kö:çbe (= amıru'l qıfl: the leader of the caravan) gösterilmektedir. Houtsuma'nın Türkçe-Arapça sözlüğünden de (*göç*) kö:ç ve köç sözcüklerini örnek getirir. Osmanlı Türkçesinden örnek aldığı sözcük bugün Anadolu Türkçesinde kullanılan şekliyle göç olarak görünmektedir (Clauson EDPT, s. 693). **Köçmek** fiilini de Clauson şu örneklerle açıklamaktadır: (= to charge one's abode, migrate; with some extending meanings like to be nomadic, methaphoric to die: bir meskenden diğer meskene geçmek, göçmek, geniş anlamıyla ölmek). **Köçe:r, köçme:k, kö:çütçi**: (= tüşüp köçgölük: the man who lodges there must travel on) örnekleriyle açıklar, göç'ü fiil olarak açıklarken zaman zaman Türkçe-Arapça karışıklıklarını kaynak eserlerden aktarmakta Osmanlı dönemi için **göçmek** (= to depart, migrate) örneğini vermektedir. **Köçüt** (= something migrate or travel, a caravan horse: gezen veya göç eden şey, pratikte kervan atı)dir. Sözcüğün **kûcat, köçütçi, kölük** şeklindeki kullanımlarını belirtir.

Kutadgu Bilig'den: köçüt teg bolur kut tübi ham özi (= the fundamental character of fortune is like that of a caravan horse, i.e. it never stays long anywhere) örneğini vermektedir. **Köçütçi** karşılığı olarak “kervan atı süren” deniliyor. Ayrıca metafor olarak ölüm bu çerçevede dile getirilerek *Kutadgu Bilig*'den örnek verilmektedir. **Köçgün** (= migratory: göçmen), **köçrüm** (= a single event causing migration: göçe neden olan bir olay) şeklinde anlamlandırılmıştır. **Köçürmek** (= evinden kaçmaya neden olmak) diye anlamı açıklanırken ol anı: evdin köçürdi cümlesi örnek gösterilmiştir. *Köçürmek* sözünün ayrıca bir kitabı başka bir yere yazarak geçirmek anlamını belirtmekte ve şu cümle örnek verilmektedir: (*ol bitig köçürdi = he copied (nasaxa) the book*). Kervan atı sürmekle ilgili olarak da (*ol köçüt köçürdi = he moved the caravan horse from one place to another*) örneğini vermektedir.

Clauson'un verdiği örnekleri Türkçede iki ayrı *Kutadgu Bilig* metin çalışmasından izlemek mümkündür (*Kutadgu Bilig-I Metin*, Arat.,1991) (*Kutadgu Bilig-II Çeviri*, Arat, 1988) (*Kutadgu Bilig-Metin*, Kaçalin, 2008).

İsmet Zeki Eyuboğlu *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* adlı çalışmasında göçün eski Türkçe köç ile ilgisine değinerek göç, göçmen, göçer gibi sözcüklere açıklama getirmekte ve diğer sözlüklerde olmayan **göçelge** sözüne “göçülen yer” karşılığı vermektedir (Eyuboğlu, 1988).

Andreas Tietze'nin *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*'nda (Tietze TETTL) göç için “eşyalarla taşınma, muhaceret” anlamı verilmekte ve TDK *Tarama Sözlüğü*'ndeki örnekler aşağıda görüleceği gibi, genişleterek açıklanmaktadır. En son yayınlanan Türkçe etimoloji sözlüğü olduğu için ayrıca diğer sözlüklere yaptığı yönetimlerle bu çalışmada faydalanılmıştır.

Divanü Lügat-it Türk Dizini (1972), *Mukaddemetü'l Edep* (1993), *Codex Cumanicus* (2015) gibi klasik sözlüklerde göçle ilgili dağarcığı daha erken dil evrelerine doğru genişlediği görülmektedir.

Sözlük yazarlarının doğum tarihleri dikkate alındığında Kâşgarlı Mahmut (1008-1102) *köç* sözcüğünü *Divanü Lügat-it Türk*'e ilk kayıt eden bilgin olmalıdır. Zamahşari (1075-1164) yazdığı *Mukaddemetü'l Edep* adlı eserinde sözcüğü *köç*, *köç+mek*, *köçmek* şeklinde verirken 13. ve 14. yüzyıllarda Karadeniz kuzeyinde şekillenen Türkçe-Latince sözlük *Codex Cumanicus*'ta *köç*, *köçürmek* **k/g** ses değişimiyle bugünkü anlamında yer almaktadır.

Türkiye'de hazırlanan *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*'nde (Toparlı vd., 2003) *köç* ve *köç+mek* ifadeleri geçmekte ve kaynak olarak *Kitâbu Bulgatü'l Müştâk fî Lugatit Türk ve'l Kıpçak*, *İrşâdü'l Mülûk ve's Selâtîn* ve *Kitabü'l İdrâk li Lisanü'l-Etrak* adlı eski sözlüklere referans verilmektedir. Bunlardan *Lisanü'l-Etrak*'ı 1312'de Kahire'de, Endülüsgirnatalı dilci Ebû Hayyân'ın Türkçe-Arapça olarak hazırlaması Türkçenin bilinirliği açısından önemlidir.

3. Bazı Osmanlı Tarihi Çalışmalarında ve Osmanlıca Sözlüklerde Göç Kavramları

Göç'ün Türk dili tarihi ve etimoloji sözlüklerinden izlerini sürerken önemli bir kısmı Türkçeye Arapçadan ödünçlenen (loanword) sözler ve kavramlar öbeğinin Osmanlı tarihinde zenginleşerek hayatlarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Öncelikle Osmanlıcada dini kitaplar ve hikmetli kıssalar üzerinden Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Muhammet ile ilgili aktarılan kıdemli **göç** ve **gurbetlik** kavramlarını Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kuran-ı Kerim'den hatırlamak gerekir. Örneğin Hz. Musa'nın Mısır'dan çıkması (Ar. çıkış, isyan, ayaklanma) **huruç** (Yun. Exodus, Lat. exodus) olarak adlandırılmaktadır (Kitab-ı Mukaddes, 1991).

İslam Tarihi'nde Hz. Muhammet ve arkadaşlarının Mekke'den Medine'ye (Yesrib) 12 Rebülevvel (24 Eylül 622) tarihindeki zorunlu göçüne özel bir kavram olarak yazılı metinlerde ve halk ağzında **Hicret** (Ar. hecr = terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek) denilmektedir (Önkal, Hicret). **Hicri Takvim** ise bu göçü başlangıç kabul eden takvim olarak Osmanlı tarihinin vazgeçilmezdir. Bugün göçenler ile misafir edenler arasında oluşturulmak istenen ütopyik ideal dayanışmaya İslam tarihine telmihte bulunmak amacıyla kullanılan **muhacir** ve **ensar** kavramları buradan kaynaklanmaktadır (Kur'an: Haşr/9-10; İsra/76-77; Ankebut/56-60; Bakara/218; Enfal/72-75; Tövbe/40, 100).

3. 1. Osmanlı Tarihi Çalışmalarında Göç Kavramları

Uzun Osmanlı tarihi Osmanlı devletinin bürokratik yazışmalarında kullandığı göç kavramlarını eksiksiz vermeyi zorlaştırmaktadır. Ancak yapılan yayınlarda Osmanlı göç kavramlarının sosyolojik boyutlu göçler ve kişisel göçler/sürgünler için hatırı sayılır bir düzeyde olduğu görülmekte. Bu terminolojinin hemen hemen hepsi Arapça kökenli ve zamanla muhacir örneğinde olduğu gibi halk ağzına geçmiş. Osmanlı göç terminolojisinin sosyolojik, ekonomik ve hukuki nitelikte olduğunu anlamak zor değildir. Bu terminoloji göçler ve savaşlarda ortaya çıkan hukuki koşullar nedeniyle Cumhuriyet döneminde yenileri eklenerek kullanılmaya devam etmekte, sosyoloji ve göç sözlüklerinde takip edilebilmektedir.

Burada iki kavram öbeği oluşturulmuştur: Birincisi belli başlı göç ve iskân olayları dikkat alınarak yapılan tarihî okumalarından, ikincisi ise Osmanlı araştırmacılarının kitap, makale ve internet sayfalarından derlenenler. (Erdem, 2018; İpek, 1999; Kaygısız, 2020). Ancak bu ikinci öbeğe Devellioğlu'nun (2009) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'i dikkate alınarak kavramların kökeni ve ilgili diğer kavramlar eklenmiştir.

Osmanlı kuruluş aşamasında Balkanlara devlet eliyle nüfus yerleştirip iskân edilmesi **kolonizasyon** olarak (Barkan, 2021), terk edilmiş toprakların iskâna açılması ve zenginleştirilmesi için ülkenin belirli bir yerinden nüfusun bu bölgelere yerleştirmesi **şenlendirme** olarak (Halaçoğlu, 2000), (Erdem, 2018, s. 8) göç terminolojisine geçmiş. **Derbent Teşkilatı** (Erdem, 2018, s. 8), **bekâr odaları** (Çokuğraş, 2016), **yol hükmü** olarak bilinen **mürur tezkiresi** de (Kütükoğlu, Mürur Tezkiresi) göç bağlamında kendini gösteren özel kavramlardan.

“İskân” göç ile ikiz bir kavram olarak öncelikle Malazgirt Savaşı ve Anadolu’nun fethi ile başlayan yerleşim için kullanılmaktadır. Ar. Sükûn (=sakin kılma, oturma, ev sahibi etme; yerleştirme) ve mesken (maskan), meskûn (maskûn=bir yerde oturmak) kavram niteliğindedir (Devellioğlu, 2009). **İskân**’nın akla gelen özel kullanımı Cevdet Paşa Tarihi’nde ve Tezakir’de (Cevdet Paşa, 1964) anlatılan Toros Türkmenlerin Çukurova’ya yerleştirilmesidir ki Dadaloğlu türkülerinde: “Belimizde kılıcımız kirmani/Taşı deler mızrağımın temreni/ Hakkımızda devlet etmiş fermanı/Ferman padişahın dağlar bizimdir” dizeleriyle ifadesini bulmuştur (Ayan, 1999). Buradaki iskân **zoraki göç, zorla yerleştirme, göçe zorlanma** şeklinde Osmanlının farklı dönemlerinde kendini göstermiştir (Akdağ, 1975), (Orhonlu, 1987), (Halaçoğlu, 2009). İskân “yurt dışından gelen veya getirilen farklı sosyolojik grupların yerleştirilmesi” için de kullanılmıştır.

Türkçede halk arasında, tarihî metinlerde ve edebî eserlerde çokça kullanılan **muhacir** Ar. “göçmen, göç eden, bir ülkeden kalkıp bir başka ülkede yerleşen”, **muhâcirîn** “göç edenler”, **muhaceret** “göç” anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2009). Muhaceretin iki ana kaynağı var: Birincisi (Rumeli) ve Kafkasya’dan Türk topraklarına gelenler; ikincisi ise Batı ve Doğu Cephesi’nde Rus sınırına yakın yerleşik nüfustan savaşlar nedeniyle iç kesimlere göçenler. Anadolu’ya başka yönlerden gelenlere de genellikle muhacir denmektedir.

Anadolu’ya Şeyh Şamil [1797-1871] Rus mücadelesi ve Kırım Savaşı [1853-1856] nedeniyle gelenler için de *muhacir* denildiği anlaşılmakta. **Ahıska Türkleri, Kazan ve Kırım Tatarları** gibi Rusya-Türkiye arası özel anlaşmalarla iskân edilenler, katliam ve sürgünlerden kaçanlar, hududa yakın yerlerde oturanlardan karşılıklı olarak sınır geçenler hatırat ve tarih literatüründe *muhacir* olarak geçmektedir.

Hicri/Kameri takvime göre 1293 yılı (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşlarında hem doğu hem de batı cephesinden Türk topraklarına gelen göçmenlere **93 Muhaciri** denilmekte, bunların torunlarının diğer göçmenlerden ayırt edilmek için kendilerini böyle tanıttıklarına şahit olunmaktadır. 1916’da Erzincan’ın Ruslar tarafından işgaline kadar devam eden savaş yıllarında Rus Sınırı-Erzincan arası bölgeden İç Anadolu’ya göçenler de muhacir olarak değil de daha çok *Erzurumlular, Karşılılar, Erzincanlılar* diye geldikleri ilin adıyla anılmaktadır.

Tehcir Kanunu (1915)’unda somutlaşan **Tehcir** Ar. hecr sözcüğünden türetilmiştir ve **hicret** sözcüğünde olduğu gibi zorunlu göç anlamındadır. Asıl adı “Savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı gelenler için asker tarafından uygulanacak önlemler hakkında geçici kanun” [13 Receb 1333/27 Mayıs 1915] olsa da halk arasında Geçici Sevk ve İskânı Kanunu (The Temporary Law of Deportation) ya da Tehcir Kanunu olarak bilinmektedir (Beydilli, İslam Ansiklopedisi). Türk ve Ermeni tarihinin önemli olaylarından.

3.2. Kâmûs-i Türkî'de ve Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Göç

Göçle ilgili Osmanlı yazar ve bürokratlarının kullandığı ifadeler, tarih çalışmalarından çıkan kavramlar, kurum isimleri Osmanlı dönemi sözlüklerde de kendini göstermektedir. Burada Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-i Türkî* ve M. Z. Pakalın'ının *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde yer alan kavramların bir dökümü verilmiş, ancak çok kullanılan Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ındaki kavramlar bütün bu çalışma boyunca ilgili yerlerde kullanıldığı için ayrıca ele alınmamıştır.

Osmanlı döneminde hazırlanan sözlüklerden bazıları Latin Harflerine aktarılıp yayınlansa da burada hepsi incelenmeyip, tarihçi ve edebiyatçılarca itibar edildiği için Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-i Türkî* adlı eserindeki (Sami, 2021) göçle ilgili kavramları ve örnek cümleler buraya sıralanmış, bu çalışma metninde yer alan daha önceki tekrarlardan kaçınmaya çalışılmıştır. “göç: 1-) **Rihlet, intikâl, hicret.** 2-) **Taşınma, nakl-i hâne.** 3-) Bir yerden haymeleri (çadırları) kaldırıp başka bir yere konma. 4-) Kaçma, saklanma, erkeğe görünmeme (**kaç-göç**). 4-) Ev eşyası, mefruşat ve mutfak vesaire evanisi. 5-) Göç-oba. Bundan münharif **göçâbe, göçâve.** 6-) Deve hevdedi (kadınları taşımak için deveye yüklenen mahfil). Ayrıca Şemseddin Sami **göçebe, göçen/göçgen** (tavşan), **yer göçgeni** (köstebek), **göçünmek** (ölmek, vefat, irtihal etmek), **göçmek, göçük** sözcüklerini açıkladıktan sonra **göçürmek** sözüne bilinen anlamları dışında (hırsıyla yemek yemek, yutmak) anlamını vermektedir. Göç için belirtilen bu anlamlar bugünkü TDK *Türkçe Sözlük*'teki anlamalara yakın olmakla beraber örnek cümlelerde dönemin dil özelliği kendini göstermektedir. *Kâmûs-i Türkî*'deki muhacir sözcüğü bugün kullanılan anlamlarla aynı olduğu için ayrıca verilmemiştir.

3.3. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Göç

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'ndeki (Pakalın, 1993) göç ile ilgili bazı kavramları tarih mesleği açısından özel saymak gerekir: “**göçer evlü gaziler:** “Türk aşiretlerinden çadırdan oturanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Bu aşiretler yazı yaylakta, kışı kışlakta geçirdikleri ve bu sebeple senede iki üç defa göç ettikleri için bu adla anılırlar.” **Göç eskisi:** “Padişahın hususi hizmetinde bulunan saray adamlarından biri hakkında kullanılan bir tabirdir. Hazine kovuşunun en eskisi ve zabiti olan giyim başının muavini yerindeydi. ...” **Göç-i hümayun:** “Padişahların bir müddet kalmak üzere saray dışındaki yerlerden birine gitmesini ifade eder.” **Göçürücü:** “Sefere giden padişahların tuğlarıyla otağ-ı hümayunu nakledenler hakkında kullanılan bir tabirdir.” Üç ciltlik sözlükte **iltica, mülteci, iskân** gibi Osmanlı araştırmalarında karşılaşılan kavramların yer almaması, yazarının ilk ciltte belirttiği gibi sözlüğün tamamlanmadan yayımlanmasından kaynaklanmalıdır.

3.4. Osmanlı Araştırmalarında Göç ile İlgili Diğer Kavramlar

Eğitimde Arapça, Farsça ve Türkçe gibi üç dilin (el-sine-i selase) birlikte kullanılması Osmanlı dönemi Türkçesini belirlemekte, bu dönemde eğitim gören hukukçu ve bürokratlarının kavramlarını şekillenmektedir. Bu satırlarda sözlüklerden belirlediğimiz kavramlara Osmanlı araştırmalarında (kitap-makale) kendini gösteren göç kavramlarını ekleyerek söz dağarcığını betimsel de olsa genişletmeye devam edeceğiz. Söz konusu kavramlardan bazıları kısa açıklamalarla şunlar: **anlaşmalara tâbi göçmenler**, **çift bozan** (yerleşik toplum içerisinde yer alıp ekonomik sorunlardan dolayı toprak tasarruf hakkını terk ederek başka bir yere göç edenler), **devletsizler**, **ev göçü** (hane göçü), **firari** (Ar. siyasi nedenlerle Osmanlı topraklarını terk edenler), **“geri gelenler, icla”** (Ar. uzaklaştırma), **istilâzede** (bir yeri kuvvet etkileyen herhangi bir neden dolayı göç edenler), **kaçgun** (Osmanlı topraklarında asayiş ve güvenlik sorunlarının önlemez bir düzeye çıkması nedeniyle özellikle kırsal alandaki köylülerin gerçekleştirdikleri göç), **kahtzede/deprezede** (büyük deprem ve felaketlerden dolayı göç edenler), **mecburi göçler**, **milletlerarası göçmenler**, **millî göçmenler**, **münferit göçler**, **nefy** (Ar. sürgün etme), **nefy ve îcâb** (verilen emre uygun olarak sürgün olduğu yere gitme), **nefy ve isbat** (sürülen yere gittiğini ve orada olduğunu ispat etme), **nefy-an il-beled** (şehirden sürme), **nefy-i ebed”** (bir daha dönmemek üzere sürme), “serbest göçler, siyasî mülteciler, sürgünler, tagrib” (Ar. gurbet), **tahliye olunanlar**, **tard** (Ar. kovma, uzaklaştırma, sürme), **teb’îd** (Ar. uzaklaştırma), **tenkil** (Ar. uzaklaştırma), **ümera-yı muhacirin** (İleri gelen kimselerin göçmenliği), **üsera-yı muhacir** (Almanlara esir düşen Müslümanlardan Türk topraklarında iskân edilmek üzere getirilenler), **urtsuzlar** (İpek 1969), (Erdem,2018), (Kaygısız, 2020), (Devellioğlu, 2009). Bunlara yeni olgu ve olaylarla ortaya çıkan kavramların eklenerek söz dağarcığının değiştiğini hesaba katmak gerekir.

3.5. Osmanlı Göç Kuruluşları İsimlerinden Örnekler

Osmanlıca göç dağarcığının kurum, kuruluş ve kanun adlarıyla zenginleştiği tarih kitaplarında fark edilmektedir. Bu kurum ve kanunlar göç politikaları ve kurumlar tarihinin konusu olmakla birlikte adları göç kavram dağarcığının bir parçası kabul edildiği için buraya dahil edilmiştir. Çünkü bu durum hem sözcükten kavrama lengüistik bir olguya hem de kurumsal yapıların şekillenmesiyle sosyolengüistik bir oluşuma işaret etmektedir. Kaldı ki muhaceret, mübadele gibi eski kurum adlarının diaspora, refugee gibi modern kavram ve kurum adlarıyla değişerek bir evrim gösterdiği göze çarpacaktır.

Osmanlı’da şu kurum/müessese adları kendini göstermektedir: Osmanlı-Rus Savaşları nedeniyle Kafkasya ve Balkanlardan Türk topraklarına gelenlerin iskânı ve sorunlarının giderilmesi için oluşturulan **Muhacir Komisyonu** (Kırım Savaşı nedeniyle), **Umûm Muhacir Komisyonu**, (93 Harbi [1877-1878] nedeniyle), **İskân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Müdirîyeti**, **Aşâir ve Muhâcirîn Müdirîyet-i Umumiyesi**, **Muhâcirîn Müdirîyet-i Umumiyesi**,

İdare-i Umûmiye-i Muhacirin Komisyonu (Balkan Savaşı nedeniyle), **Muhacirin Komisyon-ı Âlisi** (1897 Yunan savaşı nedeniyle) **Muhacirin-i İslamiye Komisyonunu**, **Trablusgarp Mülteci Komisyonu**, **İane-i Muhacirin Encümeni Muhacirine Muavenet Cemiyeti**, **Muhacir-i Encümen-i Âli**, **Rumeli Muhacirin-i İslamiye Cemiyeti**, **Muhacirin-i Müslimeye Muavenet Komisyonu**. **Muhacir İskânına Dair Nizamname Layihası bir düzenlemenin adı olurken Muhacir Hastanesi, Muhacir Gazetesi, Muhacir Pulu** gibi kavramlar da göç çerçevesinde gündelik hayata yansıyan kavramlar olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde (1923-1950) Türk-Yunan mübadelesi dolayısıyla kurulan **Muhtelit Mübadele Komisyonu** ile **Mübadele İmar ve İskân Vekâleti** karşımıza çıkarken ilgili kanun ve yönetmelikler şunlardır: **Yabancıların İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun, Pasaport Kanunu, 1994 Yönetmeliği, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun.**

4. Cumhuriyet Tarihinden Göç Kavramları

Mübadil 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Anlaşması'na ek olarak Türkiye ve Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan 'Mübadele Sözleşmesi' ile Türkiye'ye gelenleri, **mübadele** (*exchange obligatoire*) bu zorunlu ve resmi diplomatik göçü sözlüklere eklemiştir. Uluslararası hukuk ve belgelere göre bu göçmenlere mübadil dense de halk çoğunlukla muhacir demeyi tercih etmiştir. Onur Yıldırım'ın *Diplomasi ve Göç* (Yıldırım, 2006) adlı çalışmasından esinlenerek **diplomatik göç** kavramını da söz dağarcığına önermekte sakınca yoktur. Halk tabiriyle Suriyelilerin Türkiye'ye "akın etmesi" literatürde oldukça eleştirildiği için metinlerde **kitlesele göç hareketi** veya **kitlesele mülteci hareketi** olarak geçmektedir.

Mübadele veya muhacirlikle Türkiye'ye gelenlerin kendilerini anlatırken kullandıkları bir başka ifade **Evlad-ı Fatihan**'dır. Evlad-ı fatihanın katmerli ve tarihî bir göç öyküsü vardır. Ataları Rumeli'nin 14 ve 15. yüzyıllarda fethiyle Anadolu'dan Rumeli'ye iskân edildiği ve kendileri bu toprakların kaybedilmesiyle Anadolu'ya döndükleri için bu adla bilinmektedir.

Göçmen, 1989'da Bulgaristan'dan ve 1940 sonrası Balkanlardan Türkiye'ye gelen soydaşlar için, **göçmen mahallesi** bunlara ayrılan yerler için kullanılan kavramlardır. Zaman zaman daha dar çevrelerde ve bireysel tanışmalarda kişilerin kendilerini geldikleri ülkeye göre tanıtmaları edebiyat metinlerine ve gündelik hayata da yansımaktadır: **Arnavut, Makedonya göçmeni, Kosovalı, Hersekli, Bosnalı** gibi. **Üsküplü** ve **Manastırlı** olanlar ise göçmenliklerini bilinen şehirler üzerinden ifade etmektedir. **Suyun öte tarafından** ifadesiyle tanımlanan Rumelili muhacirler, zaman zaman göç terminolojisinden siyasal söylemlere çekilebilmekte, kavram ayrıca Trakya tarafı insanını anlatmak için de nispeten kullanılmaktadır.

Afganistan'daki iç çatışmalar ile Sovyet ve ABD'nin buraya müdahaleleri nedeniyle Türkiye'ye yerleşen ve iltica edenler **Afgan** veya **Afganistanlı** olarak anılmaktadır. Bu yıllarda muhacir kavramı kullanılmamış, eskiden Türk topraklarına yerleşenler için geçerli kalmıştır. 1988'de Irak Halepçe'deki olaylardan dolayı Türkiye'ye gelenlere **Peşmerge** denilmekte (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019), daha sonra gelen göçmen ve/ya sığınmacılar için **Türkmenler, Iraklı Kürtler** ve **Suriyeliler** adı kullanılmaktadır. Bazı durumlarda halk **Suriyeli** ve **Sığınmacı** demekte bir sakınca görmeyip dilde tasarruf ve kolaylık ilkesini uygulamaktadır.

Arapça lec sözcüğünden türetilen **mülteci** (= iltica eden, yabancı dünyaya gelip sığınan) bugün hukuk ve göç terminolojisinde kullanılan kavramlardır. **Mülteciyân** (= sığınanlar), **mültecâ** (=iltica edilecek, sığınılacak yer), **melâz** ve **melce** de Ar. bu anlamada kullanılırken Far. **penâgâh** da sığınılacak yer için Osmanlıca metinlerde kullanılmıştır (Devellioğlu, 2009). Özellikle savaşılan komşu devletler ve rekabet hâlinde devletler arasında iltica edenler (birinden diğerine sığınanlar) önemli bir güven sorununu gündemde tutmaktadır. Devletler masum mülteciler kadar casusları, politik ve kriminal örgüt üyelerinin olacağını da hesaba katmaktadır. Devletler genellikle mültecileri korusa da onları izlemiş ve/ya sınırlardan daha iç bölgelere ikinci bir göçe, iskâna tabi tutmuştur. Rus savaşlarında ve sonraki yıllarda Sovyetlerden Türkiye'ye iltica edenlerin tahkikata tabi tutulması ve bazı durumlarda yeniden iç kesimlere yerleştirilmesi tarih ve anı kitaplarında görülmektedir.

Büyük ölçekte mültecilerin sığındıkları ülke makamlarınca korunmaları, rakiplerinden uzak tutulması düşünülmesi gereken bir konudur. Bu sığınan ünlü kişiler için de böyledir. Amanullah Han, Troçki, Humeyni ve Ferenc Rakoczi, İmre Thökoly, Lajos Kossuth, Jozsef Bem Paşa, Adam Mickiewicz sığınmacılar ile mahiyetindekileri akla getirmektedir.

Modern göç sözlükleri ve uluslararası hukuk sözlüklerinde **mülteci** ve **sığınmacı** ayrıntılı olarak tanımlanarak terminoloji zenginleşmektedir. Burada Türkçeye çevrilen ve Türkçe karşılıkları verilerek yayınlanan mesleki göç sözlüklerinden (Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü, 2019) baskısı dikkate alınmış, ancak bu sözlüğündeki kavramların hepsi verilmemiş yukarıdan itibaren getirilen ve aşağıda sosyoloji sözlüklerinden alınan söz dağarcığı ile bağlantıya dikkat edilmiştir. Türkçeye çevrilmeyen sözlüklere girilmemiştir.

Örneğin, **diplomatik sığınma** (asylum diplomatic), **düzensiz göç** (irregular migration), **geri göndermeme** (non-refulman), gizli göç/düzensiz göç (clandestinemigration), **mülteci** (refugee mandate), **mülteci** (refugee primafacie), **dolaşım hâlindeki mülteciler** (refugees in orbit), **Dublin II (III) Tüzüğü**, (Dublin II (III) Regulation), **sığınma** (asylum), **diplomatik iltica** (diplomatic asylum), **diplomatik koruma** (diplomatic protection), **inandırıcılığın değerlendirilmesi** (credibility assessment), **ikincil göç** (secondary migration) **mülteci statüsü belirleme** (refugee status determination), **kayıt dışı/belgesiz göçmen** (undocumented migrant), **yasadışı göç**

(illegal migration) (Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü, 2019) gibi kavramlar zengin göç terminolojisinin birkaç örneğini oluşturmaktadır.

TDK *Türkçe Sözlük*'te **sığınma, sığınmacı, sığınmacılık, sığınma hakkı, sığınmak** sözcükleri dil açısından açıklanırken göç ve iltica kavramları ile desteklenmektedir. Ancak *Göç Terimleri Sözlüğü*'ndeki ve *Mültecilerin Hukuki Statüsüne* ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki kavramların uluslararası hukuk ve göç bağlamında daha genişletilmiş olduğu aşağıdaki iki örnekte görülmektedir. **Sığınma** (asylum): Bir Devletin geri göndermeme (non-refulman) ilkesi ve uluslararası/ulusal düzeyde tanıdığı mülteci haklarına dayalı olarak kendi topraklarındaki yabancılara verdiği bir koruma türüdür. (...) "Sığınmacı" (asylum seeker): Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. (...) (Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü, 2019). Türkiye'ye has bir durum olarak **şartlı mülteci** (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci>) kavramını da hatırlanmalıdır. Açıklamalarda sığınmacı kavramı yanında mülteci kullanılması anlamı pekiştirerek bir çeşitlilik yaratmakta ve Türkçenin bilim ve hukuk dili olarak yenileşmesine katkı sağlamaktadır.

Göç kavramları içinde dünyanın çeşitli yerlerinde örnekleri görülen **yerinden edinilmiş nüfus**, Türkiye'de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör nedeniyle güvenlik sorunlarının 1985-1996 arasında artmasıyla bölgede yaşayanlardan bazılarının yerleşim yerlerinin zorunlu veya kendi istekleriyle değiştirenler için kullanılmıştır. Beraberinde "Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP)", "Terör ve Terörden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun" ve Başbakanlık (DPT, 2006) "Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması" (TGYONA)" gündeme gelmiştir.

5. Mutlak Hukuk Tanımlarından Muğlak Sosyolojik Göçmenliğe: Türkiye'deki Suriyeliler

Suriye'deki iç savaş nedeniyle ülkelerini terk eden Suriyeliler için 2011-Mayıs'ında Türkiye'ye ilk geçici barınma merkezlerinin açılmasıyla gelen göçmenlerin sosyolojik ve hukuki olarak tanımı bir kavram ayrımını gündeme getirmiştir. Bu durum Türkiye'yi Suriyelilerin sosyolojik göçünü hukuki olarak tanımlamak zorunda bırakmıştır. Bulunan mutlak tanımlar zihinlerde muğlak kalan sosyolojik göçü bir çerçeveye soksa da gelecekte göçün sosyolojik niteliğine somut bir katkı sağlayacağı görülmektedir. Uluslararası hukuki işlemler ve yasalar muğlak Suriyeli göçüyle birlikte söz dağarcığına şu kavramları kazandırmıştır: **Sığınmacı, geçici koruma altındaki nüfus, geçici koruma kanunu, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma, Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu, sosyal uyum, toplumsal kabul**. Bu kanun uluslararası hukukta özenle adlandırılmış ve içeriği Türkiye'nin Suriye ve diğer ülkeler ile uluslararası kuruluşlara göre politik konumunu ve insani yardım anlayışını göstermeye yöneliktir.

6. Sosyoloji ve Göç Kavramları

6.1. Türkçe Sosyoloji Sözlüklerinde Göç Kavramları: Bazı Örnekler

Türk sosyoloji yüzyıllık birikiminde ders kitapları, araştırmalar ve sözlüklerinin önemli bir yer alırken sözlüklerin bir kısmı telif bir kısmı çeviri olarak yayınlandı. Çeviri sözlüklerde sosyoloji kavramları telif eser dilindeki karşılıkları gösterilerek verilirken telif sözlüklerde dönemin popüler yabancı dili Türkçeleştirilen kavramlara eşlik etti. Telif sosyoloji sözlükleri (Erkal-Baloğlu-Baloğlu; 1997; Hançerlioğlu, 1986; Kızılcılık-Erjem, 1992; Ozankaya, 1975; Seyrek, 2018; Ülken, 1969) doğal olarak göç kavramlarına yer vererek genel sözlükler ile özel göç sözlükleri arasında tarihi süreklilik, dil değişimi, ödünçleme kavramlar ve toplumsal değişmeyi gösteren bir izlek olarak da görülebilir. Kavramların sayısı, sözlüğün hacmi, yayın tarihi eskiden bugüne doğru geldikçe artmaktadır. Son zaman çevri sözlüklerde ise bazı yeni kavramlar bulunmakta ve bir kişinin yazdığı sözlüklerden farklı olarak, uzman birisi tarafından yazılıp edit edilmektedir. (Borlandi vd., 2011; Marshall, 1996). Bu satırlarda söz konusu sözlüklerdeki göç kavramları betimsel olarak yazarlarının uygun bulduğu yabancı dilden karşılıklarıyla verilecek ve ayrıntılı bir yoruma gidilmeyecektir. İki telif ve bir tercüme sözlüğün göç kavram dağarcığı genel bir izlenim verecek durumdadır:

Hilmi Ziya Ülken'in *Sosyoloji Sözlüğü* (1969) tarih olarak eski olmakla birlikte ilk sosyoloji sözlüğü olduğu için kıymetlidir. Bu Sözlüğün göçle ilgili dağarcığı zengindir. Ayrıca dönemin yaygın yabancı dili Fransızca ile Türkçe kavramların karşılıkları verilmiştir. Kavramlar şunlardır: **akın** (invasion = göçebe kavimlerin verimli topraklara göçü), **avcı-toplayıcı** (chasseur-collecteur), **çobanlık** (élevage), **yayılma** (diffusion), **yarı göçebelik** (transhumance), **devreli toplanma** (réunion périodique = bazı sosyolojik birimlerin zamanla göç ve iskâna da neden olacak şekilde bir önemli yerde düzenli olarak toplanmaları), **dış göç/göç etme** (immigration), **gecekondu** (ing. squatleis housing), **büyük göç/göç** (exodo), **göçebelik** (nomadisme), **göçmen** (émigré), **sığınan** (réfugié), **iç göç** (migration interne), **iş göçü** (migration de travail), **kışlak, yaylak. 1** (campement d'été), **yaylak. 2** (lieu estival), **lânetleme** (anathème=toplumdan dışlayarak bir kimseyi ya da topluluğu göçe zorlama), **uyrukluğa geçiş** (naturalisation), **suçlu göçü** (convict), **yerleşme** (établissement, alm. siedlung) (Ülken 1969).

Özer Ozankaya'nın *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü* Ülken'in çalışmasını izlemekte ve sözlük tekniği açısından İngilizce, Fransızca ve Eski Türkçe anlamlarıyla sosyoloji terimlerini vermesi ve indekslemesi bakımından bir gelişmedir. Ayrıca Ozankaya Türkçenin sosyoloji bilim dili olması için özel bir gayreti göstermekte ayrıca Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan bir sözlük dizisinin bir parçasını tamamlamaktadır. Buradan bazı kavramları Fransızca karşılıklarıyla hatırlamak gerekir: **göç** (muhaceret/migration), **iç göç** (dahile muhaceret /migration interne), **dışa göç** (harice muhaceret/émigration external, migration), **toplumsal devingenlik** (içtimai hareketlilik/mobilité sociale), **toplumsal akışkanlık** (içtimai seyyaliyet/fluidité sociale), **kentte yığılma** (şehirde

temerküz/centralization urbaine) (Ozankaya 1975). Bu sözlük 1995’de *Temel Toplum Bilimleri Sözlüğü* adıyla yeniden basıldı (Ozankaya, 1995).

6.2. Çeviri Sosyoloji Sözlüklerinde Göç Kavramları

1996’da İngilizceden çevrilen Marshall’ın *Sosyoloji Sözlüğü* oylumlu bir sözlük olarak farklı sosyologlarca yazılmış maddelerden oluşmakta. Buradan, diğer sözlüklere ek olarak göç dağarcığına şu kavramları almamız mümkün: **asimilasyon, diaspora, eritme kabı** (melting-pot), **göç zinciri** (chain migration / “ilk gurbetçiyi takip edenler” diye bir öneride bulunmak mümkün), **bölgeler arası göçler, emek piyasası, sürü göçü** (transhumance) (Marshall, 1996). Anthony Giddens-Philip W. Sutton tarafından hazırlanan *Sosyolojide Temel Kavramlar* adlı çalışmada (Giddens-Sutton, 2014) göç kavramı sosyolojik hayatın genel akışı çerçevesinde değerlendirilmiş ancak tek tek kavramlara girilmemiştir. Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui ve Bernard Valade tarafından derlenen ve Fransızcadan çevrilen *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* (2011) göç kavramlarına ayrıntılı girmeyip göç maddesinde genel bilgi verilmiştir. Bu sözlükte her madde ayrı bir yazar tarafından kaleme alınmıştır.

6.3. Göç Araştırmalarında Göç Kavramları

Göç kavramları sözlükler dışında araştırma metinlerinde, bibliyografyalarda ve göç tarihi çalışmalarında farklı içerik ve tasniflerle su yüzüne çıkarak söz dağarcığına yenilerini kattığı için bu çalışmaya eklenmiştir.

Göç araştırmalarında önemli mesafelerin kat edildiği yayın sayılarında, projelerde, üniversite ders programlarında ve özel enstitülerin artmasında kendini göstermektedir. Sosyoloji, demografya, tarih, istatistik, uluslararası hukuk, sosyal politika hemen akla gelen konu başlıklarıdır. Bu konuda Türk göç araştırmaları ve göç tarihi birikimi ile yurt dışı araştırma ve yayın birikimi buluşuyor. Su yüzüne çıkan çağdaş göçler söz dağarcığına yeni kavramlar ve olgular kazandırırken kavramsal göç çalışmaları yeni kavram öbekleri oluşturup sosyal politikayı beslemektedir. Ayrıca toplumsal koşullar, toplum kesimlerinin birbirleriyle, devlet ve coğrafya ile ilişkisi göç olgusunu etkileyen çağdaş koşullar olarak sosyolojik gerçekliği kavramlara taşımaktadır. Burada Türken Çağlar’ın değişik araştırmalardan aktararak değerlendirdiği göç kavramlarının (Çağlar, 2018) söz dağarcığına eklendiğini görüyoruz: Daha önceki bazı kavramlar ile tekrara düşme pahasına derlediği kavramları buraya ekleyelim: **grup göçü, bireysel göç, aile göçü, gönüllü göç, zorunlu göç, kısıtlı göç, sürekli göç, ilkel göç, zorlama göç, serbest göç, kişisel göç, geçici göç, daimi göç, kısa mesafeli göç, uzun mesafeli göç, isteğe bağlı olmayan göç** gibi kavramlar göçle çalışmalar kaynak gösterilerek verilmiş ve açıklanmıştır (Çağlar, 2018, s. 33). Çağlar kendi sınıflanmasını şu öbekler halinde sunmaktadır: **irade esasına göre göçler** (gönüllü-zorunlu), **yoğunluk esasına göre göçler** (bireysel-kitlese), **ülke sınırı esasına göre** (iç-dış) ve **yerleşim süreleri esasına göre göçler** (geçici-sürekli) (Çağlar, 2018, s. 34). Demir’de tarihi göç çalışmasında genel bir sınıflamayı alan zaman, boyut,

sebepler ve yasal durum üzerinden (Demir, 2021, s. 2) vermekte ve Osmanlı arşivine dayalı daha somut ve bölgesel göç araştırmaları kaynakçasını eklemektedir. Göç bibliyografyalarının göç kavram dağarcığına kazandırdıkları bilim dilinin zenginleştirmektedir: **diplomasi-göç, misafir işçilik, konuk işçilik, düzensiz göç** (Alkar & Atasoy, 2019). Sıralayacağımız bazı kavramlar doğrudan ve dolaylı olarak göçle ilgilidir: **göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, geçici koruma, şartlı mülteci, ikincil koruma, geri göndermeme, mekik göç, vatansız** (haymatloz), **kaynak ülke, transit ülke, hedef ülke**.

Göç bibliyografyaları bu alanda yapılanları sayıp dökerken sosyoloji ve bilim tarihi için değerli bilgiler ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmada bibliyografyalar üzerinden bir izlek oluşturulmayıp, söz dağarcığı üzerinden gidilmiştir.

7. Göç Sözlükleri

Osmanlıca ayrıntılı göç kavramları bir kenara bırakılırsa, 1990'lara kadar daha çok kullanılan Türkçe göç terminolojisi *göçmen, mübadil, muhacir, mülteci, iç göç, dış göç, beyin göçü* vb. kavramlarıyla yetinirken bu tarihten sonra durum değişmiştir. Uluslararası kuruluşlar ve göçmen kaynağı ülkeler ile Türkiye'nin dönemsel diplomatik ilişkileri bu göçmenler için farklı teknik terimler kullanmayı gerektirmiştir. Bu durum uluslararası hukuk ve göç kaynağı ülke ile ilişkiler açısından ve göçmenlere yapılacak yardımlar ve Türkiye'deki hukuki statüleri açısından kılı kırk yaran kavramlar üretilmeye başlamış ve uluslararası yazışmalarda ve göçmenler üzerine yapılacak araştırmalarda bu tanımlamalar kullanılmaya başlamıştır. Özelleşmiş sözlüklerse göçü uluslararası ilişkiler ve devletler hukuku açısından ele alan sözlüklerdir. Bu sözlükleri güncel göç araştırmaları ve göç hukuku konusundaki büyük birikimin yansıması olarak değerlendirilmelidir. Türkler göçüp geldikleri Anadolu'da yüzyıllar sonra başka göçmenleri misafir ederken göç konusu ve sorunlarını, çağın gereği olarak diğer milletlerle paylaşacak duruma gelmişlerdir. Örneğin, 2000'li yılların gündemini oluşturan Türkiye'ye gelmiş Suriyelilerin halk arasındaki göçmenlik durumunun uluslararası hukukta nasıl ifade edilmesi gerektiği, araştırmalarda nasıl kavramlar kullanılacağı özel bir emeği gerektirmiştir. Bu terminoloji ile eski göç tarihini anlatan söz varlığı buluşarak göç tarihinin Türkçe dil aynasına nasıl yansıdığını göstermektedir.

Uluslararası Göç Örgütü'nün hazırladığı *Göç Terimleri Sözlüğü 2019* de dağarcığa şunları eklemekte: Bu söz dağarcıkları sunulurken İngilizce karşılıkları ve yönlendirilen diğer kavramlar parantez içinde gösterilmiş, bazı kavramlar tekrar olmaması açısından verilmemiştir: **adımlı göç** (step migration), **aile göçü** (family migration), **akın** (influx >kitlesele/toplu göç), **asıl yerinde mülteciler** (refugees in situ >yerinde mülteciler), **belirli bir sosyal gruba mensubiyet** (membership of a particular social group > mülteci), **beyin göçü** (brain drain >beyin gücü kazanımı, ülkeden göç, nitelikli vatandaş, tersine beyin göçü), bireysel göç (individual migration), **çevresel göçmen** (environmental migrant >çevresel nedenlerle yerinden edilmiş kişiler), **çok vasıflı/nitelikli göçmen** (highly skilled/

qualified migrant), **daimi yerleşimciler** (permanent settlers >soya bağlı yerleşimciler, uzun vadeli göçmen, kısa vadeli göçmen, ziyaretçi), **diaspora** (diaspora >toplu göç), **diplomatik sığınma** (asylum diplomatic >ülkesel sığınma, sığınmacı, geri göndermeme/non-refulman, sığınma hakkı), **döngüsel göç** (circular migration >dairesel göç, işgücü göçü), **dönüş göçü** (return migration >dairesel göç, zorla geri gönderme, yeniden entegrasyon, yeniden kültürel/ekonomik/sosyal entegrasyon, gönüllü geri dönüş), **düzenli göç** (orderly migration), (regular migration), **düzensiz göç** (irregular migration >kayıtdışı göçmen, kayıt dışı göçmen işçiler/düzensiz durumdaki işçiler), **düzensiz göçmen** (irregular migrant > gizli göç, yasadışı giriş, düzensiz göç, kayıtdışı/belgesiz göçmen), **ekonomik göçmen** (economic migrant > sınır işçisi, göçmen işçi, mevsimsel işçi), **geçici (işçi) göçü** (temporary (labour) migration), **geçici göçmen işçiler** (temporary migrant workers >kısa süreli göçmen), **gizli göç** (clandestine migration > kayıt dışı göçmen), **ikame göç** (replacement migration), **ikincil göç** (secondary migration), **kayıtlı göçmen** (documented migrant), **kayıtlı göçmen işçi** (documented migrant worker), **kentten kente göçmenler** (urban-urban migrants), **kırsaldan kente göçmenler** (rural-urban migrants), **mülteci** (refugee mandate), (refugee prima facie), **nüfusun yerinden edilmesi** (population displacement >geri göndermeme/non-refulman, mülteci statüsü belirlenmesi, iltica devleti).

Göç kavramlarını dünya genelinde ele alan ve otuz sekiz göç kavramını tanım, genel açıklamalar, alt başlıklar ve kaynaklarıyla ele alan editöryal bir yayın *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* adıyla İngilizceden Türkçeye çevrildi (Bertram vd., 2019). Eser ayrıntılı bir göç sözlüğü olarak da okunabilir. Bu yayında ele alınan kavramlar buraya kadar listelediğimiz yayınlar içinde en çok *Göç Terimleri Sözlüğü* ile örtüşürken şu kavramları/olguları içermektedir: **göç**, **kültürleşme** (kültürel uyum), **ecnebi** (yabancı), **asimilasyon**, **sınırlar**, **beyin göçü** (kazanımı, dolaşımı), **zincirleme göç**, **döngüsel göç**, **vatandaşlık**, **birikimli nedensellik**, **uzun süreli yasal yerleşimciler**, **sınır dışı etme**, **diaspora**, **yerinden edilme ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler**, **etnik bölgeler ve etnik ekonomiler**, **etnik köken ve etnik azınlıklar**, **aile göçü ve aile birleşimi**, **zorunlu göç**, **cinsiyet temelli göç**, **misafir işçiler**, **insan ticareti ve kaçakçılığı**, **entegrasyon**, **içgöç**, **işgücü göçü**, **göçmen ağları**, **göç stoğu ve akışı**, **çok kültürlülük**, **mülteciler ve sığınmacılar**, **bölgesel entegrasyon ve göç**, **havaleler**, **kısıtlamacılığa karşı açık sınırlar**, **geri dönüş göçü**, **ikinci nesil**, **seçicilik**, **sosyal sermaye**, **sosyal uyum**, **ulus ötesicilik**, **kayıt dışı göç/yasa dışı göç** (Bertram vd., 2019).

8. Bir Nüfusbilim Sözlüğü’de Göç

Göç nüfusun yapı ve niceliğini etkileyen özellikleri ele alırken sayısal, oransal veriler ile hesaplamalar kullanarak sosyoloji ve tarih için daha somut bilgiler vermektedir. 2021’e kadar Türkçe hazırlanmış tek yayın olduğu görülen *Nüfusbilim Sözlüğü* (Üner, 1972)’ünde Üner göç kavramlarını İngilizce, Fransızca, Eski Türkçe karşılıklarıyla vermiş ve hesaplamalarda kullanılan matematik formülleri eklemiştir: **katkısız göç** (net göç, safi muhaceret, net migration, migrattion nette), **göç istatistikleri** (statistique migration), **göçlerin dolaysız yoldan ölçülmesi** (direct measurement of migration, determination directe des mouvements migratoires), **göçlerin dolaylı yoldan**

ölçülmesi (indirect measurement of migration, determination indirecte de la migration nette), **göçlerin sayımı ve yaşamsal kayıtlara göre ölçülmesi** (bakiye usulü, residual method, vital statistics technique, methode du mouvement naturel), **göçlerin doğum yeri istatistiklerine göre ölçülmesi**, **göçlerin hayatta kalma oranlarına göre ölçülmesi** (yaşam tablosu metodu), **genel göç oranları** (migration rates, taux du migration).

9. Gündelik Dil ve Edebiyat Bağlamında Birkaç Göç Kavramı

Bazı sözcükler gündelik kullanımlarından kavram düzeyine evrilirken bazı sözcükler halk arasında üretilip kendi hâlinde yaşamaya mucizevi bir şekilde devam etmektedir. Yüzyıllardır söz, kavram ve yol metaforu (Ayan, 2017) ile kullanılan **gurbet** sözcüğü göç sözlüklerinde yer almamakla birlikte en geniş kullanıma sahiptir. İstanbul'a ve Almanya'ya göçün en somut socio-historique göstergesi olarak dil ve edebiyat sosyoloji açısından, yanına **almancı** kavramını da alarak, iç göç, dış göç gibi iki olgunun merkezine oturmaktadır.

Özellikle dış göç bağlamında **konuk işçilik/misafir işçilik** (Gastarbeiter), **ulusötesi yurttaşlık aile birleşimi**, **işçi dövizi**, **yabancı iş alan** (Auslaendischer Arbeitsnehmer), **göçmen** (Einwanderer), **yabancı yurttaşlar** (Auslaendische Mitbürger) **Euro Türkler**, **kanak dil** (Almanca-Türkçe karışımı sokak dili) (Şahin, 2010) (Abadan-Unat, 2006) kavramları Almanya'ya göçün sosyolengüistik bir silüetini vermektedir. Halk arasında kullanılan **Alman gelin**, **ithal damat** gündelik hayatın başka kavramları olarak sözlük ve edebiyatta boy göstermektedir.

Türkiye'ye göçen yabancıların Didim, Marmaris Alanya özelinde halk diline ve araştırmaları yansımaları **ak saçlılar**, **Didim 'in yeni sakinleri**, **yabancı emekli göçmenler** olarak ifade edilmektedir. (Karakaya & Turanç, 2006). Türkiye'ye göçen **İngilizler**, **Almanlar** göç dağarcığına **uluslararası emekli göçü** (international retirement migration), **yabancı ülkede yaşayan** (expatriate), **yerleşimci** (settlers), **misafir** (sojourners), **küresel göçebe** (global nomads), **gezgin**, **yeni sakinler**, **uzun-kalışlı turistler** (long-stay tourists) (Ertuğrul, 2016, 2017). **Yaşam biçimi göçü** (lifestyle migration), **coğrafi hareketlilik** (geographical mobility) (Nudralı, 2007) gibi kavramlar hediye etmiştir.

Bitirirken

Sözlükler hazırlanmadan, felsefede “yolda olmak” gibi soyutlamalar; sosyolojide göç, toplumsal hareketlilik gibi kavramlar boy göstermeden, edebiyatta göç romanları kaleme alınmadan önce göç olgusu vardı. Tarih henüz edebiyat ve bilim olma evrelerine gelmeden önce insanın göçü, bir yerden ayrılıp başka bir yere yerleşmesi hep olmuştu. Belki en eski göç insanın iç dünyasındaki ruh göçüydü, belki bu proto-göç modeli topluma, coğrafyaya taşıdı. Belki de insan bunun için insandı. Göç bilgileri, göç bitmediği için yenilenecektir. Hümaniterist bir ütopya insanların yurtlarında mutlu olmalarıdır. Yarının ne getireceğini, nasıl göç tanımları yapmak zorunda olacağımızı

bugünden kestirmek güçtür. Şimdilik, bu yazı çerçevesinde sınırlı ve geçici bir distopik kurmaca da olsa **kısırlık göçü, salgınlardan kaçış göçü, su arayışları göçü, keneden kurtuluş göçü, zehirli balığı olmayan sulara göç, serin topraklara göç** akla gelmektedir. Durum böyle olunca, zihin ve duygu dünyamızdaki göç imgelemi tarih ve sosyolojideki göçle buluşmaya yazgılı gözüküyor; yeni kavramlar sözlüklere düşecek.

Sosyolojinin patikalarında iddialı olmayan birkaç adım atmak, biraz yol kat etmek için bu satırlarda dil-sosyoloji yoldaşlığına öykünülmüştür. Bir yönüyle sosyolengüistik diye adlandırılabilir bu deneme, bilgi sosyolojisi açısından da dikkate alınabilir. Çünkü sözün olay ve olgularla yaşaması, çoğalması, kavramlaşması bilgi eylemiyle gerçekleşmektedir. Bir insani durum olan göç toplumsal kurumları ve insanları etkilerken kendini tarihten dil aynasına yansıtmaktadır. Göç bir sosyolojik konu olarak bilim dünyasında yerini alırken bilimsel bilgi dışında edebî bilgiyle, sanatın bilgisiyle hatta felsefi ve amiyane bilgiyle de kendini ifade etmektedir. Farklı bilgi türleri göçü insan muhayyilesine taşıırken sosyoloji ve sözlüklerle birlikte yürütmeyi amaçlayan bu deneme sosyolojinin sayısal veriler dışında başka ifadelerle kapı aralayabilir.

Bu yazıda göç olgusunun çok ele alınmayan bir yönü, sözlüklere yansımaları, kavramın sosyolengüistik evrimi ve diğer dillerden ödünçlemeleri/Türkçeleşmesi ele alınmıştır. Sözlüklerden yansımalar hem Türk dilinin derleme ve tarama sözlükleri tarihî ve etimolojik sözlüklerinden hem özel sosyoloji ve göç sözlüklerinden hem de izlenmiştir. Ayrıca göç kavramlarını ele alan tarih, sosyoloji ve göç literatüründen de faydalanılmıştır. Çalışma toplumların, devletlerin ve uluslararası kuruluşların göçe ilişkin birikimini, en azından, kavramlar bağlamında dile getirmesi bakımından sözlükle tutunan bilgi sosyolojisi olarak da okunabilir. Olgunun edebiyat sosyolojisine yansımaları ve çağrıştırdığı kavram çok kısaca değinilmiştir.

Göç kavramı özelinde ve çalışma çerçevesinde belirtmek gerekir ki: a-) Erken dönem Türkçede göç fonetik bir özellik olarak köç şeklinde kendini göstermekte ve “yürümek, taşınmak, hareket etmek” anlamına gelmekte, bu anlamı bugüne kadar korumaktadır. b-) *Derleme Sözlüğü* halk ağzındaki kullanımlarda *Tarama Sözlüğü* 13-18 yüzyıl yayınlarında göçün bu anlamını vermektedir. c-) Göçle ilgili bilimsel dil ve kavramların bir kısmı mütevazı sözlüklerden evrilmektedir, ç-) Göç ve sosyoloji meslek sözlüklerinde göç ile ilgili kavram sayısı, *Türkçe Sözlükte* ise söz ve deyim zenginliği daha fazladır. d-) Göç kavramları dilin tarih-sosyoloji bağlamında bir yansıma (refleksiyon) olarak edebî dile eşlik etmektedir, e-) Bilimsel ve entelektüel bir dil ve söz dağarcığı imparatorluklarda (Osmanlıda) yabancı dillerden ödünçlemeler yapılarak oluşmaktadır, f-) Osmanlı dönemi göç kavramlarının şekillenmesinde devlet erkânının kullandığı eğitim dili etkili olmuştur, g-) Göç terminolojisinin evrimi ve zenginleşmesi sosyolojik olayların karmaşıklığıyla at başı gitmektedir, ğ-) Göç kavramları zaman içinde

sosyoloji ile uluslararası hukukta ortak bir nitelik kazanmaktadır. h-) Edebiyat ve gündelik dil göçü alışılmış kavram ve sözcüklerle anlatırken mecazi ve metaforik bir dil kullanarak sosyolojik muhayyilenin genişlemesini sağlamaktadır, ı-) Göçmenler için kullanılan resmî kavram ne olursa olsun halk kendi zihninde ayrımlar yaparak adlandırmalar yapmıştır.

Ferdinand de Saussure'ün toplumsal nitelikli anlatıma **dil** (language), bireysel nitelikli anlatıma **söz** (parole) dediği akılda tutulursa, edebiyat ve gündelik dildeki **söz varlığı**'nın Türk dili ve sosyoloji sözlüklerinde kavramlara evrilerek bilim diline dönüştüğünü yinelemek gerekir. Halkın bulduğu sözcükler ile Osmanlı bürokratinin ve dilbilimcilerin bulduğu kavramlar, bu çalışmada, sosyolengüistik bir oluşumun unsurları olarak değerlendirilmelidir. Ernest Renan'a kulak kabartarak dilde duygu ve gramerin birbirini beslediği anlaşılır: "O halde ilk dil akıllı ruh ile dünyanın ortak ürünüdür: Formu bakımından, salt aklın dışı vurumu; içeriği bakımından ise duygusal hayatın yansımasıdır. Dili yalnızca duyumlardan türetme arzusunda olanlar, idealara salt maddi bir kaynak tahsis etmek isteyenler kadar yanılğı içindedir. Duyum, şu halinden başka olabilecek olanı, değişken ve arızı olan unsuru, yani kelimeleri sağlar; ama o olmaksızın kelimelerin asla bir dil meydana getiremeyeceği rasyonel form, bir başka deyişle gramer, gerçek bir beşeri eseri vücuda getiren salt ve aşkın unsurdur. Duyumlar bir adam etmeyeceği gibi nidalar da kesinlikle bir dil oluşturmaz. Düşünce gibi dilin yaptığı da insan zekâsının şeyler arasında tesis ettiği mantık bağıını kurmaktır" (Renan, 2015, ss. 83-84).

Bir göç türküsündeki sözcükle uluslararası hukuk sözlüğünden bir kavram göç olgusunda buluşabilmektedir. Göç gibi toplumsal bir olgunun farklı tarihlerde ifadesinde kullanılan ödünçleme sözcükler Türkçeleşerek belgelerde, yayınlarda ve halk arasında yaşamaktadır.

Osmanlı ve Türkiye topraklarının dış göçlere açık olduğu tarihî göç terimlerinden anlaşılmaktadır. İçerideki iskânlar, gurbetlikler, akademinin diliyle iç göçler bilimsel ve edebî bir söz dağarcığını beslediği gibi sinema ve edebiyata da hatırı sayılır düzeyde yansımıştır.

Göç Kavramları İçin Bir Sınıflama Önerisi

Buraya kadar sergilenen kavramların "**söz**" ve "**dil**" olarak bir göç imgelemi yaratması kadar kavramların toplumsal kesimler ve dönemler açısından değişime uğradığını çağrıştırmaları da önemli görülmüştür. Göçün insan ve/ya sosyolojik birimlerin doğa-insan, insan-iklim, insan-insan, toplum-toplum, devlet-devlet, insan-devlet, toplum-devlet diyalektiğinde şekillenen bir olgu olduğu her dilin kavramlar aynasında kendini gösterecektir.

Sosyoloji ve tarih üzerinden buraya kadar belirtilen göç kavramları dikkate alınarak kabaca şöyle bir gruplandırma önerisi yapılabilir: **muallakta kalanların göçü** (the immigration of the suspects), **iskân edilmek için yönlendirilenlerin göçü** (the immigration of those who are directed to be settled), **ayartılanların göçü** (the immigration of the tempted), **davet edilenlerin göçü** (the immigration of the invited), **istemli göçler** (voluntary immigration), **kaçanların göçü** (the immigration of those who flee), **kaçacaklara sahip çıkanların belirlediği göçler** (migrations determined by those who take care of those who escape), **rızaya dayalı göçler** (consensual migrations). Bu kavram önerileri ve İngilizce karşılıkları tartışmaya ve açıklanmaya muhtaçtır.

Bilimsel bilgi veriye dayalı bilgi ile zihinsel inşa ürünü bilgiyi dengeleme gayretidir. Bu çalışmadaki eksikler ve yorum hataları sözlük verilerinden değil benden kaynaklanmıştır. Çünkü bilimsel bilgi arayışı her zaman eksik bir şeylerin olacağını kabul edenlerin yolculuğudur.

Kaynakça

- Akdağ, M. (1975). *Türk halkının dirlik ve düzenlik kavgası*. Ankara: Bilgi.
- Akdemir, S. (2009). *Son çağrı Kur'an*, Ankara: Ankara Okulu.
- Alkar, E. & Atasoy, E. (2019). Türkçe literatürde göç çalışmalarının bibliyografyası. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6/4, 2231-2265.
- Argunşah, M. & Güner, G. (2015). (haz.), *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ayan, D. (1999). Osmanlı'da ideoloji izleri: Folklor ve edebiyattan örnekler. *Düşünen Siyaset*, Sayı. 7-8, Ağustos/Eylül-1999, 101-146.
- Ayan, D. (2017). Türk Halk Türkülerinde Sevgili'in "Yol" Algısı Nasıl Bir Bilgiye Dayanmaktadır? *Bir Metafor Olarak Yol ve Yolculuk*, (Ed. İ. Şahin-D. Pepe), İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 143-158.
- Aydemir, Ş. S. (1959). *Suyu Arayan Adam*, Ankara: Öz Yayınları.
- Aydın, İ. H. (2006). Bir Felsefî Metafor "Yolda Olmak", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI 2006 (4), 9-22.
- Barkan, Ö. L. (2021). *İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri [Nüfus ve İskân Meselelerine Dair Toplu Çalışmalar]*, İstanbul: Ötüken.
- Bayraktar, F. (2017). *Homo viator, Bir Metafor Olarak Yol ve Yolculuk*, (ed. İbrahim Şahin-Deniz Pepe), İstanbul: Doğu Kütüphanesi, ss.197-202.
- Benbassa, E.-Rodrigue, A. (2001). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, (14.- 20. Yüzyıllar) İstanbul: İletişim.
- Bertram, D. Poros, V. M. ve Monforte, P. (2019), *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, (çev. I. Ağabeyoğlu Tuncay), (2. Baskı), Ankara: Hece.
- Beydilli, K. Tehcir, TDV *İslam Ansiklopedisi*.
- Birleşmiş Milletler 1951 Cenevre Sözleşmesi, <https://koordinasyonplatformu.org/content/files/2019/10/files4y8YFbgJ6ZT8nXLo7IV.pdf>
- Borlandi, M.,Boudon, R.,Cherkaoui, M. Valade, M. B. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, (çev. Bülent Arıbaş), İstanbul: İletişim.
- Cevdet Paşa (1964). *Tezakir* (21-39), (Haz. Cavid Baysun), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Clauson, EDPT. Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, London: Oxford Press.
- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/8, 26-49.
- Çokuğraş, I. (2016). *Bekâr Odaları ve Meyhaneler (1789-1839)*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

- Demir, A. (2021). *Klasik Dönem Örneklemeleriyle Osmanlı'da Göç ve Göçmenler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 29. Baskı, Ankara: Aydın Yayınları.
- DPT (2006). Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA), Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Drevneturkskiy Slovar (1968). (ed. Nadalyev-Nasilov-Tenişev-Sçarbek), Leningrad.
- Erdem, U. (2018). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erdoğan, M. M ve Kaya, A. (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14.Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Erkal, E. M. Baloğlu, B.ve Baloğlu, F. (1997). *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları.
- Ertuğrul, G. (2016). British migrants in the Turkish countryside: lifestyle migration, loss of social status and finding 'true life' in difference, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 43(2), 475- 496.
- Ertuğrul, G. (2017). Beyazlık ve Göç. *Mülkiye Dergisi*, 41(2), 71-98.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, (2. Basım), İstanbul: Say Yayınları.
- Galanti, A. (1995). *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, Philip W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (yay. haz. ve çev. Ali Esgin), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. T.C. İçişleri Bakanlığı (2013), 10-11.
- Gökçe, B. (1976). *Gecekondu Gençliği*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Güleryüz, N. (1993). *Türk yahudileri tarihi*, İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar*, Ankara:1453-1650 Türk Tarih Kurumu.
- Hançerlioğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heper, M. (1978). *Gecekondu Policy In Turkey*. İstanbul: Boğaziçi University Publications.
- İnan, C. E. (2016). Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2016, 2(6), 10-33.
- İpek, N. (1999). Birinci dünya savaşı esnasında karadeniz ve doğu anadolu'da cereyan eden göçler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), Mayıs, 160-224.
- KAFDAV.<http://osmanliarsiv.kafdav.org.tr/index.php>. (erişim tarihi: 10 Şubat 2021)
- Karakaya, E. ve Turan, A. H. (2006). Türkiye'ye yabancı emekli göçü: Didim'in yeni sakinleri ve bölgeye ekonomik etkileri, *İktisat-İşletme-Finans*, 21(246), 122-132.
- Karpat, K. H. (1976). *The Gecekondu: Rural Migration and Organization*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasapoğlu, A. (2016). Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Keleş, R. (1983). 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı sosyoloji terimleri sözlüğü*, Konya: Güney Ofset.
- Kitab-ı Mukaddes. (1991). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Koçoğlu, V. (2006). "An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish (EDPT)"in Söz Dizini, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, yıl. 2006, 6(1), 111-149.
- Kutsal Kitap (2001). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Kütükoğlu, M. Mürur tezkiresi, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. O. Akınhay-D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Nudralı, F. Ö. (2007). *The Experiences of British Citizens in Didim A Coastal Town in Turkey: A Case of Lifestyle Migration*, Master Thesis, Department of Sociology Middle East Technical University, Ankara.
- Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğunda aşiretlerin iskanı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ozankaya, Ö. (1995). *Temel Toplum Bilimleri Sözlüğü*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Ögel, B. (1985). *Türk Kültür Tarihine Giriş-I*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Önkal, Ahmet, Hicret, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Öztürk, A. O. (2001). *Almanya Türküleri: Türk Göçmen Edebiyatının Sözlü Öncü Kolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü-I*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Renan, E. (2015). *Dilin Kökeni Üzerine*, (çev. Atakan Altınörs), (ikinci baskı), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Seyrek, A. M. (2018). *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Yediveren.
- Sümer, F. (2019), *Eski Türklerde Şehircilik*, (4. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şahin, B. (2015). Türkiye'den batı avrupa'ya işçi göçünün sosyolojik çalışmalara yansımaları, Sosyoloji Konferansları/İstanbul, *Journal of Sociological Studies*, 0(52), 609-654.
- Şemseddin Sami (2021). *Kâmûs-i türkî (Türkçe Alfabeğe Göre Sıralanmıştır)*, İstanbul: Alfa.
- Şenyapılı, Ö. (1977). *Kentleşen köylüler*. İstanbul
- Şenyapılı, T. (1985). *Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi: 1923-1960*, Ankara: Batıkent Konut Üretim Kooperatifleri Birliği.
- TDK, *Divanü Lûgat-it Türk Dizini* (1972), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK, *Türkçe Sözlük* (2011). (11. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK, *Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., (12 cilt), Ankara. (farklı tarihlerde baskıları yapılmıştır). 1963-1968. (1993).
- TDK, *Tarama Sözlüğü*. (1972). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., (8 cilt), Ankara. (farklı tarihlerde baskıları yapılmıştır), (1972, 1983, 1993,2009).
- TDK, *Yeni Tarama Sözlüğü*. (1983). (Düzenleyen: Cem Dilçin), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK, *Divanü Lûgat-it Türk Dizini* (1972). Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Tietze TETTL, Tietze, A. (2018). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, Ankara: TÜBA.
- Tevfik, İ. (2017). *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mücadele*, (3. Baskı), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Tolan, B. (1977). *Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış*, Ankara: AİTİA Yayını.
- Toparlı, R.Vural, H. ve Karaatlı, R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2019). *Göç Terimleri Sözlüğü*, (ed. R. Perruchoud ve J. Redpath – Cross). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (erişim tarihi: 10 Şubat 2021).
- Unat Abadan, N. (2006). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Talim ve Terbiye Dairesi.
- Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Ürek, O. (2006). Sartre'ın İnsanı ve Tarihi Anlama Metodu: Diyalektik Anlama, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, (1), ss.25-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/803587> (erişim tarihi: 10 Şubat 2021).
- Yalçın, K. (2001). *Emanet Çeyiz: Mücadele İnsanları*, (3. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.
- Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve Göç*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yörükân, T. (1968). *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, Sosyal İncelemeler I.
- Yûsuf Has Hâcib (1988), *Kutadgu Bilig-II*, çeviri, (Reşit Rahmeti Arat), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yûsuf Has Hâcib (2008), *Kutadğu Bilig: Metin*, (Haz. Mustafa Kaçalın), Kültür Turizm Bakanlığı. e-kitap, 2008. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10716,yusufhashacibkutadgubiligmustafakacalinpdf.pdf?0>. (erişim tarihi: 10 Şubat 2021).
- Yûsuf Has Hâcib. (1991). *Kutadgu Bilig-I, Metin*, (Reşit Rahmeti Arat), 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Zamahşarî, (1993). (Ebul Kâsım Cârullâh Muhammed bin Omer bin Muhammed bin Ahmed ez Zamahşarî), *Mukaddimetü'l edeb, hvârizm türkçesi ile tercümeli şuşuter nüshası*, Haz.: Nuri Yüce, Ankara: Türk Dil Kurumu.

*Book Review***Understanding ‘Sufferation’ by thinking about ‘Differential (Im)mobilities’****Nigel Carter¹**

Deporting Black Britons: Portraits of Deportation to Jamaica’ (2020) Edited by Luke de Noronha
Manchester University Press, 2020, 305 pages, \$ \$22.78, ISBN-13: 978-1526143990 ISBN-10: 1526143992

‘Fe we time, fe we time
Dis a sufferer’s time
Fe we time, children, fe we time
Dis a sufferer’s time’

‘Sufferer’s Time’ – Released by The Heptones (1976) Lyrics by Lee ‘Scratch’ Perry.

On August 11th 2021, Labour MP Diane Abbott the former UK Shadow Home Secretary (and first Black woman to be elected to parliament in 1987) in a media interview denounced the British government’s sanctioning of yet another deportation flight to Jamaica on that very day (2021, August 11) 11th August, 2021) as a “shambles.” Noting the impact of last minute legal interventions by immigration lawyers, migrant’s rights campaigners and anti-deportation advocates, the Labour MP stated: “Well, what we know is originally there were meant to be 90 people on the flight, and it cost £300,000 altogether. But in the end [...] only seven people flew off and that cost us as a country, £43,000 per person. So the first thing we know about it is it’s a shambles.”

As the daughter of Jamaican migrants who came to the UK in the 1950’s (Bunce and Linton, 2020) as part of the ‘Windrush Generation’ of Caribbean migrants invited from the British Commonwealth’s colonial periphery to the Imperial ‘Mother Country’ to help rebuild post-war Britain (James and Harris edited, 1993; Hammond Perry, 2015), Diane Abbott was an informed and particularly well placed politician to challenge the governments ongoing policy of deportation flights. Thus Diane Abbott, in the media interview stated:

The second thing we know about it is it’s problematic targeting Jamaicans in this way. A Freedom of Information request showed that Jamaicans are disproportionately targeted for deportation. We also know that this is the fourth such flight since Windrush when so many who actually were legally here got deported. We have to look again at these deportation flights. They’re becoming a shambles and brutal and unfair. (‘It’s a shambles: Diane Abbott criticises UK deportation flight to Jamaica’, 2021, August 11), by Sam Sholli).

¹ Oxford Community Action, e-mail: nigelanancy@yahoo.com ORCID NO: 0000-0001-8280-5432

However, for British Home Secretary Priti Patel, a child of Indian-Ugandan parents who fled Idi Amin's Uganda as refugees to settle in the UK in the 1970's, the deportation flight to Jamaica was neither a 'shambles' or 'unfair'. And confident that this particular immigration policy was approved of by the majority of the British public, who accept the rhetoric that there is no place in British society for 'foreign criminals' who have 'abused' British hospitality, Patel in response to anti-deportation critics like Diane Abbott, stated:

These individuals are responsible for some of the most appalling crimes – rape, assault [...] drug offences and sexual assault of children. They have violated our laws and values [...] The British people should be in no doubt of my determination to remove these criminals to protect both the victims of their crimes and the public. The government uses every means to continue to remove foreign nationals who have committed crimes against our citizens. We remove foreign criminals from the UK to different countries every week and this flight is no different. ('It's a shambles: Diane Abbott criticises UK deportation flight to Jamaica, 2021, August 11), by Sam Sholi).

Evidence of the UK government seeking to enforce its 'hostile environment' rhetoric on removing 'foreign criminals' from the UK to different countries on a frequent basis was reported by the British media in April 2021 when the Home Office chartered its first ever flight to Vietnam. Migrant rights and anti-deportation campaigners highlighted that those being subject to removal to Vietnam may not have received proper access to legal advice, in part due to the conditions and restrictions imposed by the Covid-19 pandemic. Campaigners also argued that victims of trafficking may have been deported by the UK government, since Vietnam is one of the main countries for trafficking to the UK as tragically revealed in October 2019 when 39 Vietnamese migrants were found dead in a lorry in Essex. ('UK Home Office charters its first ever deportation flight to Vietnam', 2021, April 20), by Diane Taylor).

In this regard, author Luke de Noronha in his excellent book, 'Deporting Black Britons: Portraits of Deportation to Jamaica' (2020), notes how deporting states like the UK increasingly justify their policies by stating the need to respond to "clandestine mobilities, bogus asylum claims and intensified border crossing in general [...] the spectre of uncontrolled and unregulated mobility" (de Noronha, 2020, p. 6).

Linking the 'deportation turn' to the 'neoliberal revolution's (Hall, 2011) dismantling of the welfare state, de Noronha comments on the "emergence of new logics of expulsion" (de Noronha, 2020, p. 9) connected to notions of a 'deserving poor' (i.e. neglected white working class) and an 'undeserving poor' 'racialized outsider' (Virdee, 2014; Shilliam, 2018; Anderson, 2013). Thus, In the case of Jason, the first of his four portrait studies of

deportation to Jamaica, de Noronha explores how “immigration controls fundamentally structure individual and family stories” (de Noronha, 2020, p. 50). And in this regard, the focus of de Noronha’s deportation study “is not simply about the total exclusion of immigrants from British society, but also about how immigration controls produce inequalities and hierarchies within British society” (de Noronha, 2020, p. 50). Invoking Loic Wacquant’s concept of ‘neoliberal statecraft’ to help contrast the “difference that citizenship” makes for Jason’s homeless peers in contrast to his ‘illegal immigrant’ status, de Noronha observes:

That does not mean that they had it easy, clearly they did not [...] ‘undeserving’ British citizens are increasingly abandoned by the welfare arm of the state and punished by the coercive arm [...] However, what is true for homeless British citizens – that the state is simultaneously abandoning and punitive – is augmented for non-citizens who have no recourse to public funds (total abandonment) and who live under the constant threat of deportation. In this way ‘illegal immigrants’ like Jason encounter the neoliberal state at its most severe. (de Noronha, 2020, p. 53)

For de Noronha, incorporating a more critical analysis of how immigration controls and differential citizenship status combine to structure the “everyday realities in multi-status”, multi-ethnic Britain enables a richer understanding of the interplay between categories and hierarchies of race, class, and gender, alongside a more nuanced picture of how processes of racism and racialisation actually impact on lived experience: “...Jason’s experiences of racism were lived in relation to his homelessness, which was in turn produced by his illegalisation. This reminds us that immigration controls determine how racism gets into people’s lives.” (de Noronha, 2020, p. 60)

By providing a historically situated analysis of Jamaica’s colonial and post-colonial relationship to Britain, de Noronha delivers an insightful discussion of how the still unfolding ‘hostile environment’- induced ‘Windrush Scandal’, which came into public prominence in 2018, intersects with the government’s deportation of Black Britons to Jamaica. This is in a context where, say the UK government’s critics, the British state and Home Office have neither implemented the key findings of the independent Wendy Williams ‘Windrush Lessons Learned Review’ (2018) nor paid the required compensation to those Black British citizens deemed eligible for compensation following their wrongful denial of citizenship rights and in some cases deportation by the British Home Office (See: Gentleman, 2020; El-Enany, 2020; Goodfellow, 2019). It was the then Home secretary Theresa May who in 2012, declared that a central plank of the government’s immigration policy was to “create here in Britain, a really hostile environment for illegal immigrants.” In this regard, de Noronha’s study resonates with research into forms of ‘Everyday Illegality’ such as Bloch et al’s (2014) investigation of the social and economic lives of young undocumented migrants, (Bloch et al, 2014) which foregrounds Schuster’s (2005) concept of ‘status mobility’,

thus Bloch et al, state: “Our research uses concepts of status mobility and fluidity of status to explore how the room for manoeuvre – in reality the limited room for manoeuvre – determines the lives and livelihoods of the young migrants.” (Bloch et al, 2014, p. 26). It is then, in this sense that Luke de Noronha contextualises the UK’s ‘hostile environment’ approach as part of a broader ‘deportation turn’ – “As noted it is only quite recently that deportation has become a routine component of immigration control in liberal democracies in the global North.” (de Noronha, 2020, p. 11).

In her powerful analysis ‘Us & Them: The Dangerous Politics of Immigration Controls’ (2013), Bridget Anderson fuses the concept of ‘the community of value’ to an understanding that: “the history of the world is unavoidably a history of mobility. Thinking historically is a useful counter to political and academic claims of the exceptionalism of contemporary migration.” (Anderson, 2013, p.12). Anderson’s historically informed analysis of deportation therefore highlights how the vagrancy and labour laws of 14th century England and the subsequent Tudor period linked the mobility of the poor to labour control, with notions of vagrancy becoming associated with criminality (Anderson, 2013, p. 13).

It is in this broader historical frame that the expulsion and then belated re-inclusion by the British state and Home Office of the Windrush Scandal-affected Black British citizens within the UK’s ‘community of values’ can be contrasted with those groups such as Black Britons deported to Jamaica, who due to their perceived moral failings and criminal behaviour are excluded from the ‘community of value’:

As Bridget Anderson argues, the nation is defined as a ‘community of value’ not only through the exclusion of non-citizens (who do not belong because they are foreign), but also through the exclusion of failed citizens (who do not belong because they are criminal or idle). The undeservingness of migrants, then is intimately connected to the undeservingness of [...] ‘criminals’, who fail to demonstrate ‘good citizenship’. All of these failed and excluded non-members can be contrasted with law abiding and hard- working taxpayers. (de Noronha, 2020, p. 53)

So how to account for the disproportionate targeting of ‘Black Britons’ for deportation to Jamaica, as noted earlier by Diane Abbott? A previous generation of young Black men were subject to the SUS Law, as documented in Jamaican-British poet Linton Kwesi Johnson’s ‘Anti SUS poem’ the footnote of which informs: “SUS, short for ‘suspicion’: The Vagrancy Act, a revived piece of nineteenth century legislation that led to disproportionate arrests of black youth” (Johnson, 2006, p. 27). This earlier period of the second and third generation children of the Caribbean Windrush settlers’ racialized experiences of institutionally racist British policing (Elliott-Cooper,

2021) overlays the current disproportionate numbers of young Black men subject to stop and search by the police (Lammy Review, 2017). It is against this backdrop of successive generational waves of racism and racialisation that de Noronha comments: "...racism makes some people more vulnerable to deportation than others, and the heavy disproportionate policing of young black men is central to the deportation of Jamaican nationals." (de Noronha, 2020, p.158)

Here then, we can note a report in the local Oxford Mail newspaper under the headline 'Home Office deports Oxford's Chevon Brown to Jamaica':

Chevon Brown from Oxford was one of 29 convicts loaded onto a Home Office plane bound for Jamaica on Wednesday, having been told they had no right to remain in the UK. The 23 year old, who has lived all over Oxford since arriving in the UK aged 14, served eight months in prison after leading police on a high-speed chase [...] His father Vance Brown [...] said: Chevon's crimes were not serious, how can he be placed among rapists and murderers? [...] He went to sign off when he was released (from prison) and then was detained. ('Home Office deports Oxford's Chevon Brown to Jamaica', Oxford Mail, 2019, February 09)

In discussing the 'post deportation' aspects of life in Jamaica for the four individual portraits of his ethnographic study, Luke de Noronha emphasises the continued unequal relationship between a nominally independent Jamaica and its former colonial ruler Britain. Jamaica's current dependence on remittances and tourism – "...remittances account for 16-17% of Jamaica's total GDP [...] up to a third of the Jamaican population depend on regular remittances for their survival" (de Noronha, 2020, p.184) – are historically rooted in legacies of slavery and a colonial plantation economy which structurally condition the "global marginality and restricted mobility" (de Noronha, 2020, p.194) faced by the majority of Jamaica's citizens.

One of the most recent and shocking examples of Jamaica's 'global marginality' is presented by de Noronha via the concept of 'differential (im) mobilities, he states: "Across different periods, extractive industries have facilitated certain mobilities – whether of sugar, bananas, bauxite or tourists – in the context of the restricted mobility of (often unfree) labour"

And he continues: "In my view, thinking about differential (im)mobilities allows for a more sophisticated account of race and racism" – as – "racial distinctions and hierarchies are produced and reproduced through the ordering of movement" (de Noronha, 2020, p. 225)

It is then in relation to government 'ordering of mobility' that de Noronha reminds us of David Cameron's rejection of calls for reparations for 'Britain's Black debt' to Jamaica and the Caribbean for 'Caribbean slavery and Native Genocide' (Beckles, 2013) on his 2015 visit to the Island as British Prime Minister. The Imperial arrogance of Cameron and the British state and the neo-colonial dependency at the core of Jamaica's 'void sovereignty' (de Noronha, 2020, p.196) and 'Flag Independence' (Bedasse, 2017), is highlighted by de Noronha:

...David Cameron offered £25 million to build a modern prison in Jamaica, ultimately so that Jamaican nationals in UK prisons could be deported sooner (i.e. transferred). Jamaica would get a shiny new prison in return for complying with the UK's aggressive deportation policies [...] Again, the prison was to be funded through the UK's aid budget [...] The crucial point is that the production of mobility and immobility were intimately connected in Cameron's prison deal, just as they are within development policy more broadly. (de Noronha, 2020, pp. 229-230)

Crucially then, for this reader, it is the incorporation of the concept of 'Sufferation' as expressed within Jamaican-creole vernacular language, reggae music and popular discourse which adds an extra dimension to de Noronha's multi-layered analysis, he comments:

Importantly, the concept of 'sufferation' is central to how many Jamaicans understand the continuities between their present condition and histories of slavery and colonialism. The discourse of 'sufferation' implies a particular kind of historical imagination, in which colonialism and slavery come to dominate the imagineries of ordinary Jamaicans. (de Noronha, 2020, p. 188).

Ideas around 'Sufferation' are rooted in Jamaica's Rastafari movement as outlined by Horace Campbell, who makes reference to 'Rasta and the Revolt of the Sufferers in Jamaica 1938' as he describes the 'Origins of Rastafari' in his classic text 'Rasta and Resistance: From Marcus Garvey to Walter Rodney' (2007). Hence, the lyrics of the Heptones roots reggae song titled 'Sufferers Time', which was written by the late and legendary Jamaican reggae music producer Lee 'Scratch' Perry, carry the Rasta inspired lament 'Dis a sufferers time, Four hundred years of colonialism, and I and I no get high oy yeah...'

And so where Luke de Noronha, states: "The social, economic and cultural life of Jamaica is profoundly transnational [...] the Caribbean claims one of the most mobile working classes in the world" (De Noronha, 2020, p. 231), we can connect his analysis to Paul Gilroy's 'Black Atlantic Culture' and 'Moral Economies' framed exploration of mobility, where picking up on Campbell's discussion of 'Bob Marley and the internationalisation

of Reggae and Rasta' (Campbell, 2007), Gilroy relates how Bob Marley as an 'itinerant' member of Jamaica's poor working class spent some time as a "grumbling and disaffected worker" in the "U.S. automobile industry" (Gilroy, 2010,p.54). Acknowledging Bob Marley's unique contribution to the globalisation of cultural resistance oriented conceptions of 'sufferation', Gilroy states:

Bob Marley, translocal star on the planetary stage, provided the twentieth century's last effective contribution to the forms of black consciousness that could span the divisions of colonial development and speak in different but complementary ways to dispersed and remote populations. His language, political and poetic, helped to synchronise their consciousness and their own divergent analyses of local experiences with a universal rhetoric of sufferation. (Gilroy, 2010, p. 53)

Luke de Noronha's compelling study, by drawing on the concept of 'Sufferation', provides revealing insights into how the agency of 'Black Britons' deported to Jamaica is structured by the 'ordering of mobility', in short, via interconnected and dynamic processes of 'bordering', racist policing and 'illegalisation' of 'racialized outsiders'. And so, even as de Noronha gets us to acknowledge that the Caribbean has one of the most mobile working classes in the world, he simultaneously asserts: "The relevant point here is that if racial distinctions and hierarchies are always constituted by differential (im)mobilities, then contemporary modes of governing mobility offer a window onto historically specific configurations of race and racism." (de Noronha, 2020, p. 234)

References

- Anderso, B. (2013). *Us and Them? The Dangerous Politics of Immigration Control*, Oxford: Oxford University Press
- Beckles, Hilary McD. (2013). *Britain's Black Debt: Reparations for Caribbean Slavery and Native Genocide*, Kingston: University of the West Indies Press
- Bedasse, M. A. (2017). *Jah Kingdom: Rastafari, Tanzania, and Pan-Africanism in the Age of Decolonization*, University of North Carolina Press
- Bloch, A. Sigona, N. and Zetter, R. (2014). *Sans Papiers: The Social and Economic Lives of Young Undocumented Migrants*, Pluto Press
- Bunce R. and Linton S. (2020). *Diane Abbott: The Authorised Biography*, Biteback
- Campbell, H. (2007). *Rasta and Resistance: From Marcus Garvey to Walter Rodney*, Hansib Publications; 4th Revised edition
- El-Enany, N. (2020). *(B)ordering Britain: Law, Race and Empire*, Manchester University Press
- Elliott C. A (2021). *Black Resistance to British Policing*, Manchester University Press
- Gentleman A. (2020). *The Windrush Betrayal: Exposing the Hostile Environment*, Guardian Faber Publishing

- Gilroy, P. (2010). *Darker Than Blue: On the Moral Economies of Black Atlantic Culture*, Belknap Press
- Goodfellow, M. (2019). *Hostile Environment: How Immigrants Became Scapegoat*, Verso Books
- Hall, S. (2011) *The neoliberal revolution*, 705-728, <https://doi.org/10.1080/09502386.2011.619886>
- Hammond P. K. (2015). *London is the Place for Me: Black Britons*, Citizenship and the Politics of Race Oxford: Oxford University Press
- INC. (2021). It's a shambles: Diane Abbott criticises UK deportation flight to Jamaica', 2021, August 11, by Sam Sholli, <https://www.lbc.co.uk/radio/presenters/shelagh-fogarty/>
- James, W. and Harris C. (1993). *Inside Babylon: The Caribbean Diaspora in Britain*, London: Verso
- Johnson, L. K. (2006). *Selected Poems*, Penguin
- Lammy Review: (2017). An independent review into the treatment of, and outcomes for Black, Asian and Minority Ethnic individuals in the Criminal Justice System
- Oxfordmail. (2019). Home Office deports Oxford's Chevon Brown to Jamaica' – Oxford Mail, 2019, February 09, <https://www.oxfordmail.co.uk/news/17420921.home-office-deports-oxfords-chevon-brown-jamaica/>
- Schuster, L. (2005). The Continuing mobility of migrants in Italy: Shifting between places and statuses, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(4), 757-774
- Shilliam, R. (2018). *Race and the Undeserving Poor*, Columbia University Press
- The Guardian. (2021). 'UK Home Office charts its first ever deportation flight to Vietnam', 2021, April 20, by Diane Taylor, <https://www.theguardian.com/uk-news/2021/apr/20/uk-home-office-charters-its-first-ever-deportationflight-to-vietnam>
- Virdee, S. (2014). *Racism, Class and the Racialized Outsider*, UK: University of Glasgow
- Williams, W. (2018). *Windrush Lessons Learned Review*: <https://www.gov.uk/government/publications/windrush-lessons-learned-review>

*Proje Tanıtımı***Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Bir Bakış Açısı:
Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Modeli****Yayına Hazırlayan:** Olgu Karan¹**Proje Numaraları:**

117K826 (İstanbul Ana-Proje),
117K829 (Hatay Alt-Proje),
117K805 (İzmir Alt-Proje)

Proje Yöneticisi:

Prof. Dr. Buket Ayşegül ÖZBAKIR

Proje Yürütücüleri:

Dr. Öğr. Üy. Bilge ÇAKIR
Dr. Öğr. Üy. Emel KARAKAYA AYALP

Araştırmacılar:

Dr. Öğr. Üy. Erhan KURTARIR
Dr. Öğr. Üy. Göksel BİRİCİK
Dr. Öğr. Üy. Olgu KARAN
Dr. Öğr. Üy. Feral GEÇER SARGIN
Prof. Dr. Murat Güray KIRDAR

Danışmanlar:

Av. Utku KILINÇ
Ekrem AYALP

Bursiyerler ve Gönüllüler:

Dr. Ömer SELVİ
Dr. Ali Kemal ÇINAR
Adil ÇAMUR
Zehra GÜNGÖRDÜ
Hatice KORKULU
Meltem OKTAY
Esen YANGIN
Selin GÜMÜŞ
Adnan OĞUZHAN
Sadiye AKKILIÇ
Umut Seren YARIM
Mustafa Fırat TEKBAŞ
Yusuf ÖZER
Sara HAMMOUDA
Sara OSKAY
Ferahnaz ÖR
Mehtap ARSLANYÜREĞİ

Berfin GÜZEL GÜNDÜZ
Arın HÜNLER
Bilge MARTAN
İlkim Beste ÇIRAK
Aybüke AKTEMUR
Tuğba CANAN
Ayşegül YAZICI SAKA
Semra NİRON
Atakan SADIKER
Diyar TURĞUT
Cansu ÇİÇEK
Gizem BAYDI
Selda ÖZÇELİK
Elif ERTEKİN
Mahabad ŞAHİN
Büşra DURMAZ

¹ Dr. Öğr. Üy., Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, e-mail: olgukaran@gmail.com ORCID NO: 0000-0002-1581-1987

*Proje Tanıtımı***Öz**

2012 yılından itibaren Suriye'den gelen kitlesel göç sebebiyle Türkiye geçiş ülkesi niteliğini değiştirerek dünyadaki en kalabalık ev sahibi ülke haline gelmiştir. Fakat bu büyüklükteki bir göç için yasal, yönetsel ve toplumsal olarak hazırlıksız yakalanılmıştır. Halbuki hem mültecilerin haklarının gözetilebilmesi için hem de yerel nüfusla kentsel yaşamda uyumlu bir geleceğin yaratılabilmesi için, gittikçe kalıcı hale gelen bu göçmen nüfusun toplumsal uyum süreçlerinin planlı biçimde yönetilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu sürecin yönetilebilmesi için yerel dinamiklerin keşfedilmesi ve yasal/yönetsel çerçevede yerel yönetimlerin etkin hale getirilmesi hayati derecede önemli bir husustur.

Bu proje öncelikli olarak “kapsayıcı bir toplum olma” yönünde göçmenler ve yerel toplum arasındaki adaptasyon ve uyum süreçlerinin hâlihazırda nasıl olduğu ve geliştiğinin çok boyutlu, çok ölçekli ve çok mekânli keşfedici bir araştırmaya dayalı analiz etmiştir. Söz konusu hedefe yönelik, ülkemize özgü bir kavramsal çerçeve ve bu çerçeveyi operasyonel hale getirmek üzere bir “sosyal inovasyon deneyi” gerçekleştirilmiştir. Adaptasyon ve uyum süreçlerinin karşılıklı deneyimlenmesi amacı ile örnek kentler olarak seçilen Hatay, İzmir ve İstanbul'da alt çalışma bölgelerindeki Suriyeli Göçmenler ve Yerel Topluluklar arasından seçilecek alt temsil grubu ile “yaşayan laboratuvar-living lab” yöntemi ile her üç kent için “sosyal inovasyon deneyi” gerçekleştirilmiştir. Söz konusu deneyler;

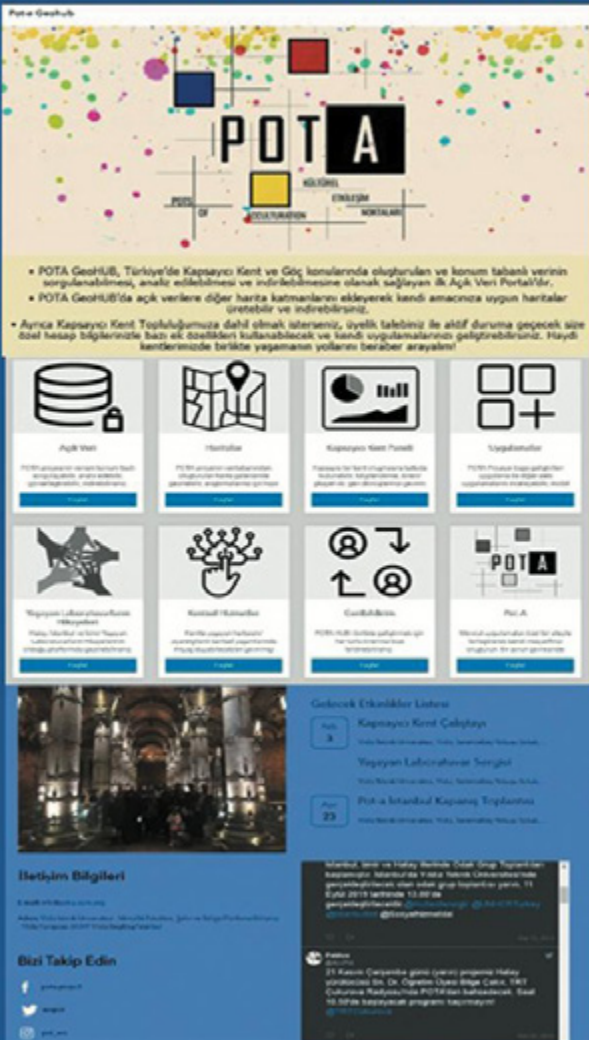
- i) kentsel mekânda fiziksel olarak belirli bir süre için inşa edilerek yerel toplum ve göçmen etkileşiminin analiz edilmesi,
- ii) web tabanlı ve akıllı mobil cihaz uyumlu platform üzerinden sanal ortamda (virtual space) yerel toplum ve göçmen etkileşiminin analiz edilmesini kapsamaktadır.

Proje kapsamında gerçekleştirilmiş olan “yaşayan laboratuvar” deneyinin önemli hedeflerinden birisi, göçmenler ve yerel toplum arasındaki adaptasyon ve uyum süreçlerinde hangi parametrelerin hangi tür mekânda (fiziksel veya sanal) ve hangi boyutlarda var olabildiği veya olamadığının test edilebilmesidir. Söz konusu keşfedici analiz, yaşayan laboratuvar deneyi ve üç ilde yapılan kapsamlı çalışmalar sonunda elde edilen bulgular, ülkemize özgü boyutları da içerecek biçimde literatür ve uygulamalarda “kapsayıcı kent indeksi” oluşturmayı hedeflemekte ve söz konusu indeksin mekânsal ve çok boyutsal dağılımının analizi aracılığı ile “politika ve strateji yol haritası”nı üretebilmeyi hedeflemektedir.

Proje toplamda 28 ay sürmüş olup, üç farklı alt proje yine üç farklı ekiple yürütülmüştür. Söz konusu proje ekipleri farklı disiplinlerden oluşturulmuş olup; planlama, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, ekonomi, bilgi ve iletişim teknolojileri ve hukuk alanlarını kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcı Toplum, Kentsel Mülteciler, Karşılıklı Adaptasyon ve Uyum, Yaşayan Laboratuvar, Sosyal İnovasyon (Sİ), Kapsayıcı Kent İndeksi.

Türkiye'nin Kapsayıcı Kent ve Göç Konusunda İlk AÇIK VERİ PORTALI: POTA GeoHUB Platformu

POTA GeoHUB

- POTA GeoHUB, Türkiye'de Kapsayıcı Kent ve Göç konularında oluşturulan ve konum tabanlı verinin sorgulanabilmesi, analiz edilebilmesi ve indirilebilmesine olanak sağlayan ilk Açık Veri Portalı'dır.
- POTA GeoHUB'da açık verilere diğer harita katmanlarını ekleyerek kendi amacınıza uygun haritalar üretebilir ve indirebilirsiniz.
- Ayrıca Kapsayıcı Kent Topluluğumuza dahil olmak üzere üyeliğinizi, üyelik tabanını ile aktif duruma geçecek size özel hesap bilgilerinizi bazı ek özellikleri kullanabilmek ve kendi uygulamalarınızı geliştirebilirsiniz. Haydi kentlerimizde birlikte yaşamın yollarını beraber arayalım!

Agık Veri
POTA GeoHUB'da bulunan tüm verileri sorgulayabilir, analiz edebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Haritalar
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Kapsayıcı Kent Portalı
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Uygulamalar
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Yapay Zeka
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Konumsal Haritalar
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Gezilebilirlik
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

POTA
POTA GeoHUB'da bulunan verileri haritalara ekleyebilirsiniz. Haritalarınızı oluşturabilirsiniz.

Görsel Ürünler Listesi

- Kapsayıcı Kent Çeşitliliği**
Harita: Kapsayıcı Kent Çeşitliliği Haritası
- Yaşayan Laboratuvarlar Sıralaması**
Harita: Yaşayan Laboratuvarlar Sıralaması Haritası
- POTA İnteraktif Kapsayıcı Topluluğu**
Harita: POTA İnteraktif Kapsayıcı Topluluğu Haritası

Hakkımızda
POTA GeoHUB, Türkiye'de Kapsayıcı Kent ve Göç konularında oluşturulan ve konum tabanlı verinin sorgulanabilmesi, analiz edilebilmesi ve indirilebilmesine olanak sağlayan ilk Açık Veri Portalı'dır.

Bizi Takip Edin
POTA GeoHUB, Türkiye'de Kapsayıcı Kent ve Göç konularında oluşturulan ve konum tabanlı verinin sorgulanabilmesi, analiz edilebilmesi ve indirilebilmesine olanak sağlayan ilk Açık Veri Portalı'dır.

Şekil 2: POT-A GeoHUB Açık Veri Portalı

*Presentation***Abstract**

With the mass migration from Syria since 2012, Turkey has transformed from a transit country to a host country with the greatest number of migrants worldwide. A migration of this magnitude, however, caught Turkey unprepared legally, administratively and socially. Both the protection of the rights of the refugees and the generation of a future in harmony with the local population in the urban life inevitably require planned management of social adaptation processes of this migrant population, which are increasingly becoming permanent. In order to manage this process, the exploration of local dynamics and provision of efficient legal/administrative framework for the local governments constitute a significant issue. At the first place, this project analyzes how the processes of adaption and integration are currently formed and developed in the direction of “being an inclusive society” based on a multi-dimensional, multi-scale and multi-spatial exploratory research. For this aim, the project develops a conceptual framework specifically designed for our country and construct a “social innovation experiment” that operationalizes this framework. For the processes of adaption and integration processes to be experienced mutually, a “social innovation experiment” based on the “living lab” methodology is conducted with representative groups of Syrian Migrants and Local Communities which are selected from the working areas in Hatay, Izmir and Istanbul.

These experiments include:

- i) The analysis of interaction between the local community and immigrants by a temporary physical construction in the urban space,
- ii) The analysis of interaction between the local community and immigrant in the virtual space via a web-based platform compatible with smart mobile devices.

One of the significant aims of the “living lab” experiment, which is conducted as part of the project, is to test what kind of parameters in what kind of spaces (physical or virtual) and to what extent exist or not in the processes of adaptation and integration between the local community and immigrants. With the help of the findings of the experiments and workshops, the project generates an “inclusive city index” comprising dimensions specific to our country, which aims to produce a “policy and strategy road map” through the analysis of the spatial and multi-dimensional distribution of this index.

The total duration of the project is 28 months, comprising three different sub-teams. The project teams are comprised of various disciplines including planning, geography, sociology, psychology, political science and public administration, economy, information and communication technologies and law.

Keywords: Inclusive Society, Urban Refugees, Mutual Adaption and Integration, Living Lab, Social Innovation (SI), Inclusive City Index

